

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Областен управител на област Монтана

ОБЛАСТНО ПЛАНИРАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ УСЛУГИ

**Анализ на ситуацията и
оценка на потребностите
в Област Монтана**

Актуализиран доклад, сравнен с Доклада от 2010 г.

гр. Монтана
месец март 2014 г.

Съдържание

1	Въведение.....	3
2	Методология.....	5
2.1	Цели и обхват на проучването.....	5
2.2	Методи за проучването и анализа на ситуацията в област Монтана.....	7
3	Описание на ситуацията в област Монтана	9
3.1	Обща характеристика на областта.....	9
3.2	Население – демографска характеристика	11
3.2.1	Основни тенденции в броя на населението	11
3.2.2	Раждаемост, смъртност и естествен прираст.....	15
3.2.3	Основни възрастови структури	17
3.2.4	Механично движение на населението.....	21
3.2.5	Териториална структура на населението.....	22
3.2.6	.....	23
3.3	Икономическо развитие на област Монтана.....	28
3.3.1	Макро-икономически показатели.....	28
3.3.2	Транспортна мрежа	31
3.3.3	Доходи	33
3.3.4	Заетост, коефициент на заетост.....	38
3.3.5	Безработица.....	39
3.4	Здравеопазване.....	46
3.4.1	Здравен статус на населението на областта	46
3.4.2	Заболеваемост и болестност	47
3.4.3	Детската смъртност.....	48
3.4.4	Състояние на системата на медицинска помощ	49
3.5	Образование.....	54
3.5.1	Характеристика на равнището на образованието на населението в област Монтана и отделните общини.	54
3.5.2	Анализ на проблемите в образованието на областно ниво.	57
3.5.3	Данни за нивото на училищна посещаемост.	58
3.6	Жилищни условия.....	59
4	Анализ на групите в риск в област Монтана.....	64
4.1	Фактори, които пораждат риск за различни групи от населението	65
4.1.1	Фактори, свързани с доходите:	65
4.1.2	Фактори, свързани с възрастта.....	68
4.2	Характеристика на рисковите групи в област Монтана.....	70
4.2.1	Рискови групи деца	71

4.2.2.	Пълнолетни лица с увреждания.....	87
4.2.3.	Лица, настанени в институции.....	90
4.2.4.	Общности и групи в неравностойно положение.....	93
5.	Оценка на социалните услуги в област Монтана.....	95
5.1.	Специализирани институции.....	95
5.1.1.	Специализирани институции за деца и младежи.....	95
5.1.2.	Специализирани институции за стари и възрастни хора.....	103
5.2.	Социални услуги в общността.....	112
5.2.1.	Социални услуги в общността за деца.....	113
5.2.2.	Социални услуги за деца от резидентен тип.....	117
5.2.3.	Услуги в общността за възрастни.....	123
5.2.4.	Услуги в общността за стари хора.....	126
5.2.5.	Общи мерки и политики за социално включване.....	128
5.2.6.	Реализация на мерките за социално включване в област Монтана: 131	
6.	Оценка на ресурсите за развитие на социални услуги в област Монтана ...	135
6.1.	Персонал за управление на социалната сфера – общини и ДСП.....	135
6.2.	Персонал за предоставяне на социални услуги.....	136
6.3.	Включване на НПО, като доставчици на услуги.....	136
7.	Заключения и препоръки.....	138
7.2.	Основни изводи от ситуационния анализ и оценката на потребностите 138	
7.3.	Изводи за наличните социални услуги.....	139
7.4.	Препоръки.....	144

1 Въведение

Настоящият доклад в основни линии следва познатите начини и стъпки по модела на областното планиране – като се стъпи на натрупания опит в планирането през 2010 г. и на някои от препоръките в ръководството за провеждане на междинния преглед на стратегиите през 2013 г. Документът е разработен като етап от изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана за периода 2011 – 2015 г. Той е основата, върху която стъпва актуализирането на планираните социалните услуги на областно ниво през 2014 г.

През 2010 г. стратегическото планиране се разработи в съответствие с промените в Закона за социалното подпомагане и Правилника за неговото прилагане, приети тогава. Актуализирането на Стратегията също е регламентирано в Правилника за прилагането на закона за социалното подпомагане /ППЗСП/. Отново в съответствие с ППЗСП, в самия текст на приетата през 2010 г. областна стратегия са заложили изискванията за нейния периодичен преглед и актуализация.

Извършеното ново проучване и направеният задълбочен анализ на социално-икономическата ситуация, в която живеят рисковите групи и уязвимите общности в област Монтана, актуализираната оценка на техните потребности и възможности за развитие осигуряват необходимата информация да се идентифицират нови или променят, изведените през 2010 г. приоритети, цели, дейности и социални услуги в областта като цяло и във всяка община на територията на областта.

Актуализираният областен аналитичен доклад е разработен от Звеното за мониторинг и оценка (в основен състав) към Областната комисия за социална политика, създадено във връзка с Решение на Областния съвет за развитие на област Монтана (Решение от 29.10.2010 г. за приемане на Областна стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана (2011 – 2015 г.) и на основание на Решения на Областния съвет за развитие от 20.03.2012 г. за създаване на Областна комисия по социална политика и за приемане на Правилник за устройството и дейността на Комисията). Основният състав на Звеното включва представители на областната администрация, ГД „Контрол по правата на детето“ към Държавна агенция за закрила на детето, Регионална дирекция „Социално подпомагане“ (РДСП), Регионален инспекторат по образование (РИО), Регионална здравна инспекция и Областни координатори по проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“. В разработването на Документа, активно участваха и местният координатор проект „ПОСОКА: семейство“ за област Монтана, и координаторите по проекти „Детство за всички“ и „И аз имам семейство“.

Актуализираният анализ на ситуацията и оценка на потребностите в област Монтана обобщава събрана информация и статистически данни от компетентните институции, за да осигури обективна основа за процеса на планиране, насочен към подобряване на социалните и интегрирани услуги за рисковите групи в област Монтана – актуални данни, характеристика и

заклучения за тенденциите в развитието на ситуацията и потребностите на рисковите групи в областта.

Актуализираният документ стъпва основно върху Анализа на ситуацията и потребностите, извършен през 2010 г., който пък от своя страна представлява обобщение на общинските аналитични доклади. Водещ за настоящия анализ е и Аналитичният доклад от наблюдението на дейности по организиране и предоставяне на социални услуги, във връзка с деинституционализацията на децата с увреждания и наличната мрежа от съпътстващи услуги област Монтана, разработен по Проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“ (финансиран по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“).

Настоящият документ се фокусира върху анализа на социално-икономическата ситуация, в която живеят рисковите групи и уязвимите общности в област Монтана, оценка на предлаганите социални услуги по общини, както и върху анализа на наблюдението на дейности по организиране и предоставяне на социални услуги, във връзка с деинституционализацията на децата с увреждания и наличната мрежа от съпътстващи услуги на територията на област Монтана.

Представеният доклад е финализиран след обсъждане на заседание на Звеното за мониторинг и оценка.

2 Методология

Извършеното ново проучване на ситуацията е фокусирано върху новите нужди от социални услуги, разглеждани в общия контекст на социо-икономическите проблеми, политики и мерки за социално включване на уязвимите общности и групи от населението в област Монтана, след 2010 г.

Актуализираната оценка на потребностите е основа за ново планиране – тя е необходима, за да може планирането да отговори на реалните нужди от социални услуги за рисковите групи, да съответства на реалните възможности за осигуряване на необходимите услуги и – в по-широк план – да съответства на дългосрочните тенденции в развитието на област Монтана.

Изводите и препоръките, извършени по проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“ и проект „Посока - семейство“ ще посочат на практика моментното състояние на идентифицираните общини, във връзка с възможностите им да предоставят интегрирани социални услуги на децата и младежите с увреждания, които предстои да бъдат изведени от специализираните институции и настанени в нови ЦНСТ и ЗЖ.

2.1 Цели и обхват на проучването

Планираното проучване е изцяло практически ориентирано, за да осигури обективна основа за процеса на планиране, насочен към подобряване на социалните и интегрирани услуги за рисковите групи в област Монтана – актуални данни, характеристика и заключения за тенденциите в развитието на ситуацията в областта.

По-конкретно резултатите от проучването са предназначени да послужат за изпълнение на задачите на ЗМО и Областната комисия за социална политика за мониторинг и осъществяване на предстоящия междинен преглед на изпълнението на Областната стратегия за развитие на услугите и актуализиране на Областната стратегия и плановете за действие на общините за периода 2014-2015 г. в област Монтана;

Целите на проучването включват определянето на базови индикатори за изходната ситуация. Те ще послужат като отправна точка за планиране, мониторинг и оценка на въздействието на новите интервенции и мерки, които ще се осъществяват в изпълнение на Меморандума за сътрудничество между УНИЦЕФ, областна администрация Монтана и общините в областта и в актуализираната Областна стратегия за социалните услуги;

Обхватът на темите на проучването включва широк кръг социо-икономически проблеми, демографски тенденции, общо състояние на сектора социални услуги в област Монтана. Актуализиране на данните за рисковите групи и техните потребности с включване на нови данни от Преброяването на населението 2011 и допълване с данни за „нови“ специфични рискови групи, които не са били идентифицирани до момента или са се появили през последните години. Като допълнителна към информацията, ползвана в Доклада през 2010 г. за настоящата актуализация е събрана информация за показателите: Деца, настанени в ЦНСТ; Деца, настанени в Поправителен дом; Деца, извършили противообществени прояви и престъпления, регистрирани в ДСП.

В географско отношение обхватът на проучването покрива всички общини на територията на област Монтана.

Времевият обхват на проучването обхваща данни от периода 2007 –2013 г., а самото проучване е извършено през месеци декември 2013 г. - февруари 2014 г.

В контекста на стратегическото планиране на социалните услуги се очертават и практическите ползи от ситуационния анализ. Обобщените резултати от новото проучване и заключенията в аналитичния доклад ще осигурят:

- Обосновка за актуализирането приоритетите и стратегическите направления, заложи в Областната стратегия за социалните услуги в област Монтана;
- Профил и характеристика на отделните рискови групи и подгрупи, необходими за дизайна на услугите и мерките, включени в областната стратегия, които да съответстват на специфичните потребности на всяка група;

- Детайлна информация за броя на индивидите и групите в риск, които да бъдат обхванати от социални услуги и/или от съпътстващи мерки за социално включване, както и разположението им в населените места в общините на областта.

Обобщените изводи от анализа на ситуацията и събраните конкретни данни са важни за адекватното планиране на капацитета на предвижданите социални услуги и за избора на тяхната форма – начин на осигуряване на достъп и достигане до клиентите, обслужващи едно или няколко населени места в една или повече общини, както и за разработване на „смесени“ услуги за рискови групи – комбиниране на две или повече услуги под един „административен покрив“.

2.2 Методи за проучването и анализа на ситуацията в област Монтана

Събиране на актуални данни за рисковите групи

Тъй като събирането на конкретни актуални данни за населението, за уязвимите общности, за лицата в различни рискове, за настоящите и потенциални потребители на социалните услуги и други данни е от изключителна важност за определянето на рисковите групи, както и за определянето на необходимостта от различни видове услуги и техния обхват, капацитет и пр., в процеса на събиране на информация за разработването на настоящия доклад се включиха представители на всички заинтересовани страни от областта, координирани от Областна администрация Монтана и УНИЦЕФ.

Всички заинтересовани страни попълниха форми за събиране на данни, предоставени от екипа на Техническото звено към УНИЦЕФ - коригирани и допълнени таблици за статистическа информация от общините (представени като отделно приложение), което даде възможност за сравнение на данните и тенденциите между периодите 2007-2010 г. и 2011–2013 г. Наред с вече заложените видове данни, се включват нови теми и акценти.

Различните заинтересовани страни предоставиха информация от наличните източници, като:

Статистически бази-данни, редовно събирани и актуализирани от:

- институциите на областно ниво - като ТСБ, РДСП, РИО на МОН, РЗИ, Д „РСЗ“;
- общинска администрация – ГРАО и отделите, отговорни за социални, образователни и хуманитарни дейности и др.;
- ДСП и отделите „Социална закрила“ в общините;
- Местни комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни и РПУ.
- Областни координатори по проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“, проект „ПОСОКА: семейство“ за област Монтана, „Детство за всички“ и „И аз имам семейство“.

- Включени са нови данни от Преброяването на населението 2011 – сравнение на данните от Областния анализ на ситуацията от 2010 г. с данните от Преброяването на населението от 2011 г.
- Използвани са нови проучвания и анализи за развитието на областта, свързани с изпълнението на областния план за развитие и негови междинни оценки.
- Допълнени са и данните на областно ниво, събрани през 2013 г. от Информационна карта за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана (2011-2015) през 2012 г.

Информацията се съхранява в електронен вариант. Някои от документите – таблици за статистическа информация, моментна снимка на състоянието на мрежата от налични и планирани услуги, обобщените на областно ниво таблици със събрани статистически данни, се съхраняват в Областна администрация Монтана в електронен вариант, а някои от документите – се дублират на електронен и хартиен носител.

Актуализиране на информацията и анализ на състоянието на услугите в областта (към декември 2013 г.)

За актуализиране на информацията и анализ на състоянието на услугите в областта е извършен преглед на напредъка в развитието на системата на социалните услуги към 2013 г., който е направен в рамките на междинния преглед на стратегията със сравнение между планираните през 2010 г. услуги и мерки в Областната стратегия и осъществените за периода 2011 – 2013 г. Извършени са следните стъпки:

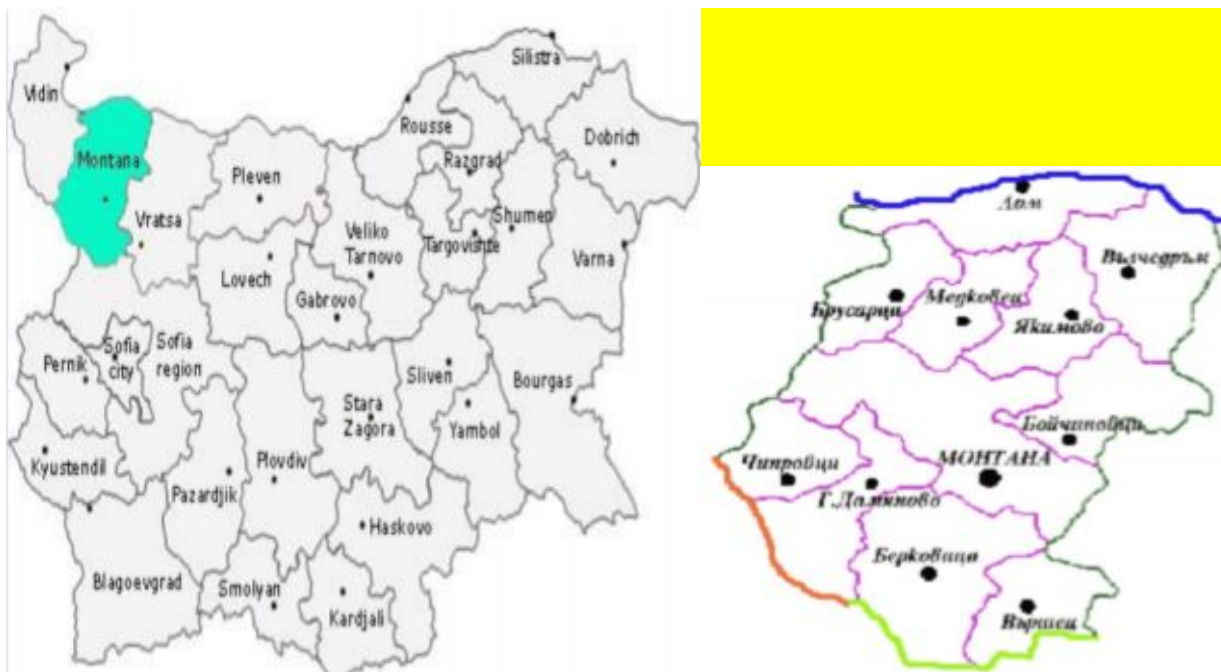
- Изработена е моментната снимка на състоянието на планираните и наличните услуги в областта към декември 2013 г. (съгласно приложения формат).
- Ползван е годишния мониторингов доклад за 2012 г.
- Ползвани са данните за състоянието на отделните услуги в областта, събрани от регионалните координатори по проекта за областно планиране на АСП през 2012 г., допълнени с нови услуги или настъпили промени през 2013 г. местен координатор проект „ПОСОКА:семејство“ за област Монтана, и координаторите по проекти „Детство за всички“ и „И аз имам семејство“, данните, от трите типа анализи, направени в рамките на проект „ПОСОКА:семејство“: Анализ на причините за настаняването на деца в ДМСГД-Монтана, Анализ на съществуващите здравни и социални услуги в област Монтана, Анализ на материалните и човешки ресурси на ДМСГД-Монтана.
- Проведени са поредица от работни срещи през 2013 г. и е събрана информация за напредъка и плановете за услуги по действащите национални проекти за деинституционализация и за развиване на услуги.

- Анализирана е общата картина и са определени ключовите „празноти“ в наличната мрежа от услуги, които следва да бъдат определени като приоритетни за следващия период в изпълнението на стратегията до 2015 г.

3 Описание на ситуацията в област Монтана

3.1 Обща характеристика на областта

Област Монтана е с обща площ от 3635 кв. км, което е 3,3 % от територията на Република България. Северна граница на областта е река Дунав, която е и държавна граница с Румъния. На югозапад областта граничи със Сърбия, на юг е ограничена от северните склонове на Стара планина. Съседна област в западна посока е Видин, в източна - област Враца и в южна посока - област София.

Областта е една от петте области на Северозападен район. От всичките 11 общини в областта 6 са с периферно, гранично положение и са с потенциал за осъществяване на трансгранично сътрудничество с общини от съседни страни – Сърбия и Румъния.

Важно предимство на областта е свързано с местоположението ѝ. През територията на областта минават два от европейските транспортни коридори - коридор № 4 (път Е 79) Видин-Монтана-Враца-София-Кулата (РП I-1) и коридор № 7 (по крайбрежието на река Дунав). Пристанище Лом е второто по големина дунавско пристанище в България, като изградената инфраструктура до него осигурява най-късата директна сухоземна връзка (чрез второкласен път II-81 през Старопланинския проход Петрохан), свързващ пристанище Лом с пристанище Солун.

Област Монтана е на трето място по брой на населението сред другите области в Северозападния район, който обхваща общо 5 области: Видин, Враца, Плевен, Ловеч и Монтана. Населението на областта наброява 148 098 души¹ (2011 г.), което съставлява 17.8% от населението на Северозападния район и 2.0% от това на страната. По площ областта е на трето място в рамките на района.

Делът на градското население 93 267 (63.9%) е близко, но над средното ниво за СЗР (62.5%) и по-ниско от средното за страната (71.6%). В областния център - град Монтана, е съсредоточено 29.1% от общото население и 46.0% от градското население на област Монтана.

Таблица 1. Основни показатели, характеризиращи област Монтана

Показател	2007 г.			2011 г.		
	Област	Дял от:		Област	Дял от:	
	Монтана	СЗР (%)	България (%)	Монтана	СЗР (%)	България (%)
Брой населени места	130	20.1	2.5	130	20.1	2.5
Брой градове	8	17.8	3.2	8	17.8	3.1
Население (бр.), в т.ч.	161161	17.3	2.1	148098	17.5	2.0
Градско население (брой - %)	100758 - 62.5%	17.6	1.9	94325 - 63.7%	17.6	1.8
Селско население (брой - %)	60403 - 37.5%	16.9	2.7	53753 - 36.3%	17.3	2.7
Коефициент на възрастова зависимост	55.3	52.2	44.3	58.1	56.6	47.5
Отн. дял на населението в подтрудостопособна възраст (%)	14.2	14.3	14.5	13.8	13.9	14.3
Отн. дял на населението в трудостопособна възраст (%)	57.3	58.6	63.0	56.4	56.9	61.7
Отн. дял на населението в надтрудостопособна възраст (%)	28.6	27.1	22.5	29.8	29.2	24.0
Обработваема земя на човек (дка/човек)	13.1	11.7	6.5	14.2	12.9	6.8
Заети лица (бр.)	58000	16.8	1.8	50700	16.9	1.7
Отн. дял на произведената продукция в селското, горското и рибното стопанство (%)	5.00%	4.50%	2.40%	13.40%	8.30%	1.50%
Отн. дял на произведената продукция в индустрията (%)	78.00%	50.30%	61.20%	68.30%	48.20%	40.90%
Отн. дял на произведената продукция в услугите (%)	17.00%	45.20%	36.40%	18.30%	43.50%	57.50%
Произведена продукция на човек от населението (лв)	8072	9780	26156	11021	14300	28965
Равнище на безработица (%)	14.71	11.73	7.75	20.47	18.27	11.03

¹ Данни на НСИ

Показател	2007 г.			2011 г.		
	Област	Дял от:		Област	Дял от:	
	Монтана	СЗР (%)	България (%)	Монтана	СЗР (%)	България (%)
Коефициент на икономическа активност (%)	45.8	46.4	52.6	45.5	45.7	52.5
Гъстота на населението (души/кв.км)	44.3	48.8	68.8	40.2	43.9	66.0

Източници: НСИ, Агенция по заетостта

3.2 Население – демографска характеристика

3.2.1 Основни тенденции в броя на населението

След 1990 година се формира трайна тенденция на бързо намаляване на населението на област Монтана. В резултат на извършваните социални, икономически и политически промени на условията на живот, в областта настъпиха съществени промени в демографското поведение на населението, които доведоха до бързо намаление на неговия естествен прираст. За задълбочаване на демографската криза влияние оказва и интензивното придвижване на населението към София и големите градове на страната, както и извън границите на България.

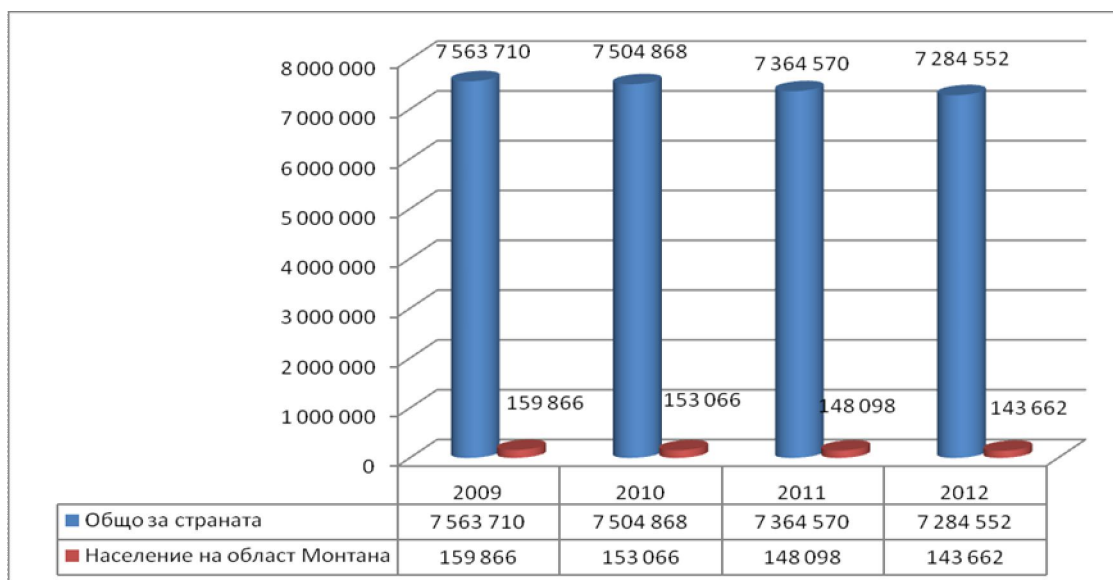
В резултат на демографските и миграционни процеси към 31.12.2012 г. (по данни на НСИ - статистика), населението на област Монтана е 143 662 души.

Съгласно тези данни на НСИ, в сравнение с 2009 г. населението от 159 866 души намалява с 16 204 души. Съгласно преброяването през 2011 г. населението на областта наброява 148 098 души, което съставлява 17.8% от населението на Северозападния район и 2.0% от това на страната².

Това, което може да се направи като извод е, че населението на областта, продължава с всяка година да намалява.

Графика 1: Население на област Монтана спрямо населението на страната към 31.12.2012 г.

² Стратегия за развитие на област Монтана за периода 2014-2020 г.

Източник: ТСБ, 2012 г.

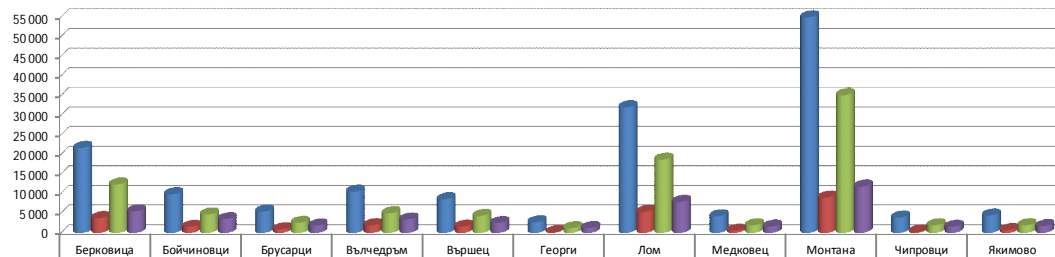
Подробни данни за населението на област Монтана в подтрудоспособна, в трудоспособна и над трудоспособна възраст по общини съответно за 2009 г., 2011 г. и 2012 г. са дадени в таблиците по-долу:

Таблица 2 и Таблица 3: Данни за населението на област Монтана по общини към 31.12.2009 г. и към 31.12.2012 г.

Данни за населението на област Монтана по общини към 2009 г.

№	Общини	Година	Общ брой население	Население по постоянен адрес										мъже общо областта:	жени общо за областта:
				Население до 18 г.			Население в трудоспособна възраст			Население в надтрудоспособна възраст					
				Момчета до 18 г.	Момичета до 18 г.	Общ брой	Мъже - от 18 до 62 г.	Жени - от 18 до 60 г.	Общ брой	Мъже над 62 г.	Жени над 60 г.	Общ брой			
1.	Берковица	2009	21 722	1 899	1 912	3 811	6 657	5 737	12 394	2 051	3 466	5 517	10 607	11 115	
2.	Бойчиновци	2009	9 915	844	754	1 598	2 678	2 066	4 744	1 359	2 214	3 573	4 881	5 034	
3.	Брусарци	2009	5 469	457	497	954	1 453	1 154	2 607	742	1 166	1 908	2 652	2 817	
4.	Вълчедръм	2009	10 535	983	1 015	1 998	2 784	2 268	5 052	1 312	2 173	3 485	5 079	5 456	
5.	Вършец	2009	8 605	834	810	1 644	2 290	2 097	4 387	1 019	1 555	2 574	4 143	4 462	
6.	Георги Дамяново	2009	2 729	85	110	195	790	462	1 252	468	814	1 282	1 343	1 386	
7.	Лом	2009	32 060	2 240	3 137	5 377	9 749	8 977	18 726	2 920	5 037	7 957	14 909	17 151	

Данни за населението на област Монтана по общини към 2009 г.

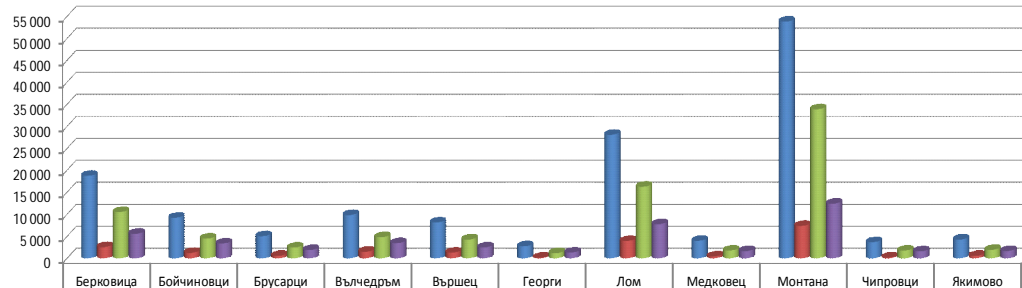

	Берковица	Бойчиновци	Брусарци	Вълчедръм	Вършец	Георги Дамяново	Лом	Медковец	Монтана	Чипровци	Якимово
Общ брой население	21 722	9 915	5 469	10 535	8 605	2 729	32 060	4 286	56 086	3 963	4 496
Население до 18 г.	3 811	1 598	954	1 998	1 644	195	5 377	621	9 051	353	732
Население в трудоспособна възраст	12 394	4 744	2 607	5 052	4 387	1 252	18 726	1 996	35 159	1 980	2 000
Население в надтрудоспособна възраст	5 517	3 573	1 908	3 485	2 574	1 282	7 957	1 669	11 876	1 630	1 764

646	1 023	1 669	2 081	2 205
500	7 376	11 876	27 197	28 889
636	994	1 630	1 940	2 023
666	1 098	1 764	2 127	2 369
319	26 916	43 235	76 959	82 907

Данни за населението на област Монтана по общини /данни от Национално преброяване 2011 г./

**Данни за
населението на
област Монтана
по общини към
01.02.2011 г.**

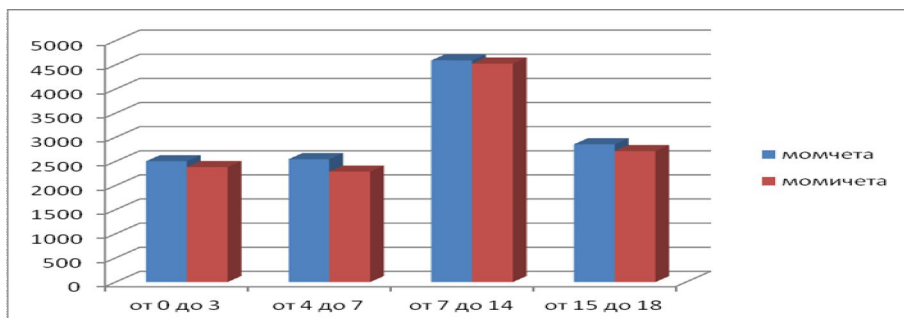
	Берковица	Бойчиновци	Брусарци	Вълчедръм	Вършец	Георги Дамяново	Лом	Медковец	Монтана	Чипровци	Якимово
Общ брой население	18 803	9 272	5 078	9 900	8 203	2 771	28 139	4 029	53 856	3 715	4 332
Население под трудоспособна възраст	2 599	1 291	624	1 544	1 348	193	3 993	493	7 418	247	621
Население в трудоспособна възраст	10 561	4 537	2 495	4 856	4 327	1 207	16 330	1 833	33 955	1 824	1 986
Население в надтрудоспособна възраст	5 643	3 444	1 959	3 500	2 528	1 371	7 816	1 703	12 483	1 644	1 725

Община	Общ брой	Семейство	
		мъже общо:	жени общо:
Берковица	5 643	9 179	9 624
Бойчиновци	3 444	4 614	4 658
Брусарци	1 959	2 536	2 542
Вълчедръм	3 500	4 819	5 081
Вършец	2 528	4 018	4 185
Георги Дамяново	1 371	1 412	1 359
Лом	7 816	13 675	14 464
Медковец	1 703	1 977	2 052
Монтана	12 483	26 626	27 230
Чипровци	1 644	1 840	1 875
Якимово	1 725	2 145	2 187
Общо:	43 816	72 841	75 257

10.	Чипровци	2011	3 715	119	128	247	1079	745	1 824	642	1002	1 644	1 840	1 875
11.	Якимово	2011	4 332	330	291	621	1144	842	1 986	671	1054	1 725	2 145	2 187
	Общо:			10 435	9 936	20 371	45 789	38 122	83 911	16 617	27 199	43 816	72 841	75 257
Население област Монтана:			148 098											

Графика 2: Население в подтрудоспособна възраст по пол към 31.12.2012 г.

Източник: НСИ, 2012 г.

Към 31.12.2012 г. по данни на НСИ момчета от 0 до 3 г. са 2 505 деца, а момичетата – 2 382 момчета от 4 до 7 г. – 2 548, и съответно момичета – 2 290, момчета от 8 до 14 г. – 4 595, а момичета – 4 528,

момчета от 15 до 18 г. – 2 856, а - момичета от 15 до 18г. – 2 715.

Видно от графиката децата – момчета са повече от децата – момичета.

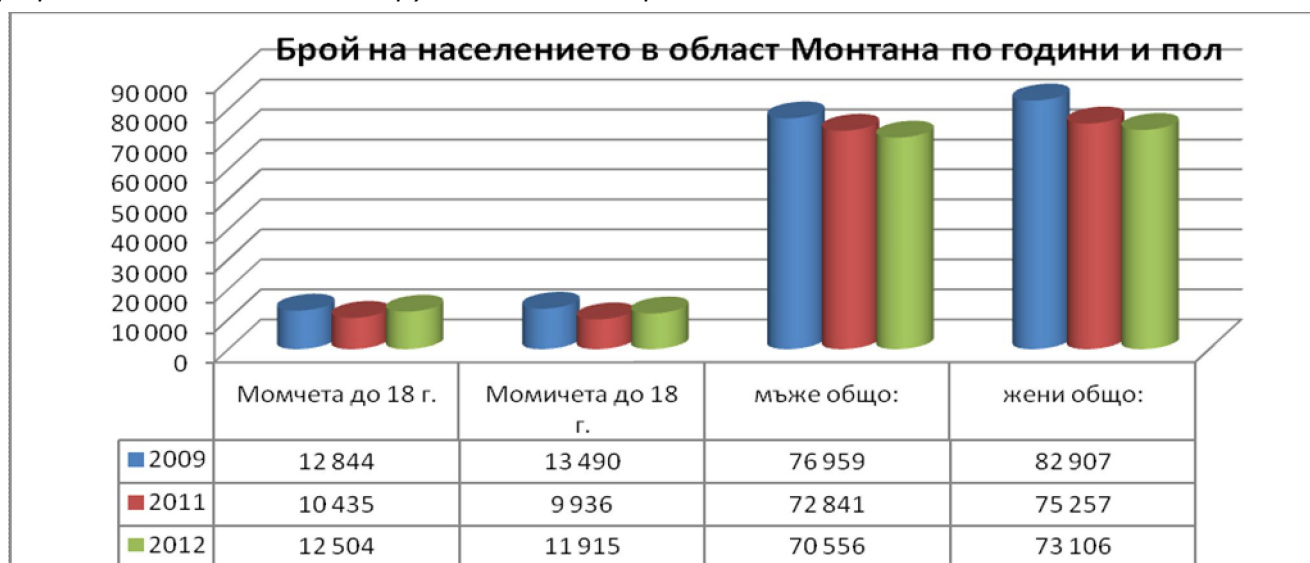
През 2009 г. общият брой на децата до 18 г. е 25 981, а през 2012 г., детското население наброява 24 419, което е с 1 562 по-малко деца.

През 2009 г. общият брой на населението в трудоспособна възраст е 90 297 души от които 47 796 мъже и 42 501 жени, а през 2012 г. то е 76 126 души, от които 41 498 мъже и 34 628 жени.

През 2009 г. общият брой на населението над трудоспособна възраст е 43 235 души, от тях мъже – 16 319, съответно жени – 26 916, а през 2012 г. то е 43 117, от които – 16 554 мъже и 26 563 жени.

В общия брой на населението в областта жените през 2009 са – 82 907, а мъжете – 76 959 души, през 2012 г. жените са 73 106, а мъжете – 70 556 души. През 2012 г. докато при лицата до 18 години е по-висок дялът на момчетата (12 504 общо момчета и 11 915 момичета), при тези над 18 години е преобладаващ този на жените (58 052 мъже и 61 191 жени).

Графика 3: Население в подтрудоспособна възраст

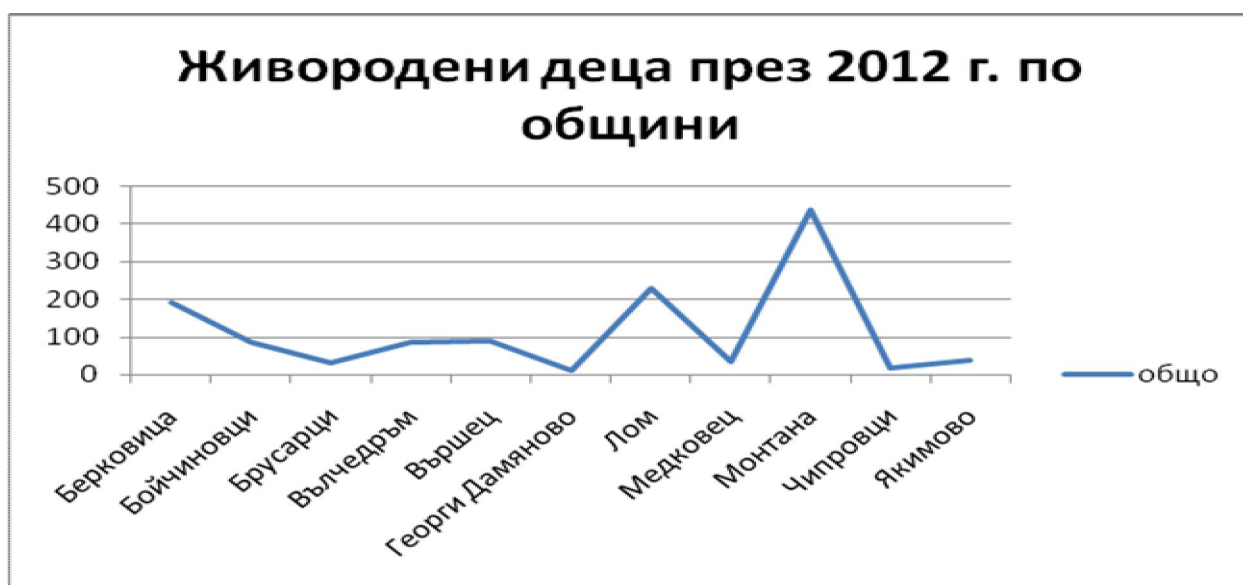
Източник: ТСБ, 2009 г., 2012 г.

3.2.2 Раждаемост, смъртност и естествен прираст

Раждаемост

През 2012 г. в сравнение с 2009 г. се наблюдава намаляване на броя на ражданията и намаляване на равнището на раждаемостта. През 2009 г. в област Монтана са се родили 1 493 деца, от които 1 485 са живородени, а през 2012 г. 1 262 деца, от които 1 249 живородени. Съответно общините Монтана, Лом и Берковица през 2012 г. са с най-много живородени деца, а с най-малко общините Георги Дамяново – 11 и Чипровци – 15 деца. Ражданията през 2013 г. са 466.

Графика 1: Живородени деца през 2012 г. по общини

Коефициентът на раждаемост през 2012 г. в област Монтана е 8,6 ‰³ при 9,5 ‰ средно за страната. В сравнение с 2009 г. Този коефициент намалява за областта (9,5), така и за страната (10,7).

Таблица 4. Коефициент на раждаемост /на 1000 души/

Година	Общо за страната	Област Монтана
2009	10,7	9,5
2012	9,5	8,6

Източник: НСИ, 2009 г., 2012 г.

Броят на ражданията на майки под 18 г. през годините от 2010 до 2013 г. се запазва сравнително непроменен - през 2010 г. – 234, 2011 г. – 218, а през 2012 г. – 233, до юни 2013 г. – данните са за 88 раждания, но по тях не би могло да се направи извод за промяна или не.

³ Брой живородени деца на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

Смъртност

През 2012 г. коефициентът на обща смъртност в област Монтана е 21.4 ‰ и е един от най-високите в страната – по висок е само в област Видин .

Смъртността продължава да бъде по-висока сред мъжете /1 566 мъже/, отколкото сред жените /1 535 жени/, както и да е по-високо в селата /1 726 души/, отколкото в градове 1 375 души/.

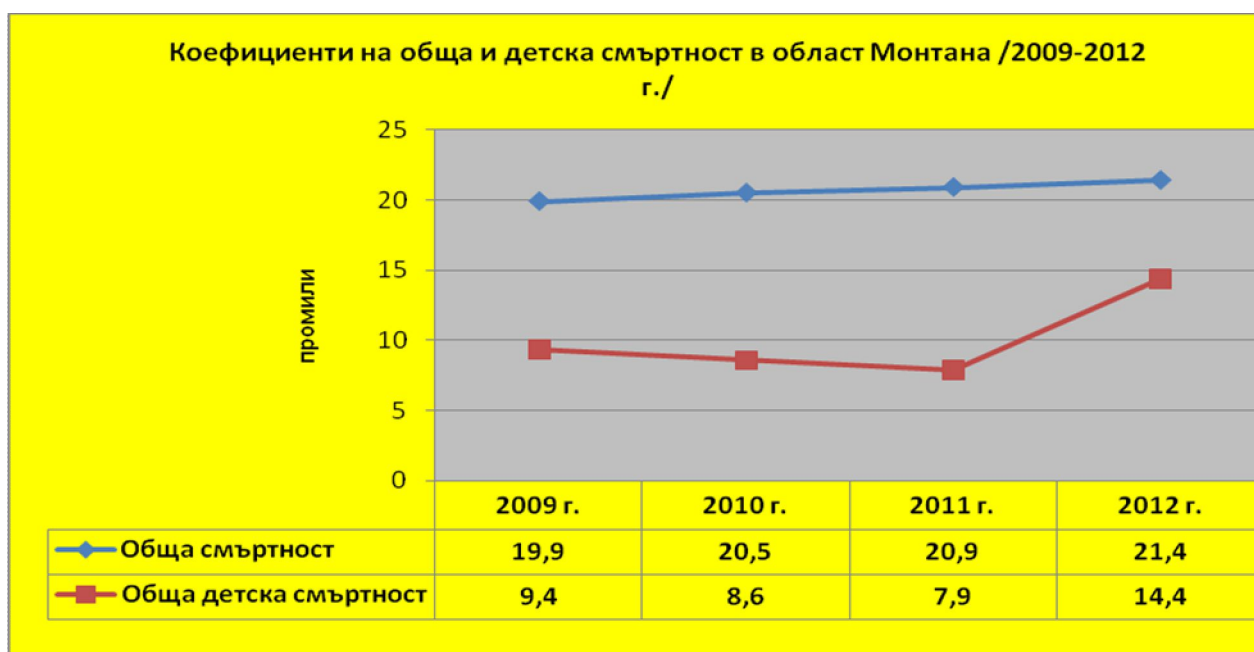
Коефициентът на детска смъртност е твърде висока 14.4 на хиляда живородени деца при 7.8 за страната, което и извежда област Монтана на първо място сред останалите области в Северозападна България.

За периода 2010 – 2012 г. по данни на НСИ и РЗИ броят на починали деца до 1 годишна възраст – се е увеличил от 11 деца през 2010 г. на 18 деца през 2012 г., а към юни 2013 г. данните са за 5 деца.

През 2012 г. най-висок е броят на починалите деца до 1 година в общините Монтана, Лом и Брусарци и е нулев в общините Медковец, Чипровци и Якимово.

Броят на починалите деца от 1 до 5 годишна възраст общо за областта за периода 2010 – 2013 (м. юни), намалява от 5 деца през 2010 г. до по 1 дете през останалите години.

Графика 2: Коефициенти на обща детска смъртност в област Монтана за периода 2009 – 2012 г.

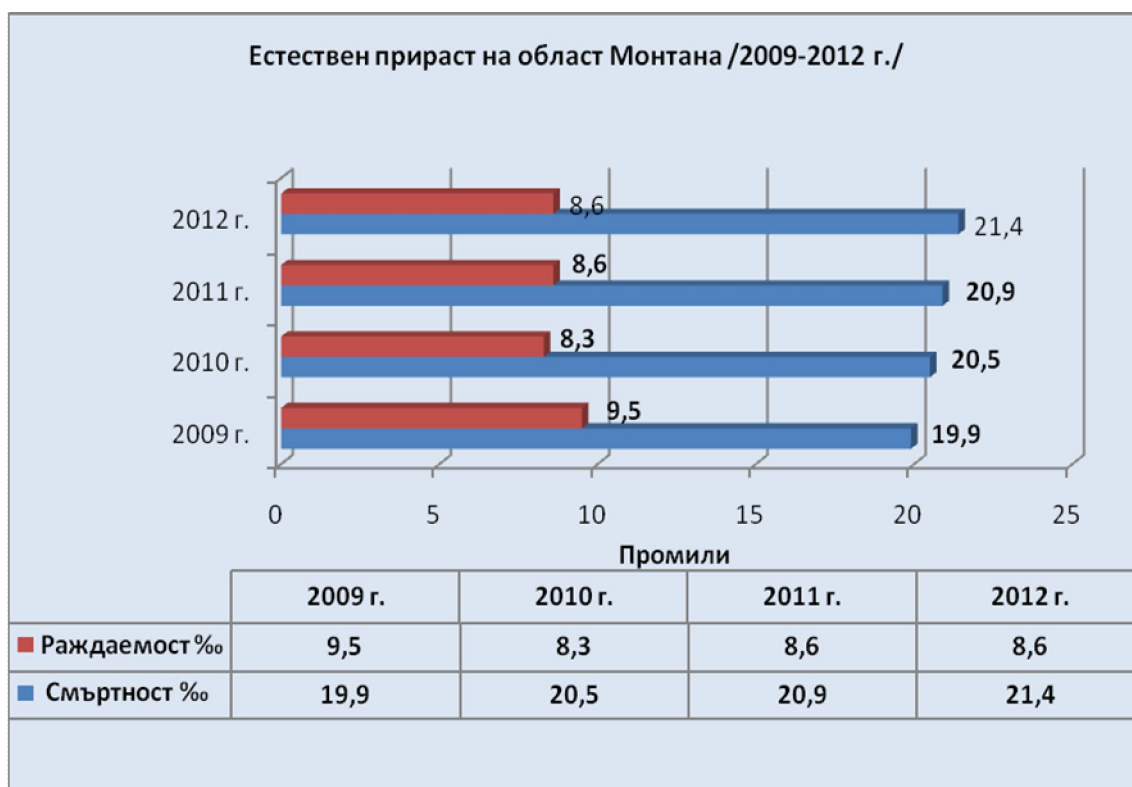
Източник: ТСБ, 2009, 2012 г.

Прегледът на показателите „коефициенти обща и детска смъртност“ за периода 2009 – 2012 г. показва, че и общата и детската смъртност през годините се повишава в област Монтана.

Естествен прираст

Разликата между ражданията и умираанията формира естествения прираст на населението. И тъй като от 1980 г. досега умират повече хора, отколкото се раждат, тази разлика е с отрицателна стойност, в резултат на което населението на областта непрекъснато намалява.

Графика 3: Естествен прираст на област Монтана за периода 2009 – 2012 г.

Източник: НСИ, 2009 г., 2012 г.

През 2009 г. абсолютният брой на естествения прираст е минус 1641 души. Това е най-малкото намаление на населението в резултат на естествения прираст от 1990 година и въпреки това област Монтана се характеризира с едни от най-високите стойности на отрицателен естествен прираст. През 2009 година по този показател със стойност от минус 10,4 ‰ тя се нарежда на второ място след област Видин. Това се дължи на ниския коефициент на раждаемост, но най-вече на високите стойности на коефициента на смъртност.

През 2012 г. абсолютният брой на естествения прираст е минус 1 852 души. И през 2012 година по показател естествен прираст със стойност от минус 12.8 ‰ област Монтана отново се нарежда на второ място след област Видин.

3.2.3 Основни възрастови структури

Възрастовата структура на населението е характеристика, която дава представа за съотношението между отделните възрастови категории на населението. Тя се влияе от

промените в раждаемостта, смъртността и миграцията и се превръща в значим фактор за цялостното икономическо и социално развитие.

Анализът на възрастовата структура в област Монтана показва задълбочаване на процеса на остаряване на населението.

Отношение на населението на възраст 65 и повече години към населението на възраст от 15 до 64 години през 2012 г. при 28.5% за страната, за област Монтана, то е сравнително високо – 38.4%.

Остаряването на населението води до промяна в неговата основна структура – разпределение в под, в и над трудоспособна възраст.

През 2009 година 90 127 души или 56,5 на сто от общото население на област Монтана е в трудоспособна възраст при 63,1 % за страната. В сравнение с предходната 2008 година тази категория население е намаляла с около 1 236 души.

Графика 1: Възрастова структура на населението в област Монтана за периода 2009 – 2012 г.

Източник: НСИ, 2009 г., 2012 г.

Сред населението в трудоспособна възраст се наблюдава трайно намаление – през 2009 г. броят им е 90 297, към 01.02.2011 г. – 83 911 и за 2012 г. броят им е намалял на 76 126.

Населението в подтрудоспособна възраст към края на 2012 г. е 24 419, което е с 1 915 по-малко спрямо 2009 г.

Населението над трудоспособна възраст през 2009 година, живеещо в област Монтана е 43 235 човека или 27,0 % от общото население на областта. През 2011 г. се увеличава с 581

души, като през 2012 г. драстично намалява с 699 души (43 117 души в над трудоспособна възраст).

Таблица 5: Разпределение на населението по общини и възраст

№	Общини	Население по постоянен адрес											
		Население в подтрудоспособна възраст				Население в трудоспособна възраст				Население в надтрудоспособна възраст			
		2009 г.	Дял %	2012 г.	Дял %	2009 г.	Дял %	2012 г.	Дял %	2009 г.	Дял %	2012 г.	Дял %
	Област Монтана	26 334		24 419		90 297		76 126		41 605		43 117	
1.	Берковица	3811	2,4%	154	2,2%	12394	7,8%	9503	6,6%	5517	3,5%	5548	3,9%
2.	Бойчиновци	1598	1,0%	556	1,1%	4744	3,0%	4086	2,8%	3573	2,3%	3277	2,3%
3.	Брусарци	954	0,6%	730	0,5%	2607	1,6%	2256	1,6%	1908	1,2%	1864	1,3%
4.	Вълчедръм	1998	1,3%	803	1,3%	5052	3,2%	4398	3,1%	3485	2,2%	3333	2,3%
5.	Вършец	1644	1,0%	628	1,1%	4387	2,8%	3859	2,7%	2574	1,6%	2446	1,7%
6.	Георги Дамяново	195	0,1%	267	0,2%	1252	0,8%	1077	0,7%	1282	0,8%	1290	0,9%
7.	Лом	5377	3,4%	805	3,3%	18726	11,8%	14875	10,4%	7957	5,0%	7796	5,4%
8.	Медковец	621	0,4%	594	0,4%	1996	1,3%	1655	1,2%	1669	1,1%	1567	1,1%
9.	Монтана	9051	5,7%	812	6,1%	35159	22,2%	30937	21,5%	11876	7,5%	12771	8,9%
10.	Чипровци	353	0,2%	306	0,2%	1980	1,3%	1639	1,1%	0	0,0%	1582	1,1%
11.	Якимово	732	0,5%	764	0,5%	2000	1,3%	1841	1,3%	1764	1,1%	1643	1,1%

Източник: НСИ, 2009 г., 2012 г.

Разгледаните най-общи тенденции във възрастовата структура на населението в област Монтана показват, че през следващите години, независимо от увеличаване на горната възрастова граница за пенсиониране, ще е налице ограничаване размера на трудовите ресурси в областта.

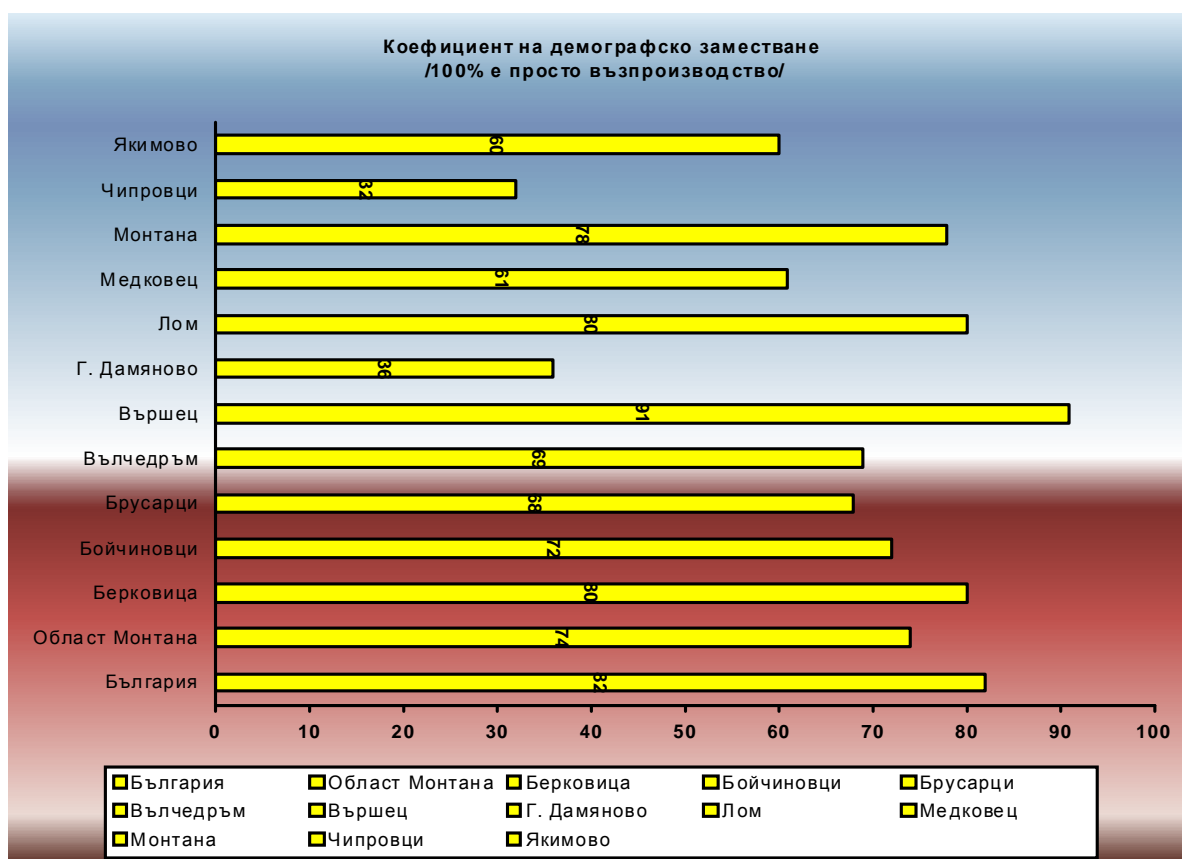
Показател, който посочва сериозността на посочения проблем е коефициентът на демографското заместване /отношението между броя на лицата от вливащата се възрастова група от 15-19 години и излизащите лица на 60-64 години/. През 2009 година за област Монтана е 74 на сто /за страната - 82 на сто/. Това означава, че на всеки 100 човека, излизащи от групата на трудоспособното население в област Монтана се вливат 74 човека.

През 2012 г. този показател за област Монтана е 61 на сто или се наблюдаване негативната тенденция към намаляване на броя на лицата в трудоспособна възраст.

Стагнация при трудовите ресурси има във всички общини на областта. В най-добро положение и през 2012 г. остава община Вършец, където на всеки 100 човека, излизащи от

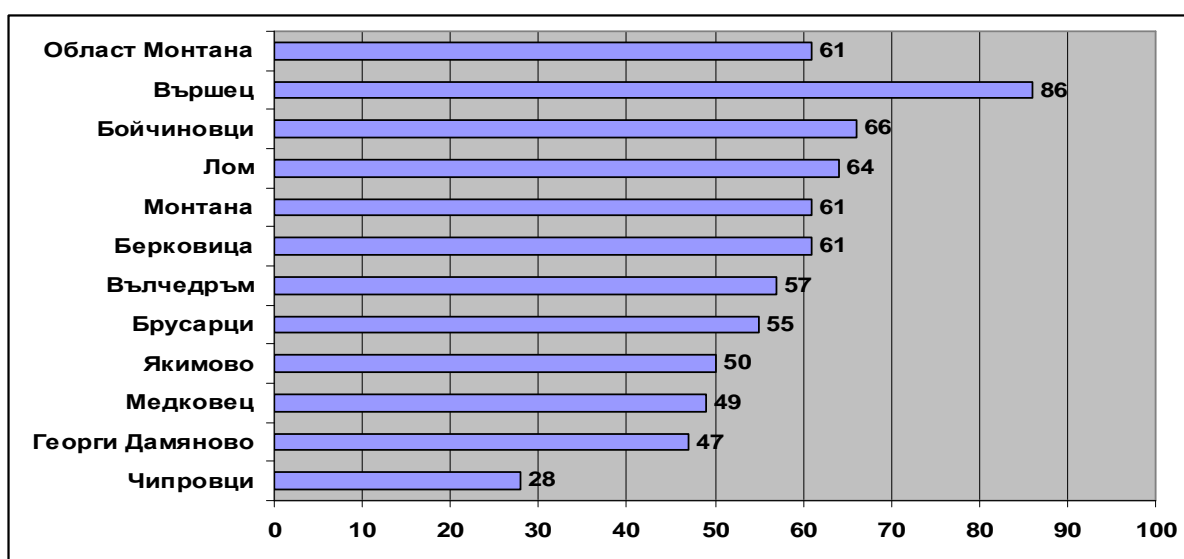
групата на трудоспособното население се вливат 86 (през 2009 г. – 91). В останалите общини този показател е под 70%. Особено тревожно е положението в община Чипровци – 28% т.е. броят на вливащите се в групата на трудоспособното население е едва 1/3 от излизащите.

Графика 2: Коефициент на демографско заместване към 31.12.2009 г.

Източник: ТСБ, 2009 г.

Графика 3: Коефициент на демографско заместване за 2011 г. по общини в област Монтана.

Източник: ТСБ - Монтана, 2011 г.

Изложените показатели характеризират предстоящи сериозни проблеми в броя и състава на трудовите ресурси в почти всички общини в област Монтана.

Друг показател, който говори за сериозността на посочения проблем е коефициентът на възрастова зависимост, измерен чрез броя на населението от зависимите групи /до 15 години и на 65 и повече години/ на 100 лица от 15 до 64 години. Общият коефициент на възрастова зависимост за област Монтана е 55 % при 45,1 % за страната. Той показва, че в област Монтана на всеки 100 човека на възраст от 15 до 64 години се падат 58 човека от т.н. зависими възрасти, които се нуждаят от подпомагане и издръжка.

Таблица 6: Коефициент на възрастова зависимост на териториално ниво 2007 – 2011 г.

Териториални нива	Коефициент на възрастова зависимост				
	2007	2008	2009	2010	2011
Област Монтана	55.3	55.3	55.5	55.9	58.1
Северозападен район	52.2	52.3	52.7	53.4	56.6
Р България	44.3	44.6	45.1	46.0	47.5

Източник: ТСБ - Монтана, 2011 г.

3.2.4 Механично движение на населението

Ако през 2009 година броят на заселилите се в област Монтана е 3 283 души, то техният брой през 2012 г. е 1 926 души, за разлика от това намаление, пък изселилите се от областта също намаляват 4 034 души през 2009 г. на 2396 души през 2012 г. Резултатът от механичното движение на населението в областта също намалява и от минус 751 души, през 2012 г. е -470. В резултат на механичното движение на населението най-голямо е намалението на населението в групата между 10-29 години. В същото време населението между 0-9 години и над 70 години се е увеличило в резултат на по-големия брой заселени на тази възраст от изселените.

Таблица 7 и Таблица 8: Механично движение на населението на област Монтана по възраст /Брой/ към 31.12.2009 г. и към 31.12.2012 г.

Възраст в години	Заселени	Изселени	Механичен прираст
Общо	3283	4034	-751
Под 6	352	394	-42
7 – 9	105	125	-20
10 – 19	370	568	-198
20 – 29	484	798	-314
30 – 39	431	511	-80
40 – 49	319	427	-108
50 – 59	333	340	-7
60 – 69	401	305	96
70+	488	566	-78

Възраст в години	Заселени	Изселени	Механичен прираст
Общо	1926	2396	-470
0 - 9	306	294	12
10 - 19	191	438	-247
20 - 29	301	460	-159
30 - 39	214	270	-56
40 - 49	154	166	-12
50 - 59	181	189	-8
60 - 69	186	207	-21
70+	393	372	21

Източник: НСИ, 2009 г., 2012 г.

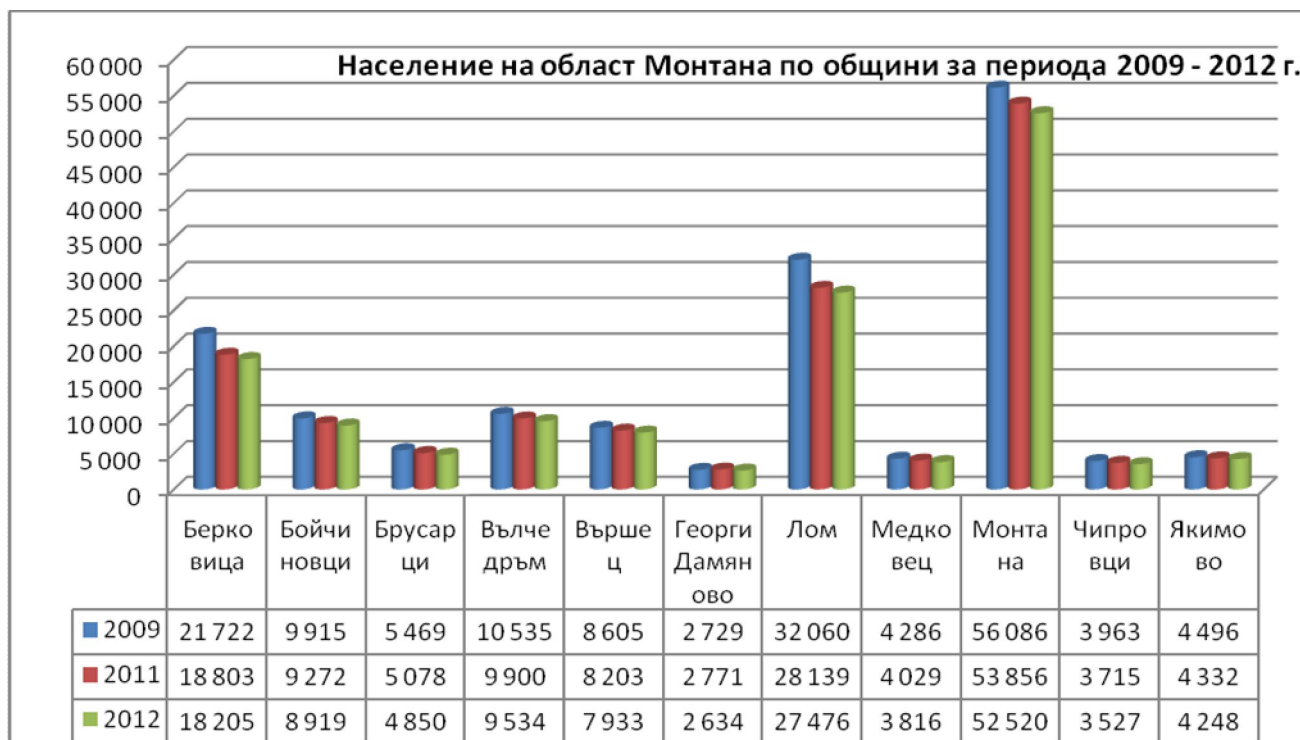
3.2.5 Териториална структура на населението

През 2013 година населените места в област Монтана са 130, от които 8 градове и 122 села /вкл. Клисурския манастир/.

Областта е разпределена на 11 общини, между които съществуват големи различия в броя на живеещото в тях население.

Около 36 на сто от населението на областта живее в община Монтана. Най-малък е относителния дял на живеещите в община Георги Дамяново – само 14,47 на сто от населението на областта.

Графика 1: Население на област Монтана по общини за периода 2009 – 2012 г.

Източник: НСИ, 2009 г., 2012 г.

По-населени места разпределението на населението на област Монтана е показано в посочената по – долу таблица. В нея се вижда, че в 7 населени места населението е под 50 човека, най-голям е броят на населените места с постоянно население между 100 и 500 човека. Само за 6 години от 2003 до 2009 година броят на населените места от 50 се е увеличил над два пъти. Вече нямаме населено място в групата от 5 000 до 10 000 човека. Най-голямото населено място си остава областния център – град Монтана. Най-малките населени места са Клисурския манастир – 2 души и с. Рашовица – 5 човека, следвани от Помеждин и с. Цветкова бара – съответно с 21 и 25 човека.

Таблица 9: Брой населени места по брой население

Населени места с население	Населени места брой		
	/брой население/	2009 г.	2013 г.
Общо		130	130
под 50		7	12
50 - 99		17	20
100 - 499		57	56
500 - 999		25	20
1000 - 2499		20	17
2500 - 4999		1	1
5000 - 9999		-	1
10000 - 49999		3	2
над 50000		-	1

Източник: НСИ, 2009 г., 2013 г.

3.2.6 Етническа принадлежност и вероизповедание

Изследване по отношение данните за етническа група, вероизповедание и майчин език се извършва само при преброяванията на населението. При проведеното преброяване на населението и жилищния фонд в Република България през 2011 г са приложени следните принципите и препоръките на ООН, свързани с изучаването на населението по етнически и религиозни признаци:

- Доброволност на отговорите.
- Самоопределение.
- Възможност за свободно записан отговор при самоопределение в групата други.
- Възможност да не отговорят на въпроса.

Самоопределение по етнос

От данните за област Монтана, публикувани от НСИ, след проведеното преброяване на населението и жилищния фонд в Република България през 2011 г. е видно че, лицата, които са се възползвали от правото на доброволен отговор на въпроса за етническо самоопределение, са 96,9 % от населението на областта. От тях 828 човека са отговорили, че не се определят. Около 4600 лица не са пожелали да отговорят на въпроса за етническата си принадлежност.

Установилите се демографски тенденции и засилена емиграция през последните 20 години се отразяват върху броя на всички етнически групи в областта, в резултат на което не настъпват съществени изменения в етническата структура на населението в годините между последните две преброявания:

Таблица 10: Структура на населението на област Монтана по етнически групи - /% /

Година на преброяване	Българска	Турска	Ромска	Друга	Не се самоопределям
2001	86,42	0,13	12,5	0,36	0,59
2011	86,31	0,12	12,7	0,29	0,58

Източник: НСИ, 2011 г.

- Българската етническа група обхваща 123 820 или 86,3% от лицата, доброволно декларирали етническото си самоопределение. В общините Чипровци и Георги Дамяново декларирали принадлежност към българската етническа група са съответно 98,7 и 98,0 %.
- Ромският етнос традиционно е втората по численост етническа група в областта и наброява 18 228 души, според самоопределянето на лицата, с относителен дял от 12.7 %.

Сред областите в страната най-голям е дялът на ромския етнос в област Монтана - 12.7% и област Сливен - 11.8 % според самоопределението на лицата.

Лица, самоопределили се към ромската етническа общност има във всички общини на нашата област. Най-голяма е тяхната концентрация в община Вълчедръм – 20,2 %. Брусарци - 18,7 %, Вършец – 17, 4 % и Лом - 17, 2 % . Най-малък е относителния дял на ромите в община Чипровци – 0,6 на сто, Георги Дамяново – 1,5 на сто, Монтана – 7,3 на сто, община Бойчиновци – 11,3 на сто от отговорилите на този въпрос.

- Другият характерен за страната етнос – **турския** е слабо представен в област Монтана. Неговият относителен дял е около 0,1 на сто от отговорилите и това съотношение не се е променило през периода между двете преброявания.
- Към **други етнически групи** са се самоопределили 420 души, или 0,3%. Лицата, които не се самоопределят са 828, или 0,6% от отговорилите.

Графика 1: Структура на населението по общини и етнически групи към 1.02.2011 година - %

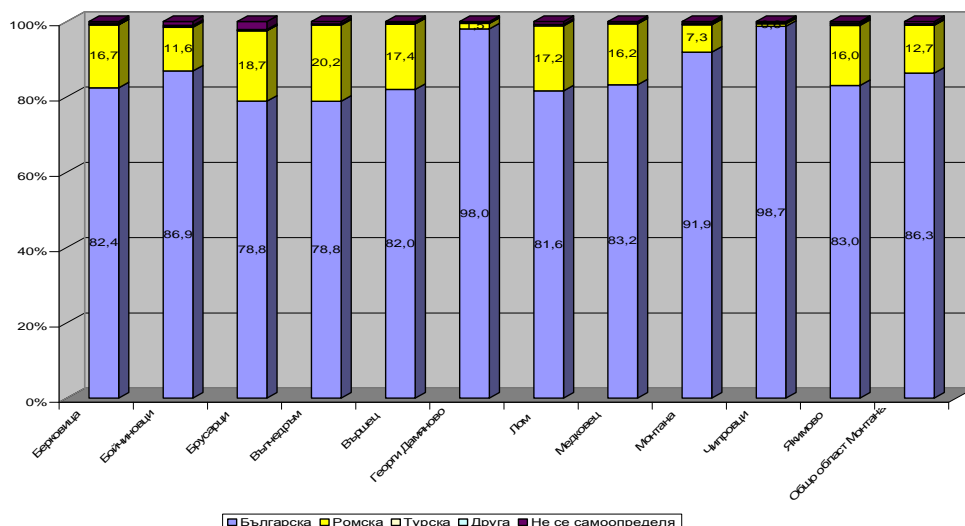
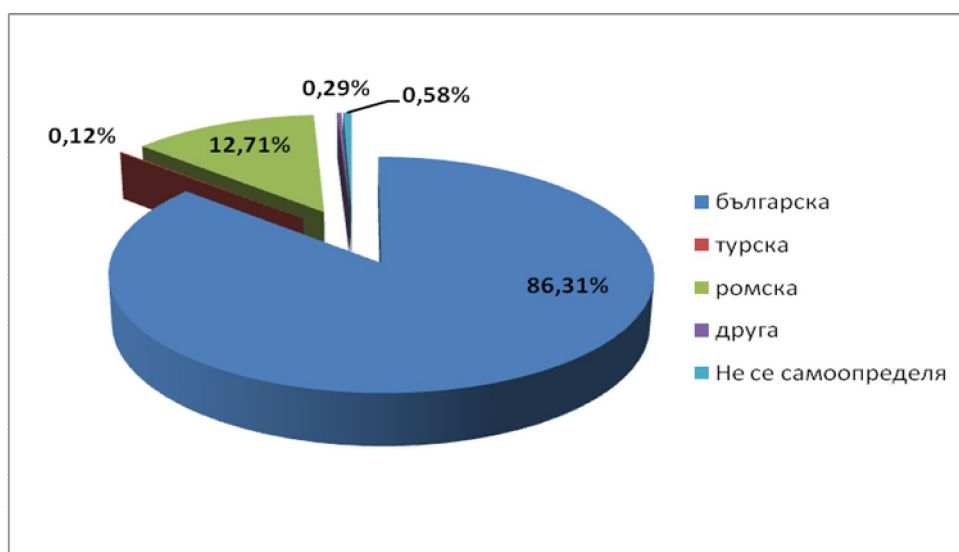

Таблица 11: Население по етническа принадлежност и общини към 1.02.2011 г.

Област / община	Общо	Етническа група				Не се самоопределя
		българска	турска	ромска	друга	
Област Монтана	143467	123820	171	18228	420	828
Населението в %		86,31%	0,12%	12,71%	0,29%	0,58%
Берковица	18287	15065	12	3059	76	75
Бойчиновци	9053	7864	23	1051	23	92
Брусарци	5043	3976	3	944	14	106
Вълчедръм	9676	7628	24	1954	12	58
Вършец	7738	6342	4	1348	18	26
Георги-Дамяново	2742	2688	3	40	4	7
Лом	27421	22375	50	4729	66	201
Медковец	3921	3262	4	635	3	17
Монтана	51659	47464	34	3764	180	217
Чипровци	3658	3612	-	23	12	11
Якимово	4269	3544	14	681	12	18

Източник: НСИ, 2011 г.

Графика 2: Структура на населението в област Монтана по етническа принадлежност към 1.02.2011 г.

Източник: НСИ, 2011 г.

Етническо самоопределение по степен на завършено образование и икономическа активност

Наблюдават се съществени различия в образователната структура на населението в област Монтана по етническа принадлежност. Докато при самоопределилите се като българи на 7 и повече навършени години 63.1% са с високо образование (13.6% с висше и 49.5% със средно), то при населението от турската етническа група с високо образование са 35.2% (4.8%

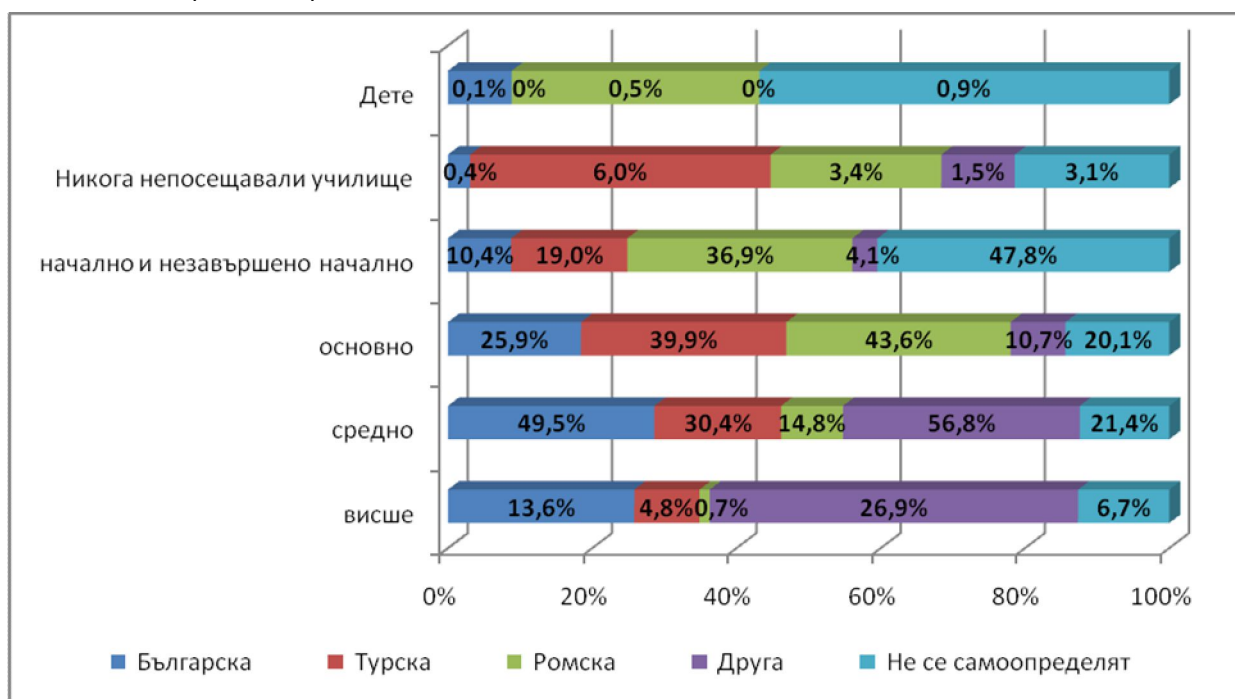
с висше и 30.4% със средно). Още по-негативни са данните за образователната структура за ромската етническа група, където едва 0.7% са със завършено висше образование, а 3.4% от тях никога не са посещавали училище.

Таблица 12: Население на 7 и повече навършени години по етническа принадлежност и степен на завършено образование в област Монтана към 1.02.2011 г.

Етническа група	Общо	Степен на завършено образование				Никога непосещавали училище	Дете
		висше	средно	основно	начално и незавършено начално		
Общо за областта	139 634	17 068	63 538	38 595	19 050	1 115	268
<i>В т.ч. отговорили</i>	135 465	16 425	61 443	37 795	18 454	1 091	257
Българска	118 505	16 151	58 691	30 677	12 297	523	166
Турска	168	8	51	67	32	10	0
Ромска	15 824	118	2 348	6 895	5 842	535	86
Друга	412	111	234	44	17	6	0
Не се самоопределят	556	37	119	112	266	17	5

Източник: НСИ, 2011 г.

Графика 1: Структура на населението на 7 и повече навършени години по етническа принадлежност и степен на завършено образование в област Монтана към 1.02.2011 г.

Налице са и значителни различия по отношение на участието на пазара на труда на лицата от различните етнически групи. Най-висока е заетостта във възрастовата група 15 - 64 навършени години при посочилите друга етническа група с коефициент на заетост 59.5% и при българската етническа група с коефициент на заетост 53.4%. Коефициентът на безработица е най-висок сред лицата от ромската етническа група - 54.1%. При лицата,

самоопределили се към турската етническа група, е регистриран най-високият относителен дял на икономически неактивното население - 51.9%.

Таблица 13: Население на 15 – 64 навършени години по етническа принадлежност и икономическа активност на област Монтана към 1.02.2011 години

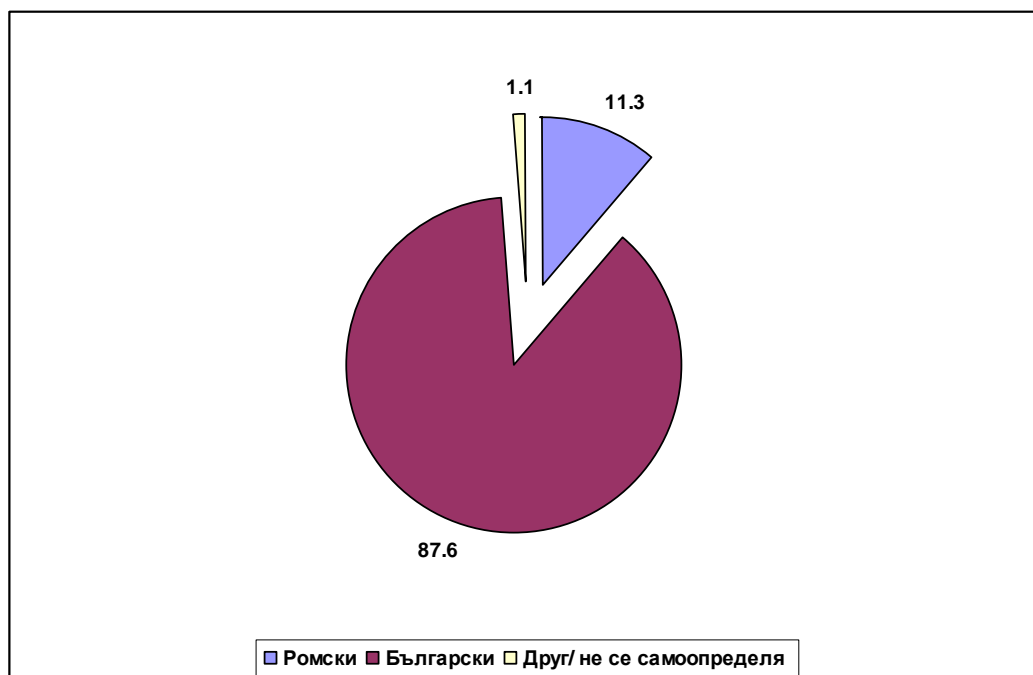
Етническа група	Общо	Икономически активни			Икономически неактивни
		общо	заети	безработни	
Общо за областта	94 397	60 045	46 760	13 285	34 352
<i>В т.ч. отговорили</i>	<i>91 254</i>	<i>57 928</i>	<i>45 028</i>	<i>12 900</i>	<i>33 326</i>
Българска	78 471	51 423	41 897	9 526	27 048
Турска	129	61	54	8	67
Ромска	12 064	6 065	2 785	3 280	5 999
Друга	311	216	185	31	95
Не се самоопределят	279	162	107	55	117

Източник: НСИ, 2011 г.

Майчин език

- Българският е майчин език за 125 499 души, или 87.6 % от населението. Ромският е майчин език за 16 250 души - 11.3%. Турският е майчин език за 274 души или 0.2 % от лицата, отговорили на този добровolen въпрос.

Графика 1: Структура на населението по майчин език към 1.02.2011 г.

- Връзката между етническото самоопределение и самоопределянето по майчин език е силно изразена.

- Най-еднородна по майчин език е българската етническа група - сред лицата, отговорили и на двата въпроса за етнос и майчин език, сред българите 99.6% посочват българския за майчин език, турски- 0.1%, ромски -0.2%.
- Ромската етническа група по майчин език се разпределя по следната структура: 16 028 души или 88% са посочили ромски майчин език; 2 162 или 11.9% - български.

Вероизповедание

- Вероизповеданието е въпросът, на който делът на неотговорилите лица е най-висок - 8%.
- Източноправославното християнско вероизповедание е най-популярно в област Монтана. Лицата, самоопределили се към него са 100571 души, или 73.9 % от лицата, отговорили на въпроса.
- Протестантско вероизповедание са посочили – 2740 човека или 2 % от отговорилите
- Католическото вероизповедание са посочили 438 души или 0.3 % от отговорилите
- мюсюлманско вероизповедание имат 97 човека от област Монтана или 0.1%.
- Нямаат вероизповедание 14 842 лица (10.9%) и 17 323 (12.7%) не се самоопределят.

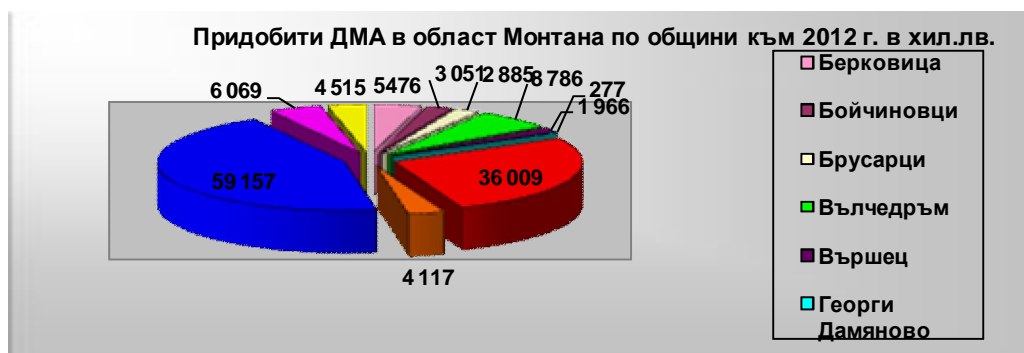
Изводи

- Населението на областта, продължава с всяка година да намалява.
- Тенденция към обезлюдяване продължава и от 7 населени места с население под 50 броя през 2009 г., през 2013 г. броят на тези населени места се увеличава на 12.
- През 2012 г. в сравнение с 2009 г. се наблюдава намаляване на броя на ражданията и намаляване на равнището на раждаемостта.
- Прегледът на показателите „коэффициенти обща и детска смъртност“ за периода 2009 – 2012 г. показва, че и общата и детската смъртност през годините се повишава в област Монтана.
- Наблюдава се негативната тенденция към намаляване на броя на лицата в трудоспособна възраст.

3.3 Икономическо развитие на област Монтана

3.3.1 Макро-икономически показатели

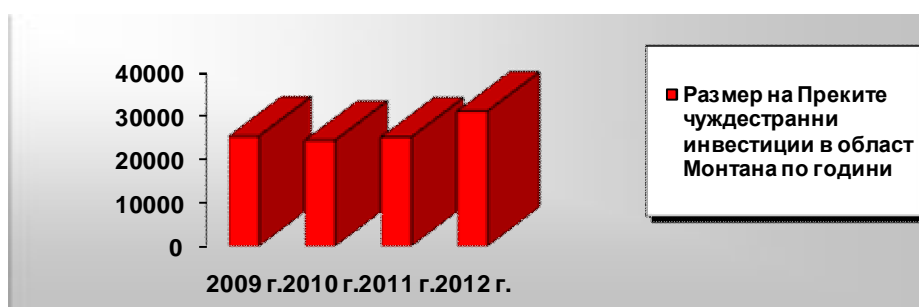
Графика 1: Придобити Дълготрайни материални активи в област Монтана по общини към 31.12.2012 г. в хил. лв.

Представените таблични стойности за *придобити Дълготрайни материални активи* в областта *по общини* към 2012 г. реално отразяват нивото на активност в отделните населени места по отношение на извършени инвестиции за придобиване на материални активи. Видно е, че големите общини Монтана и Лом осезаемо доминират над останалите с показатели съответно от 59 157 хил.лв. и 36 009 хил.лв. придобити Дълготрайни материални активи. На трето място се явява община Вълчедръм, чиято стойност на придобитите активи към 2012 г. е 8 786 хил.лв. Общините Чипровци, Берковица, Якимово и Медковец се намират в средата на класацията с показатели за годината съответно 6 069 хил. лв., 5 476 хил.лв., 4 515 хил.лв. и 4 117 хил.лв. Значително по-ниски стойности за придобити ДМА показват общините Бойчиновци, Брусарци и Вършец, поради което са доста назад в таблицата с размер на придобити ДМА съответно 3 051 хил.лв. 2 885 хил.лв. и 1 966 хил.лв. На последно място се намира община Георги Дамяново, чиито придобити ДМА към 2012 г. са на стойност 277 хил.лв.

Преки чуждестранни инвестиции в нефинансовите предприятия в област Монтана за периода 2009-2012 г. в хил. Евро

Графика 2: Преки чуждестранни инвестиции в област Монтана по години

Източник: ТСБ Монтана

При показателите БВП и БВП на глава от населението в област Монтана през 2010 г. ясно личи ефекта от икономическата криза и чувствителното изоставане в стойностите, които са съответно 749,1 млн.лв и 4849 лв. при 784,4 млн.лв. и 5 006 лв. през 2009 г. Налице е активизиране в стойностите за 2011 г., когато БВП е вече 817,8 млн.лв, а БВП на човек достига стойност от 5 559 лв. И тук обаче, както при стойностите на БВП за целия район не бива да се пренебрегва намалението в общия брой на населението, тъй като вследствие на него се изменя базовата променлива върху която се изчислява БВП на човек, което в значителна степен затруднява реалистичната преценка за икономическия ръст през периода. Последното ясно се вижда от посочените по-долу таблични стойности на Брутният вътрешен продукт на глава от населението за 2011 г. по административни области в СЗР, където с показател 8 361 лв. област Враца, поради по-малкия си брой население, изпреварва област Плевен – 5808 лв., независимо че плевенския показател за съвкупен БВП – 1559,4 млн.лв. е малко по-висок от този на Враца, който е 1554,2 млн.лв. За съжаление се вижда, че стойностите за област Монтана, както при общия БВП – 817,8 млн.лв, така и при този на глава от населението – 5559 лв./червените стълбчета от изобразената по-долу диаграма/, са по-високи единствено от тези на област

Видин, което отнежда на Монтана предпоследно място в класацията на областите от СЗР по отношение на Брутния вътрешен продукт.

Брой предприятия и основни показатели по икономически сектори в област Монтана за 2012 г. в хил.лв.

Таблица 14: Предприятия и основни показатели по икономически сектори в област Монтана за 2012 г.

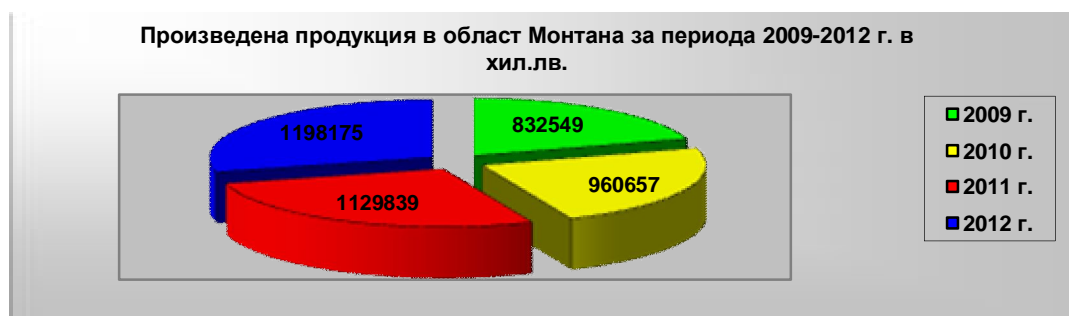
Икономически сектори	Предприятия	Произведена продукция	Приходи от дейността	Нетни приходи от продажби
	Брой	Хиляди лева		
Общо за областта	4 551	1 198 175	1 937 285	1 729 017
Селско стопанство	389	180 297	231 287	166 529
Индустрия	709	805 453	939 298	817 265
Услуги	3 453	212 425	766 700	745 223

Източник: ТСБ Монтана, 2012 г.

При основните икономически показатели по сектори в област Монтана към 2012 г. е отчетен общ брой на предприятията - 4 551, произведена продукция на стойност 1 198 175 хил.лв., приходи от дейността в размер на 1 937 285 хил.лв. и нетни приходи от продажби, които отбелязват 1 729 017 хил.лв. Очевидно е, че сектор *Индустрия*, независимо от ударите, които търпи в резултат на икономическата криза, продължава да доминира облика на местната икономика по всички показатели с изключение на броя предприятия, където с показател от 709 предприятия към 2012 г. изостава спрямо *услугите*, които са съответно с 3 453 предприятия. Нарастващата роля на сектор *Услуги* в икономиката на областта се вижда и от стойностите за приходи от дейността и нетни приходи от продажби /сините стълбчета от диаграмата/, където показателите на услугите се доближават до индустриалните особено що се отнася до нетните приходи.

Общ размер на произведената продукция в област Монтана за периода 2009-2012 г. по години в хил.лв.

Графика 3: Производствена продукция в област Монтана за периода 2009 – 2012 г.

Източник: ТСБ Монтана, 2009 г., 2012 г.

Видимо нарастване в показателите за произведена продукция в нефинансовите предприятия в областта се наблюдава през периода 2009-2012 г. Стойностите за произведена продукция през базовата 2009 г. и през 2010 г. са съответно 832549 хил.лв. и 960657 хил.лв. През следващите 2011 г. и 2012 г. се вижда чувствителна разлика в посока повишаване, като размерите достигат 1129839 хил.лв и 1198175 хил.лв. С оглед на ниската степен на внедряване на иновативни технологии в производствения процес в област Монтана от сравнително по-високите стойности за произведена продукция през последните две наблюдавани години може да се изведе извода за повишено количество вложен производствен ресурс и труд, водещи до завишена себестойност на продукцията, което натовазва крайните цени за потребителя и създава предпоставка за негативни финансови резултати при евентуални слаби постъпления от продажби.

Изводи:

- Макроикономическите показатели за *Брутен вътрешен продукт /в т.ч и БВП на глава от населението/ и Брутна добавена стойност* се подобряват към 2011 г. след спада, който претърпяват към 2010 г., но въпреки това изостават значително, както на фона на националните показатели, така и спрямо останалите области в Северозападния район с изключение на област Видин.
- По отношение на анализирания период 2010 г. се очертава като най-негативна с оглед на отчетените спадове в почти всички икономически показатели.
- Водещият икономически сектор по показатели произведена продукция, приходи от дейността и нетни приходи от продажби е *Индустрията*, но е налице нарастване в дела на *Услугите*.
- Тежката икономическа криза и извършените съкращения на работна сила са оказали най-голямо отрицателно въздействие върху *микро и малките* предприятия в област Монтана в чиито брой се вижда по-драстичен спад за 2009-2012 г. в сравнение със стойностите за брой на *средните и големите* фирми.
- Към 31.12.2012 г. област Монтана заема последно място в Северозападния район по равнище на *Преки чуждестранни инвестиции*.

3.3.2 Транспортна мрежа

Транспортната инфраструктура е с определящо значение за регионалното икономическо развитие и конкурентноспособността на всяка област.

Област Монтана има много добри връзки чрез железопътен, шосеен и речен транспорт с граничните пунктове и вътрешността на страната във всички посоки.

Пътна мрежа

Област Монтана има сравнително добре развита пътна мрежа. Гъстотата ѝ е 0,292 км/кв.км при средна за страната 0,336 км/кв.км и 0,319 за Северозападния район.

Общата дължина на републиканската пътна мрежа е 604,6 км., като от тях 51,9 км са I-^{вн} клас, 161,5 км – II-^{рн} клас, 386,0 км – III-^{тн} клас и пътни връзки – 5,2 км.

Важно предимство на областта е фактът, че през територията ѝ минават два Трансевропейски транспортни коридора (ЕТК) № 4 (път Е79) Видин – Монтана – Враца – София – Кулата (РП I-1) и коридор № 7 (река Дунав).

Въпреки доброто ситуиране на областта по отношение на трансевропейските транспортни направления, изградеността на пътната мрежа е недостатъчна – липсват изградени автомагистрала и високоскоростни пътища.

Област Монтана се обслужва от един първокласен път I-1 „Видин – Монтана – Враца – София“, който е международен път Е-79 (еврокоридор № 4). Той пресича областта и свързва Западна и Централна Европа с Гърция.

Транспортното обслужване се допълва от пътищата II-81 „Лом – Монтана – Берковица – София“, път II-11 „Видин – Димово – Лом – Оряхово“ и път II-13 „Монтана – Борован – Кнежа – Плевен“, които осигуряват връзките между общините в рамките на областта, както и тези със съседните области.

Най-значимият от тях е второкласния път II-81 „Лом – Монтана – Берковица – София“ през прохода Петрохан, който свързва ломското пристанище с международния път Е-79. Общото състояние на пътя остава не много добро.

За по-добро икономическо развитие на областта и подобряване на транспортното обслужване е целесъобразно изграждането на тунел под прохода „Петрохан“, който ще осигурява най-кратка връзка с южната част на страната.

Железопътна мрежа

Железопътната мрежа е втората по значение и важност за осигуряване на транспортен достъп и обслужване на населението в област Монтана.

Областта има много добри жп-връзки със столицата София, черноморското пристанище Варна и по всички направления от националната жп мрежа.

Икономическата ос на областта е жа линията София – Мездра – Враца – Видин, с отклонение от гр. Бойчиновци за гр. Монтана и гр. Берковица, и от гр. Брусарци за гр. Лом.

Дължината на железопътната мрежа в областта е около 115 км. Гъстотата ѝ е 0.03164 км/кв.км., при средна за страната 0,03666 км/кв.км и 0,03367 за Северозападния район. ЖП линиите на територията на областта са в относително добро състояние.

За обслужване на пътниците функционират 10 гари и 11 спирки. Перспективното развитие на железопътната мрежа включва модернизиранието ѝ, като се има предвид значението, което ще има този вид транспорт след изграждането на Дунав мост II.

Воден транспорт

Водният транспорт в областта е представен от международното пристанище Лом, което реализира около 40% от българския товарооборот по р. Дунав.

Пристанище Лом е елемент от Общоевропейския транспортен коридор № 7 и е второто по големина дунавско пристанище в България. Товарите от пристанището достигат на запад до Регенсбург и Дуисбург (Германия), а на изток – до страните от Черноморския и Средиземноморския басейни.

3.3.3 Доходи

Ръстът в доходите на лице от населението за периода 2007-2011 г. за област Монтана е един от най-високите в СЗР (113,4%) при среден за района 109,1% и 117,5% за страната.

В сравнение със средните за страната доходи на населението за 2011 г. (8826 лв. средно на домакинство), област Монтана може да се отнесе в категорията “бедни”.

Графика 1: Структура на доходите на домакинствата по източници

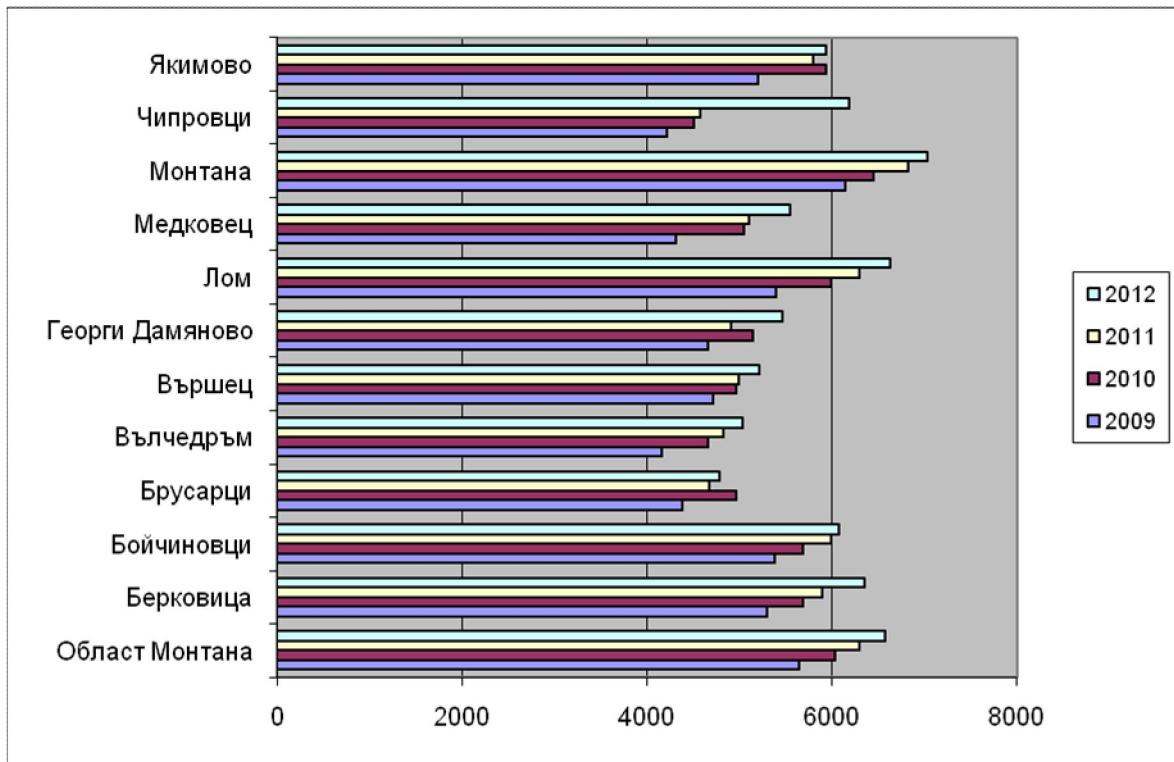
Около 41,3 на сто от дохода на 1 лице се формира от пенсии, в сравнение с предишен период /към 2008г./, където превес имат доходите от работна заплата. За 2012г. доходите от работна заплата са на второ място с 38,9%, следвани от доходите от самостоятелна заетост с 9%

Таблица 15: Средна годишна работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в област Монтана по общини и години

	2009	2010	2011	2012
Област Монтана	5641	6028	6289	6572
Берковица	5296	5678	5892	6346
Бойчиновци	5386	5687	5994	6066
Брусарци	4388	4957	4672	4782
Вълчедръм	4153	4656	4828	5026
Вършец	4709	4967	4989	5217
Георги Дамяново	4659	5139	4906	5467
Лом	5395	5992	6292	6626
Медковец	4306	5040	5103	5550
Монтана	6147	6445	6820	7035
Чипровци	4209	4510	4574	6179
Якимово	5205	5934	5791	5933

Неравномерно е и разпределението на средната годишна работна заплата по общини. Към 2012г. тя се изменя от 4782 лв. в община Брусарци до 7035 лв. в община Монтана.

Графика 1: Средна годишна работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в област Монтана по общини и години

За периода 2009-2012г. се наблюдава обща тенденция на увеличение на средната годишна работна заплата - най-висока в община Монтана и най-ниска за община Брусарци. За община Брусарци това не е така, в общината тя е била най-висока през 2010г, т.е спрямо 2012г. има намаление на доходите от работна заплата.

Доходите на населението, както и техните конкретни размери се използват като един от индикаторите за оценка на условията на живот на населението, за определяне на покупателната му способност и др. Те заедно със заетостта на населението са едни от основните инструменти на социалната политика.

В периода 2007-2011 г. се наблюдават определени тенденции в доходите на населението, които са свързани с протичане на икономическите процеси, повлияни през последните години и от икономическата криза. Ръстът в доходите на лице от населението за периода 2007-2011 г. за област Монтана е един от най-високите в СЗР (113,4%) при среден за района 109,1% и 117,5% за страната. Темповете на нарастване на доходите през първите две години на разглеждания период са по-високи от тези през 2009 - 2011 г. Причината за това е в икономическата криза, която освен в заетостта оказва влияние и върху доходите на населението.

Таблица 16: Динамика в размера на доходите на населението в област Монтана за периода 2007 -2011 г.

Години	Общ доход - лева		Паричен доход - лева	
	Средно на домакинство	Средно на лице	Средно на домакинство	Средно на лице
2007	6221	2611	5418	2274
2008	6532	2887	6121	2706
2009	6879	2838	6529	2694
2010	7732	3037	7427	2918
2011	7296	2961	7035	2855

Източник: НСИ

Основните източници на доходи на населението са от работна заплата и пенсии. В област Монтана участието на работната заплата в доходите е 33,2%. Динамиката в размера на доходите на населението е представена в два разреза – средно на домакинства и средно на лице. Данните са отразени в долната таблица. Данните за общия доход включват както паричния доход на населението, така и остойностените доходи от натуралното стопанство - предмет на анализ за паричните доходи на населението.

Независимо от неблагоприятната икономическа среда в периода след 2008 г. е налице определен ръст в размера на доходите както на домакинствата, така и средно на лице. Ръстът в размера на паричните доходи на домакинствата през 2011 г. в сравнение с 2007 г. е от 5418 лв. достига до 7035 лв. през 2011 г., или е налице ръст от 129,8%. Ръстът в доходите на лице от населението за посочения период е 117,2%.

Основният извод от анализа на доходите на населението в областите от Северозападния район дава основание област Монтана да бъде класифицирана като относително “богата” от гледна точка на размера на доходите от труд. В сравнение със средните за страната доходи на населението за 2011 г. (8826 лв. средно на домакинство), област Монтана може да се отнесе в категорията “бедни”. Това дава отражение върху стандарта на живот на населението и намаляване на привлекателността ѝ като място за труд и живеене, независимо от наличието на други предпоставки, които играят ролята на предимства – запазена природа, изгодно транспортно-географско положение, наличие на природни и културно-исторически дадености, по-ниски цени на имотите и др.

Основно място като източник в структурата на доходите на населението има работната заплата. От общия размер на доходите към 2011 г. (7035 лв.), работната заплата е 6289 лв., или 89,4% от паричните доходи на населението.

Размерът на средната работна заплата в отделните сектори и икономически дейности в област Монтана варира в определени граници. Отраслите от третичния сектор са с по-висок размер на средната годишна заплата. Това се вижда от данните в таблицата.

Таблица 17: Динамика в средната годишна заплата по икономически сектори и дейности (отрасли) в област Монтана за периода 2008-2010 г.

Икономически дейности	Наети лица - среден списъчен брой			Средна годишна заплата - лева		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Общо	34305	31305	27547	5137	5641	6028
Селско, горско и рибно стопанство	1346	1695	1619	4871	5244	5476
Добивна промишленост	134	123	111	6749	7024	6859
Преработваща промишленост	11257	9795	8982	4837	5098	5625
Производство и разпределение на ел. и топло-енергия и на газ	340	..	..	12282	..	..
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци	662	..	..	5538	..	..
Строителство	1856	1345	958	5298	5190	5192
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	4013	3884	3719	3445	4042	4318
Транспорт, складиране и съобщения	1303	1047	886	4784	4269	4883
Хотелиерство и ресторантьорство	823	939	775	3370	3778	4144
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти	182	245	134	6912	5403	4593
Финансови и застрахов. дейности	282	602	282	10019	12214	10733
Операции с недвижими имоти	186	184	181	4547	5196	5552
Професионални дейности и научни изследвания	260	218	174	4198	4869	4685
Административни дейности	2046	2022	1162	2937	3406	3419
Държавно управление	3013	2902	2443	7484	8001	8674
Образование	3268	2985	2920	6169	6811	7232
Здравеопазване и социална работа	2554	2583	2567	6278	7100	7170
Култура, спорт и развлечения	309	342	311	3912	4844	6285
Други дейности	471	394	323	3756	4338	4776

Източник: НСИ

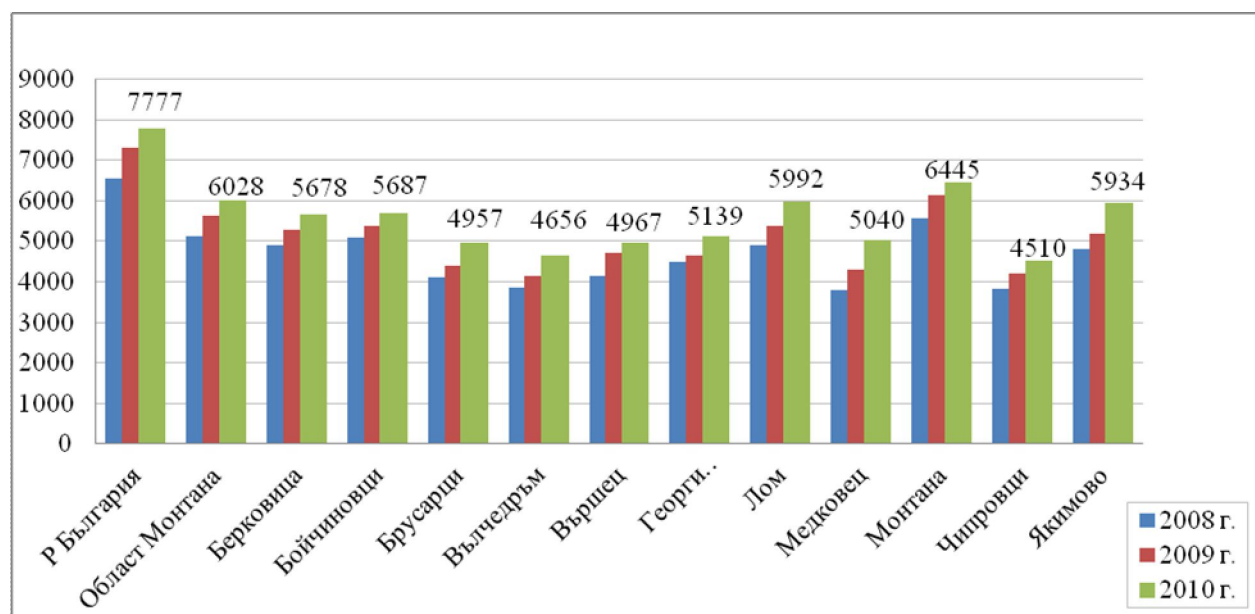
Секторни и отраслови различия. Към 2010 г. с най-висок размер на средната работна заплата са отрасли от третичния сектор като "Финансови и застрахователни дейности" (10 733 лв.), "Държавно управление " (8674 лв.), "Образование" (7332 лв.) и др. С нисък размер на

средната работна заплата са други отрасли от третичния сектор като “Хотелиерство и ресторантьорство” (4144 лв.), “Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети” (4318 лв.) и др. Първичният сектор също е с по-ниска средна работна заплата (5476 лв.) от средната за областта – 6028 лв.

Динамиката в размера на работната заплата в някои отрасли показва, че през 2010 г. той намалява в сравнение с предишните години. Това се наблюдава в отрасъл “Строителство”, и в далекосъобщителния сектор. Като цяло обаче е налице тенденция на нарастване на средния размер на работната заплата.

Териториални различия. Освен разгледаните различия в размера на работната заплата по основни отрасли на социално-икономическия комплекс на област Монтана, се наблюдават и различия по общини. Те са отразени на следната графика:

Графика 1: Средна годишна заплата

Източник: НСИ

Първият основен извод, който може да бъде изведен от анализа на данните е, че за анализирания период – 2007-2010 г., за всичките 11 общини е налице тенденция на нарастване размера на средната работна заплата. За отделните общини това нарастване е с различен темп - общини Бойчиновци и Чипровци то е в рамките на 134 -136%, а за другите – в диапазона 150-159%.

Вторият извод, налагащ се от данните във фигура 12, е че териториалните различия в размера на средната работна заплата варира в определени граници – от 4510 лв. (община Чипровци) до 6445 лв. (община Монтана). В общините с по-висок икономически потенциал (Монтана, Лом, Берковица) средната работна заплата е по-висока от тази в общините, в които е по-добре развит първичния сектор (Брусарци, Вълчедръм и др.).

3.3.4. Заетост, коефициент на заетост

За периода 2008-2013 г. в областта трудовата заетост е с подчертана негативна тенденция на развитие. Намаления брой на заетите лица и свързаният с този брой коефициент на заетост е характерен за област Монтана като цяло и в частност за отделните общини.

Общият брой на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в област Монтана към 30.06.2013 г. е 30 183 души.

Средната месечна работна заплата на наетите лица към м. юни 2013г. по данни на НСИ е 562 лв.

Таблица 18: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15 и повече навършени години през 2012 година

Статистически зони Статистически райони Области	Заети лица - хил.			Коефициенти на заетост - %		
	общо	мъже	жени	общо	Мъже	Жени
Република България	2 934,0	1 541,7	1 392,3	46,6	50,8	42,6
Северозападен район	284,3	151,8	132,5	39,6	43,5	35,9
Област Монтана	49,1	26,2	23	39,2	42,9	35,7

Източник: НСИ, 2013 г.

Таблица 19: Заети лица и коефициенти на заетост на населението на 15- 64 навършени години през 2012 година

Статистически зони Статистически райони Области	Заети лица - хил.			Коефициенти на заетост - %		
	общо	мъже	жени	общо	Мъже	Жени
Република България	2 894,9	1 517,2	1 377,7	58,8	61,3	56,3
Северозападен район	281,9	150,2	131,7	53,6	55,7	51,4
Област Монтана	48,5	25,8	22,7	53,3	54,9	51,5

Източник: НСИ, 2013 г.

Коефициентът на икономическа активност за област Монтана (съотношението между икономически активното население и населението на 15 и повече навършени години) през 2012г. е 46.1 %.

3.3.5 Безработица

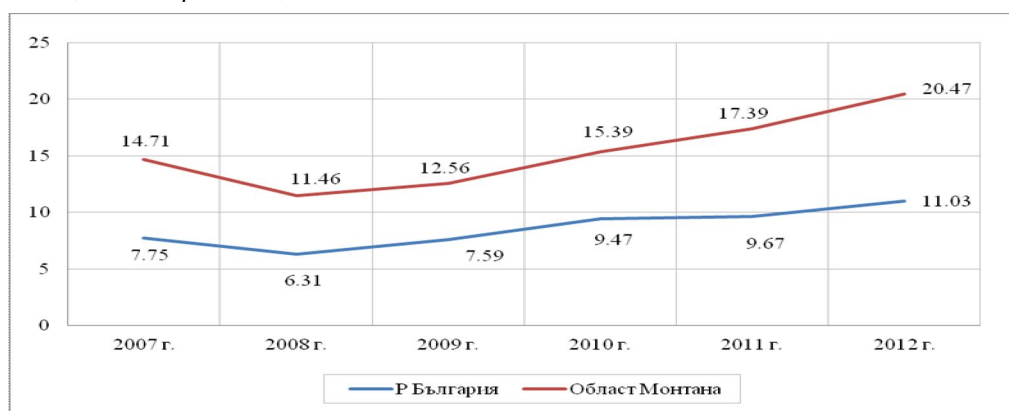
Към 30.11.2013г за област Монтана средногодишният брой на регистрираните безработни лица в сравнение с предходните години се увеличава и достига 12 440 души.

Един от факторите, оказващи влияние за социалното изключване, е безработицата. Освен че има пряко отношение пазара на труда, тя влияе и върху доходите на населението, стандарта на живота. Продължително безработните лица обикновено се причисляват към броя на обезкуражените лица. Промените в броя на безработните лица се влияят от жизнеността на икономиката.

Като резултат от намаляване на броя на заетите лица и на коефициента на заетост в област Монтана като цяло и в частност – в отделните общини се наблюдава тенденция на нарастване както на броя на регистрираните безработни лица, така и на коефициента на безработица. За периода 2007-2012 г. броят на безработните в областта бележи тенденция на нарастване. По отделните години в разглеждания период обаче се наблюдава определено вариране в броя на безработните лица, като той е най-нисък през 2008 г. – 9155 д., след което нараства до 11 718 д. през 2010 г., като през 2012 г. достига 12 474 д.

Равнището на безработица в област Монтана е едно от най-високите в Северозападния район. За 2012 г. то е 20,8%, при 11,4% средно за района. С изключение на област Видин (22,0%), останалите три области в СЗР, са с по-нисък коефициент (равнище) на безработица. Този позиция на област Монтана (с едно от най-високите равнища на безработица в СЗ район) се запазва през всичките години на периода 2007-2012 г.

Графика 1: Равнище на безработица

Източник: Агенция по заетостта

Безработните младежи до 29 г. представляват 21.4% от всички безработни, като броят и относителният им дял нараства спрямо 2008 г. Лицата до 29 г. са една от неравнопоставените групи, тъй като повечето работодатели предпочитат да освобождават предимно работници и служители без опит и стаж за съответното работно място. Неблагоприятно е също и обстоятелството, че по-голяма част от регистрираните безработни младежи са с ниски нива на образователно равнище и квалификация.

Продължително безработните с регистрация на пазара на труда над 1 година нарастват значително през 2011-2012 г. след отчетеното намаление през предходните години. Делът им е 39.4% от общия брой на безработните, над средното ниво за Северозападния район (35.4%) и страната (31.7%). Икономическата криза изведе голям брой лица на пазара на труда през последните няколко години, които дълготрайно останаха без работа. Реално ръстът на продължително безработните лица над една година като цяло е следствие от увеличението на групата на продължително безработните лица над две години.

Изводи:

- Наличие на висока безработица в област Монтана – 20.2% към 30.06.2013 г. с общ брой на регистрираните безработни лица за област Монтана – 12 117 души;
- Продължаваща икономическа стагнация с неблагоприятно влияние върху икономическата активност на населението;
- Висок относителен дял на население, живеещо в условията на бедност;
- Ограничени възможности за заетост в област Монтана

Заетост

- *Трудовата заетост* е фактор, имащ отношение не само към икономическите аспекти на човешкия ресурс, а и към социалните. Тя има пряко отношение и към доходите на населението. Количествените параметри на трудовата заетост са пряко свързани с търсенето на работната сила от работодателите. През изминалия петгодишен период (2007-2011 г.) за обективни сравнителни оценки се използва коефициентът на заетост, който представя съотношението между броя на заетите и броя на активното население. Към 2011 г. средният за страната коефициент на заетост е 58,4%, при 52,9% за област Монтана. В сравнение с останалите четири области в СЗР област Монтана е с по-благоприятен коефициент на заетост само от област Видин (50,0%) и е по-лоша ситуация от останалите три области - Враца (53,7%), Плевен (54,1%) и Ловеч (55,6%).
- Причините за регистрирания спад в броя на заетите за анализирания период са свързани със затрудненията в икономическото развитие, настъпили след 2008 г. като резултат от икономическата и финансова криза. Това принуди работодателите

постепенно да свиват разходите си и за труд. Като резултат от това заетостта започна да намалява. Същевременно нарасна броят на стопанските субекти (фирмите), които обявяват фалит, което също рефлектира върху заетостта.

- Данни за броя на зетите лица и за коефициента на заетост по общини са осигурени с данни от преброяването на населението. Те не кореспондират в пълна сметка с данните на текущата статистика, но дават определена представа за вътрешнорегионалните различия в границите на област Монтана. Тези данни са представени в долната таблица. Анализите на същите показват, че в периода между двете преброявания на населението в преобладаващата част от общините е налице спад в заетостта и съответно в коефициента на заетост. Единственото изключение от тази общи неблагоприятна тенденция е община Лом. При нея е налице леко нарастване на броя на зетите с 498 д.
- По отношение на коефициента на заетост в отделните общини е налице твърде съществен вариационен размах – от 19,1% (община Якимово) до 47,2% (община Монтана). Общините с по-висок икономически потенциал (Лом, Берковица, Вършец) са и с по-висок коефициент на икономическа заетост.

Таблица 20: Промени в броя на зетите лица и коефициента на заетост в общините от област Монтана за периода 2001-2011 г.

Област/Общини	Зети лица - брой		Коефициент на заетост - %	
	2001	2011	2001	2011
Област Монтана	60015	47485	38,6	39,1
Берковица	6577	5613	34,4	34,2
Бойчиновци	4215	1825	39,7	22,6
Брусарци	2922	1155	48,8	25,6
Вълчедръм	3254	2053	28,9	24,3
Вършец	3173	2192	38,7	31,5
Георги-Дамяново	1823	605	45,4	23,2
Лом	8878	9376	30,1	38,4
Медковец	2556	904	51,2	25,4
Монтана	23517	22121	45,2	47,2
Чипровци	2168	927	47,8	26,6
Якимово	932	714	18,0	19,1

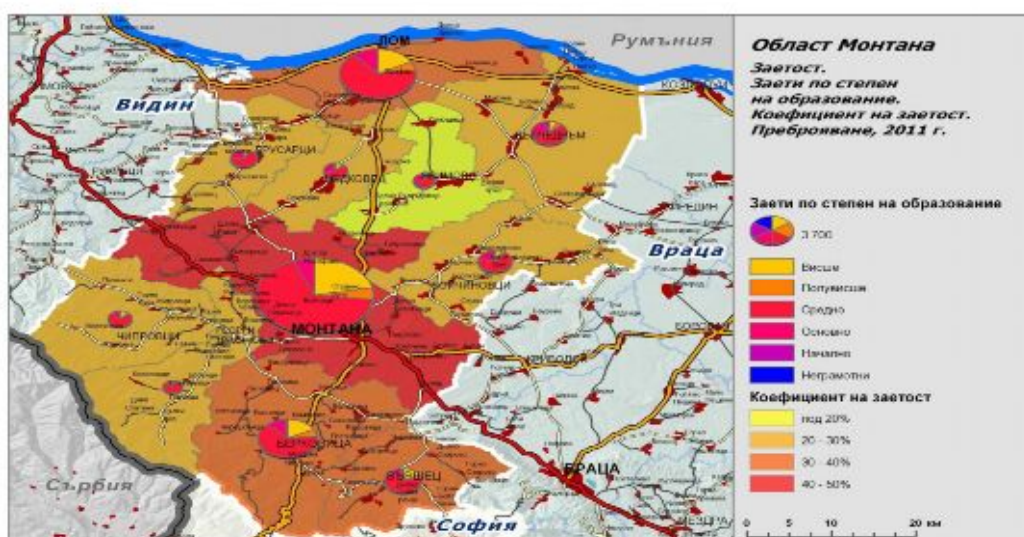
Източник: НСИ

Образователната структура на зетите лица (15-64 години) в област Монтана показва, че най-висок е делът на зетите със средно образование (70.5%), а най-нисък на лицата с основно и по-ниско образование (10.6%). Зетите с висше образование съставляват 18.9% от общо зетите във възрастовата група 15-64 г. Над ¾ (76.7%) от лицата със средно образование

са с придобита професионална квалификация. Характерно за Северозападния район е, че в образователната структура на заетите лица (15-64 г.) е по-висок дялът на заетите с висше образование (20.7%). Лицата със средно образование са 69.2% от които с придобита професионална квалификация - 71.6%. Най-нисък е дялът на заетите лица с основно и по-ниско образование – 10.1%.

На ниво страна се очертават известни различия в образователната структура на заетите лица за изследваната възрастова група. Дялът на заетите с висше образование е $\frac{1}{4}$ (26.2%), на лицата със средно образование – 60.0% (от които $\frac{2}{3}$ са с придобита професионална квалификация), а с основно и по-ниско образование – 14.8%⁴ /по данни на НСИ, 2010 г./ . За периода 2007-2010 г. не се очертават съществени изменения в образователната структура на заетите лица.

Образователното равнище на заетите лица по икономически сектори е различно и е обусловено от характера на дейностите в отделните сектори.

Професията на заетите се отнася до съвкупността от функции и задължения, които лицата извършват и срещу които получават работна заплата или друг доход. При разпределението на заетите лица в област Монтана по професии⁵ към 1.02.2011 г. най-многобройна е групата „Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана“ (виж таблица 29). Тя се състои от 9675 лица, или 20.7% от всички заети лица от 15 до 64 години. Втора по големина е групата „Машинни оператори и монтажници“ – 6671 лица, или 14.3%. С висок дял са и групите „Професии, неизискващи специална квалификация“ (6458 лица – 13.8%), „Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии“ (6079 лица – 13.0%) „Специалисти“ (5693 лица – 12.2%). Най-малък е броят на заетите лица в групата „Въоръжени сили“ - 357 лица (0.8%).

Мъжете преобладават в групите „Въоръжени сили“, „Машинни оператори и монтажници“, „Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии“ и др. Най-висок е дялът на жените в

⁵ Национална класификация на професиите и длъжностите, 2011 г.

групите „Помощен административен персонал“, „Специалисти“ и „Персонал, зает с услуги за населението, търговия“.

Таблица 21: Заети лица на 15 - 64 навършени години по класове професии, местоживее и пол - 2011 г., брой

Класове професии	Общо			В градовете			В селата		
	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
Област Монтана	46760	24550	22210	36313	18558	17755	10447	5992	4455
Ръководители	2939	1821	1118	2572	1586	986	367	235	132
Специалисти	5693	1548	4145	5114	1395	3719	579	153	426
Техници и приложни специалисти	2720	1519	1201	2366	1314	1052	354	205	149
Помощен административен персонал	3237	778	2459	2708	665	2043	529	113	416
Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана	9675	4134	5541	7691	3336	4355	1984	798	1186
Квалифицирани работници в селското, горското и рибното стопанство	1976	1382	594	734	514	220	1242	868	374
Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии	6079	4063	2016	4801	3117	1684	1278	946	332
Машинни оператори и монтажници	6671	4871	1800	5150	3726	1424	1521	1145	376
Професии, неизискващи специална квалификация	6458	3562	2896	4125	2200	1925	2333	1362	971
Професии във въоръжените сили	357	336	21	317	298	19	40	..	..
Непосочена	955	536	419	735	407	328	220	..	..
Структура - %									
Област Монтана	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	97.2	97.9
Ръководители	6.3	7.4	5.0	7.1	8.5	5.6	3.5	3.9	3.0
Специалисти	12.2	6.3	18.7	14.1	7.5	20.9	5.5	2.6	9.6
Техници и приложни специалисти	5.8	6.2	5.4	6.5	7.1	5.9	3.4	3.4	3.3
Помощен административен персонал	6.9	3.2	11.1	7.5	3.6	11.5	5.1	1.9	9.3
Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана	20.7	16.8	24.9	21.2	18.0	24.5	19.0	13.3	26.6

Класове професии	Общо			В градовете			В селата		
	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени
Квалифицирани работници в селското, горското и рибното стопанство	4.2	5.6	2.7	2.0	2.8	1.2	11.9	14.5	8.4
Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии	13.0	16.5	9.1	13.2	16.8	9.5	12.2	15.8	7.5
Машинни оператори и монтажници	14.3	19.8	8.1	14.2	20.1	8.0	14.6	19.1	8.4
Професии, неизискващи специална квалификация	13.8	14.5	13.0	11.4	11.9	10.8	22.3	22.7	21.8
Професии във въоръжените сили	0.8	1.4	0.1	0.9	1.6	0.1	0.4	..	..
Непосочена	2.0	2.2	1.9	2.0	2.2	1.8	2.1	..	..

Източник: НСИ

В градовете най-висок е броят на зетите в групата „Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана” – 7691 лица, или 21.2%. Висок е и делът на групите „Машинни оператори и монтажници” (14.2%), „Специалисти” (14.1%) и „Квалифицирани работници и сродни на тях занаятчии” (13.2%), а най-нисък е делът на групата „Професии във въоръжените сили” (0.9%). В селата най-висок е делът на зетите в групите „Професии, неизискващи специална квалификация” (22.3%) и „Персонал, зает с услуги за населението, търговия и охрана” (19.0%).

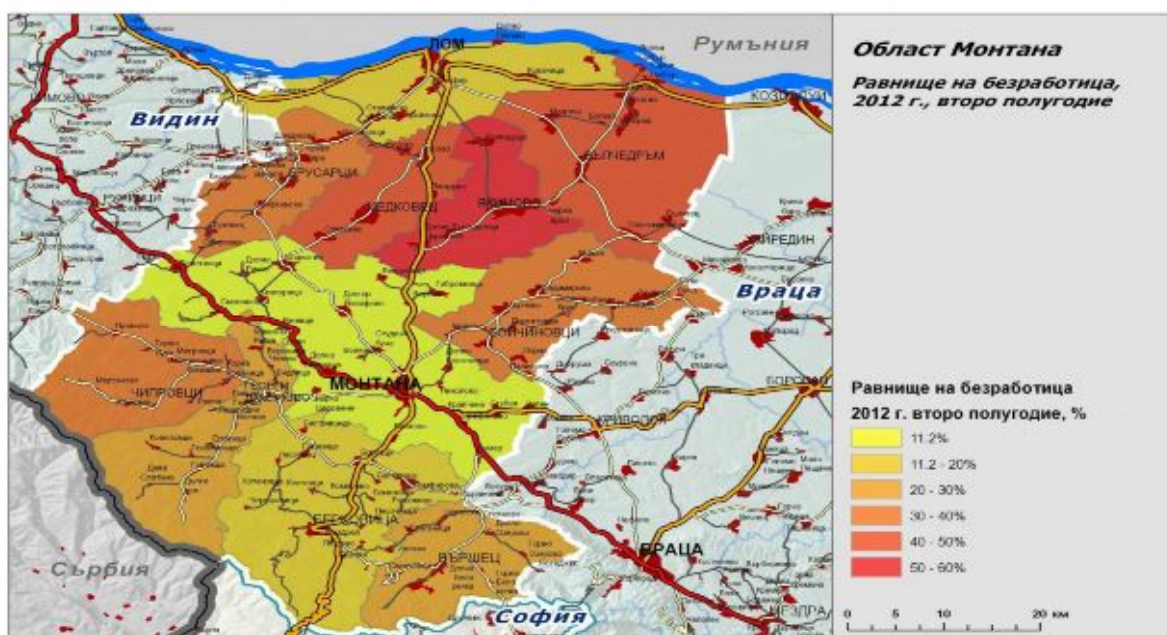

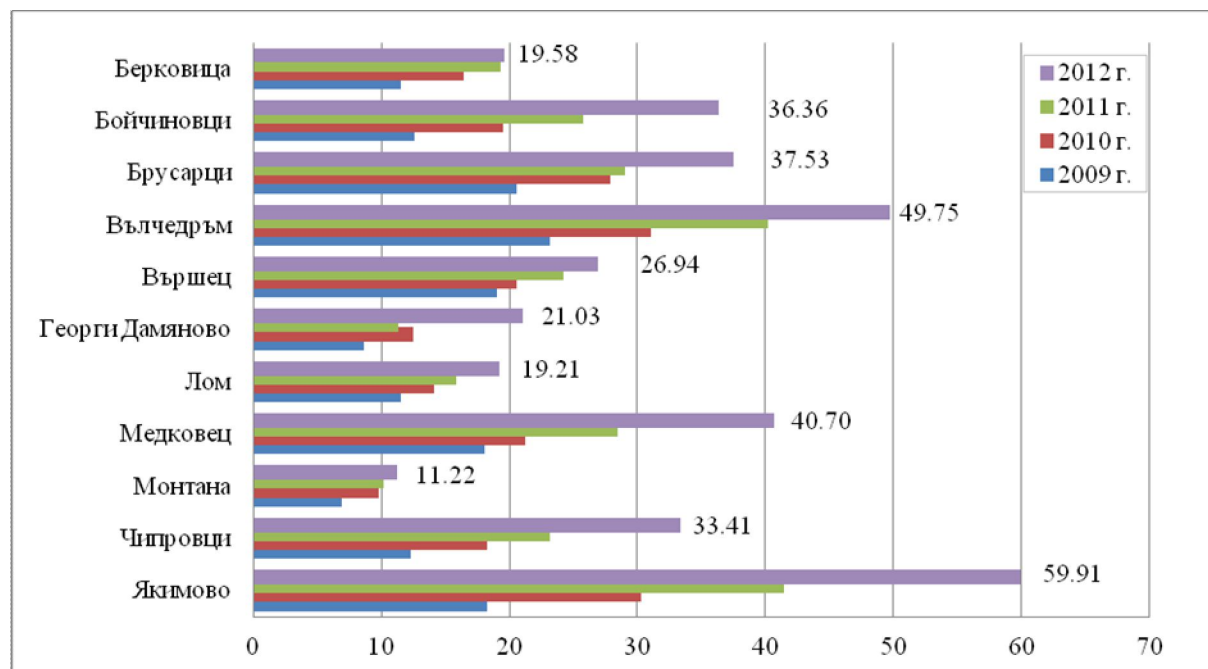
Таблица 22: Област Монтана - Безработни лица 2007-2012 г. (ср.год.)

Териториални нива	2007 .	2008 .	2009 .	2010 .	2011 .	2012 г. (II полугодие)
Област Монтана						
Икономически активни лица - брой	79897	79897	79897	79897	66915	60045
Регистрирани безработни - брой	11749	9156	10033	12297	11637	12474
Равнище на безработица - %	14.71	11.46	12.56	15.39	17.39	20.8
Регистрирани безработни до 29 г. вкл. – брой	2432	1656	1822	2177	2324	2626
Регистрирани безработни до 29 г. вкл. - % от безр. лица	20.7	18.1	18.2	17.7	20.0	21.4
Регистрирани безработни с регистрация >1 г. – брой	8271	5400	3274	4801	5268	4840
Регистрирани безработни с регистр. >1 г. - % от безр. лица	70.4	59.0	32.6	39.0	45.3	39.4

Източник: Агенция по заетостта

Териториалните проявления на безработицата (брой безработни и равнище на безработица) са показани в графика 1 .

Графика 1: Динамика на равнището на безработица по общини в област Монтана

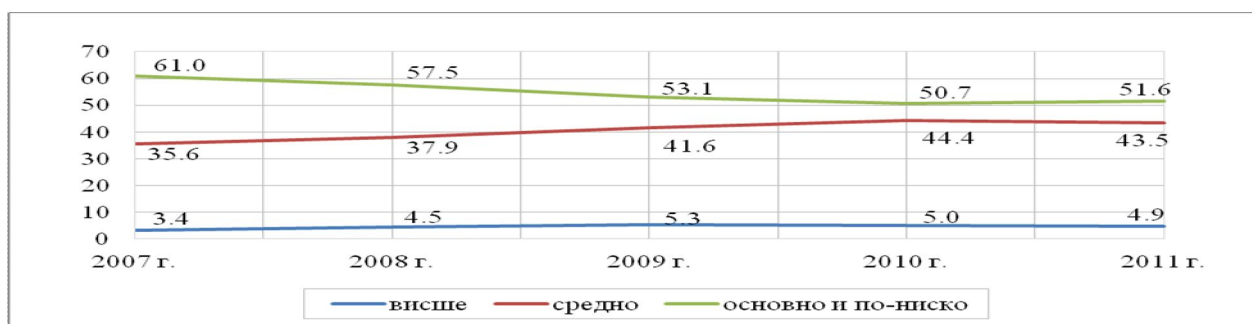
Източник: Агенция по заетостта

По отношение на показателите “заетост на населението” и “равнище на безработица” в област Монтана се очертава зона, включваща съседни общини със сходни количествени

стойности по посочените два показателя - общините от северната част на областта – Брусарци, Медковец, Якимово, Вълчедръм и Бойчиновци;

Социални аспекти на безработицата. Към 2012 г. продължително безработните (потенциално обезкуражените) лица са 38,2% от общия брой на безработните в областта. За някои от общините те съставляват над 35% от всички безработни – община Якимово (46,5%), община Брусарци (37,1%), община Бойчиновци (36,7%) и др. С висока младежка безработица (над 20% от общия брой на безработните лица са същите общини, които са с високо равнище на безработица – Вършец (27,0%), Вълчедръм (22,4%), Якимово (22,1%) и др.

Графика 2: Безработни лица по образователна степен

Област Монтана като една от областите в Северозападния район, би следвало да получи специално внимание при регионалното планиране и социално-икономическото развитие. От една страна, Северозападния район е най-слабо развитият от всички райони. От друга страна, в него няма област «център на развитие», която да се отличава със сравнително по-високо развитие спрямо средното за страната. Може да се твърди, че областите, част от Северозападния район, представляват райони за целенасочена подкрепа от страна на държавата.

3.4 Здравеопазване

3.4.1 Здравен статус на населението на областта

Основните демографски показатели, използвани като измерител на общественото здраве са раждаемост, смъртност, средна продължителност на живота.

Област Монтана е една от областите в страната с най-лошо демографско състояние на населението - прогресивно намаляващо и застаряващо население, относително висока обща и детска смъртност, отрицателен естествен прираст. Съчетано със слабите икономически възможности, един от най-ниските доходи на глава от населението в страната, ниския жизнен потенциал, вътрешна и външна миграция – особено на младото население, слабата икономическа перспектива за развитието и изтичане на квалифицирани специалисти оформят една крайно неблагоприятна картина.

Област Монтана се характеризира с особено тежък демографски статус:

- Прогресивно намаляващо и застаряващо население
- Относително висока обща и детска смъртност
- Отрицателен естествен прираст

Много висок дял отчитат социално значимите заболявания, особено тези на органите на кръвообращението, отново над средните за страната.

Неблагоприятните тенденции в демографското състояние оказват отрицателно влияние в две насоки:

- Намаление на пациентската листа /по-ниски доходи; по-ниска конкурентна способност/.
- Повишени потребности от медицински дейности, насочени за лечение на възрастното население с хронични и полиорганни заболявания.

3.4.2 **Заболеваемост и болестност**

Общият брой на регистрираните заболявания за периода 2009 – 2012 г. се запазва сравнително не променен, през 2009 г. регистрираните заболявания са общо 320 026, което прави 2 052 на 1000 души население, през 2012 г. те са общо 319 704, което прави 2 207,7 на 1000 души население.

В структурата на заболяванията водещо място както и през 2009 г. заемат болестите на органите на кръвообращението – 25,4% относителен дял, следвани от болести на дихателната система – 16,1% относителен дял, болести на окото и придатъците му – 9.1% относителен дял.

Регистрираните новооткрити заболявания за годината са 84 661 или 543.0%. Най-висок относителен дял имат болестите на дихателната система – 24% или 130.6 на 1000 души население, следвани от болестите на кръвообращението – 14,3% или 77,6 на 1000 души;

Регистрираните новооткрити заболявания за 2012 г. леко са се увеличили и ако през годината са 93 609, което представлява 646,4 на 1000, през 2009 г. те са – 84 661 или 543.0‰. През 2012 г. най-висок относителен дял имат болестите на дихателната система – 17,7 %, следвани от травми, отравяния и някои други последици от въздействието на външни причини – 13,9 %, болести на окото и придатъците му - 10,8 %.

При децата до 17 години регистрираните заболявания през 2009 г. са 62 548 или 2 738,4 на 1000 души население, през 2012 г. те са 1 775,3 на 1000 души население. Видно е намаляване на регистрираните заболявания сред децата до 17 години. През изследвания период не се наблюдава изменение в структура на регистрираната болестност, като и през 2012 г. водещо място отново заемат болестите на дихателната система - 47,6 % относителен дял, следвани от болести на окото и придатъците му – 8,6 %; някои инфекциозни и паразитни болести – 8,1 %; болести на кожата и подкожна тъкан – 7.0%; болести на храносмилателната система – 6,6 %.

Новооткритите заболявания при децата до 17 г. регистрирани през 2012 г. са 22 410 или 981,1 на 1000. Най-често срещаните класове болести като новооткрити са аналогични с

малки изключения на регистрираната болестност - болестите на дихателната система – 35,4 % относителен дял, следват някои инфекциозни и паразитни болести – 13,5 %; травми и отравяния и някои други последици от въздействието на външни причини – 11,5 %; болести на кожата и подкожна тъкан – 8,5 %; болести на окото и придатъците му – 7,4 % относителен дял.

През 2012 г. освидетелствани и преосвидетелствани са общо 5 092 лица над 16 годишна възраст, от тях с определена трайна неработоспособност са 4 563 лица. Освидетелствани и преосвидетелствани лица от 0 до 16 г. са 207. Лицата, освидетелствани от ТЕЛК през 2009 г. са 6 323, от които 263 деца. През 2008 г. те са 5 851 души - броят на освидетелстваните в сравнение с 200 8г. е увеличен с 7,5% /472 души/. От посочените данни се вижда, че броят на освидетелствани и преосвидетелствани за изследваният период намалява, но незначително.

През 2012 г. разпределенията по тежестта на заболяване са както следва: над 90% загубена работоспособност – 911-/9,09 %/; 71-90% са 1642/35,6%/; 50-70% са 1494/32,4%/, а до 50% загубена работоспособност - 153/3,3%/ . Временна неработоспособност – 383/8,1%/.

По данни на НЦОЗА обжалваните експертни решения пред НЕЛК са 122, от които 13 /10,66%/ потвърдени; отменени и върнати за ново разглеждане от ТЕЛК – 42 /34,43%/; отменени с ново решение на НЕЛК – 67 /54.92%/.

Запазва се тенденцията от предишните години за инвалидизация по профил на заболяване. Най-честа причина за инвалидизиране са последиците от мозъчно-съдовата болест, хронична исхемична болест на сърцето, инфаркт и др. сърдечно-съдови заболявания, злокачествени новообразувания, болести на дихателната система и др., а при децата болести на дихателната система, болести на костно-мускулната и съединителна тъкан, болести на нервната система, болести на ендокринната жлеза, болести на ухото и окото и др.

3.4.3 Детската смъртност

Нивото на детската смъртност е тясно свързана не само със здравеопазването, а и със степента на социално-икономическото развитие и съответния статус на населението.

Детската смъртност се влияе освен от факторите, касаещи общото развитие на страната и от такива характерни за отделното място – достъп до специализирана АГ и педиатрична помощ; относителен дял на селското и ромско население; тежестта на социално-икономическото състояние, образование и др.

Коефициентът на детска смъртност е твърде висока 14.4 на хиляда живородени деца при 7.8 за страната, което и извежда област Монтана на първо място сред останалите области в Северозападна България.

Започналото плавно снижение на детската смъртност през 2008г. и продължило до 2011г., за 2012г. отново се увеличава значително. През 2012 г. за област Монтана са починали 18 деца до 1-годишна възраст, което прави 14.4 ‰ от живородените. Този показател за 2011 г. е 7.9 ‰ и 2010 г. е 8.6 ‰. Детската смъртност средно за страната за 2012 г. е 7.8 ‰; 2011 г.– 8.5 ‰; 2010 г. – 9.4 ‰.

Основни причини за умиранията на децата под 1 годишна възраст през 2012г. са:

- Вродени аномалии – 38.8 % от всички умрели деца до 1 год.
- Някои състояния, възникващи през перинаталния период – 27.8 % от всички умрели деца до 1 г.
- Болести на дихателната система - 16.7 % от всички умрели деца до 1 г.

Причините за детската смъртност са както от медицински така и от немедицински характер: на първо място пропуски на семейни лекари и лекари специалисти при провеждане на женска и детска консултация и недостатъчната координация между отделните звена в системата за майчино и детско здравеопазване. Към втората група причини се отнася niskият социален статус на населението, най-вече в селските и етнически райони, незадоволителната здравна култура и начина на живот, които определят високия риск на отделните групи.

За намаляване на детската смъртност особено внимание трябва да се обърне на:

- Извънболничната АГ помощ с оглед намаляване на недоносеността, вродените аномалии, наследствени болести;
- Добра медицинска практика в педиатрията;
- Осигуряване условия за здравословен начин на живот на децата;

Всички фактори, имащи отношение към начина на живот на бременната и кърмачето имат отношение към нивото на детската смъртност.

3.4.4 Състояние на системата на медицинска помощ

Областната здравна карта в област Монтана регламентира базисни медицински грижи за населението да се осъществяват от 125 лекари по обща медицина, работещи в лекарски практики, разположени равномерно на територията на областта. От тях незаети са 10 практики, които се покриват от ОПЛ от съседни практики.

Основните причини тези практики да останат незаети са:

- o трудно достъпен и разпокъсан район на обслужване;
- o отдалеченост от големите общински центрове и затруднена комуникация между отделните звена в системата на здравеопазването при необходимост от оказване на специализирана доболнична и болнична медицинска помощ;
- o малък брой на населението в тези практики.

Специализирана медицинска помощ на територията на област Монтана се осъществява от лечебни заведения за индивидуална и групова практика, МЦ и ДКЦ. Специализираната медицинска помощ е неравномерно разпределена спрямо отделните общини в региона. В големите общини се осигурява пълен обем дейности с разкрити клинични лаборатории и кабинети за образна диагностика. Повечето от специалистите в малките общини работят с договори за недостатъчност в определени дни от седмицата.

Осигуреност с лекари в извънболничната специализирана медицинска помощ е 9,5 на 10-000 души от населението.

Графика 1: Осигуреност с лекари на населението в общините на област Монтана към 31.12.2012 г.

Осигуреност с лекари на населението в общините на област Монтана
към 31. 12. 2012 година

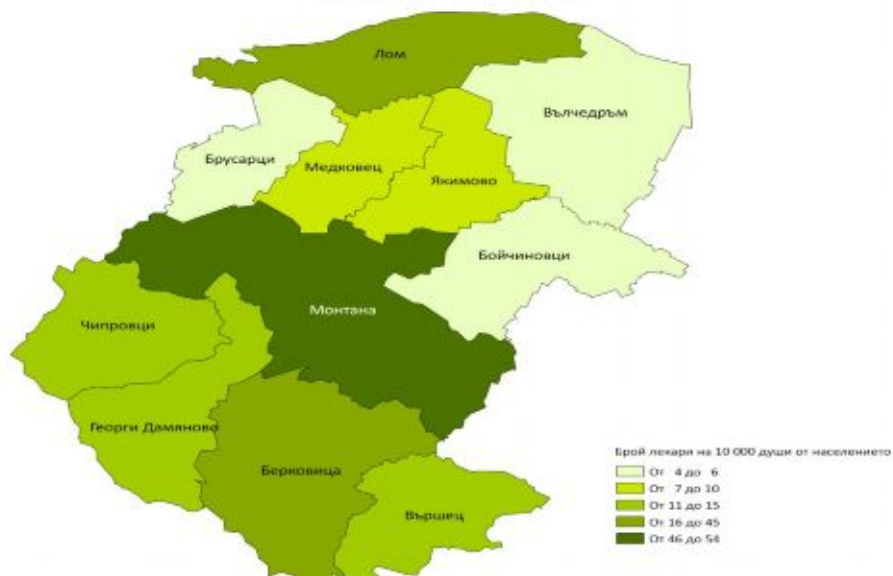

Таблица 23: Лекари по специалности в лечебните и здравни заведения за област Монтана

Специалност	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Общо лекари	471	470	476	477
Вътрешни болести	23	19	22	18
Кардиолози	13	14	13	14
Пневмология и фтизиатрия	12	12	13	14
Педиатри	17	18	18	18
Хирурзи	18	19	18	18
Ортопедо травматолози	9	9	9	9
Уролози	7	6	7	7
Инфекционисти	4	4	4	4
Акушер гинеколози	17	18	18	19
Офталмолози	6	6	7	6
Оториноларинголози	7	6	7	6
Невролози	19	21	23	22
Психиатри	5	5	4	5
Кожни и венерически болести	5	5	5	4
Рентгенолози	11	10	11	10
Физикална терапия и рехабилитация	6	8	9	8
Лабораторни лекари	7	7	8	8

Лекари по обща медицина	1	-	-	-
Други специалности – общо	284	283	280	287
Други - в т.ч. общопрактикуващи	107	104	100	102

Превишен е броят на специалисти по ОРТО, детски болести, кардиолози, невролози. В същото време има недостиг от специалисти по алергология, неврохирургия, токсикология, психиатрия и онкология.

На територията на областта функционират 3 МБАЛ – 1 областна в гр.Монтана и 2 общински в гр.Лом и гр.Берковица; 1 СБАЛНБ/Специализирана болница за активно лечение по нервни болести/ в гр.Монтана и 1 СБР/ специализирана болница за рехабилитация/ в гр.Вършец. Общият брой на леглата в 5^{-те} болници в област Монтана е 897, което е 61.9 на десет хиляди от населението в областта. През изминалите три години леглата в региона са както следва: 2010 г. - 910 легла, 2011 г. - 897 легла, 2012г. - 897 легла. Леглата за активно лечение представляват 78.6 % от всички легла. От тях най-висок дял имат терапевтичните - 32,8 %, следват неврологичните – 16,7 % и хирургичните легла 13,3 %. Леглата за долекуване и продължително лечение представляват 19,7 % от общия брой.

Наличната в областта мрежа от болнични лечебни заведения е в състояние да задоволи най-масовите потребности на населението от болнична помощ. Налице е оптимална обща осигуреност със структури, болнични легла и медицински персонал, но е необходимо вътрешно реструктуриране на легловия фонд с цел повишаване на ефективността на лечебната дейност в МБАЛ гр. Берковица.

Спешна медицинска помощ

Структура и организация на спешната медицинска помощ в областта се осъществява от ЦСМП гр. Монтана с 6 филиала/ФСМП - Монтана, Лом, Берковица, Вършец, Вълчедръм и Чипровци. През 2012 г. са изпълнени 14866 повиквания, с 269 по - малко от 2011 г. , от тях за спешна медицинска помощ са – 12574 или 84.6% , за неотложна мед. помощ – 1 717 или 11.5%, за санитарен транспорт -575 или 3.9%.

Общият брой обслужени пациенти е 31 887 от тях деца от 0-17 г. – 3848 или 12.1 %.

Основните проблеми в спешната медицинска помощ са текучество на лекари, както и малък брой лекари със специалност с тенденция до кадрова криза, голям брой неотложни повиквания, прегледи, транспорт, особено от селата, където няма осигурено 24 часово наблюдение от ОПЛ.

В Спешно отделение към МБАЛ АД гр.Монтана са извършени 19 200 амбулаторни прегледи, от тях са хоспитализирани 8 552 лица, което прави 44,5 % от извършените амбулаторни прегледи.

Таблица 24: Структура на системата за здравно обслужване по общини

ОБЩИНИ	НАСЕЛЕНИЕ	ЛЕКАРСКИ ПРАКТИКИ /ОПЛ/	ДЕНТАЛНИ ПРАКТИКИ	СПЕЦИАЛИЗИРАНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ	БОЛНИЧНА ПОМОЩ	СПЕШНА ПОМОЩ
БЕРКОВИЦА	19642	15	15	МЦ-1, ИПСМП-5	1 МБАЛ с 80 легла	1 филиал на ЦСМП
БОЙЧИНОВЦИ	9915	8	5	-	-	-
БРУСАРЦИ	5469	5	4	-	-	-
ВЪЛЧЕДРЪМ	10398	9	8	-	-	1 филиал на ЦСМП
ВЪРШЕЦ	8605	6	7	МЦ-1; ИПСМП-5	СБР „Св. Мина“ с 120 легла	1 филиал на ЦСМП
Г.ДАМЯНОВО	3022	4	3	-	-	-
ЛОМ	30198	22	25	ДКЦ-1; МЦ-2; ИПСМП-28; ИПСДП-2; ГПСМП - 1	МБАЛ с 250 легла	1 филиал на ЦСМП
МЕДКОВЕЦ	4310	3	3	-	-	-
МОНТАНА	56086	37	40	ОМЦ-1; МЦ-4 ГПСМП- 12 ИПСМП-48; ЦДМ-1	1 МБАЛ с 420 с легла; 1 СБАЛ НБ с 60 легла	ЦСМП
ЧИПРОВЦИ	3719	4	4	-	-	1 филиал на ЦСМП
ЯКИМОВО	4535	4	3	-	-	-
ОБЛАСТ МОНТАНА	155899	117	117	112	5	6

Източник: РЗИ-Монтана, 2009 г.

Таблица 25: Структура на системата за здравно обслужване по общини

ОБЩИНИ	НАСЕЛЕНИЕ	ЛЕКАРСКИ ПРАКТИКИ /ОПЛ/		ДЕНТАЛНИ ПРАКТИКИ		СПЕЦИАЛИЗИРАНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ			БОЛНИЧНА ПОМОЩ	СПЕШНА ПОМОЩ
		Индивидуални	Групови	Индивидуални	Групови	МЦ/ДКЦ	Индивидуални	Групови		
БЕРКОВИЦА	18 200	15		11		1	3		МБАЛ с 60 легла	1 филиал на ЦСМП
БОЙЧИНОВЦИ	8 918	7		5						
БРУСАРЦИ	4 851	4		4						
ВЪЛЧЕДРЪМ	9 534	3	1	4						1 филиал на ЦСМП
ВЪРШЕЦ	7 929	6		5		1	5		СБР „Св. Мина“ с 120 легла	1 филиал на ЦСМП
Г.ДАМЯНОВО	2 633	4		2						
ЛОМ	27 475	14	3	30		3	19	1	МБАЛ с 257 легла	1 филиал на ЦСМП
МЕДКОВЕЦ	3 815	2	1	2						
МОНТАНА	52 515	13	3	59	1	5	37	14	1 МБАЛ с 400 с легла; 1 СБАЛ НБ с 60 легла	1 филиал на ЦСМП
ЧИПРОВЦИ	3 526	4		3	1					1 филиал на ЦСМП
ЯКИМОВО	4 248	4		4						
ОБЛАСТ МОНТАНА	143644	76	8	129	2	10	64	15	Общо 897 легла	

Източник: РЗИ-Монтана, 2013 г.

Таблица 26: Структура на системата за здравно обслужване по общини

ОБЩИНИ	НАСЕЛЕНИЕ		ЛЕКАРСКИ ПРАКТИКИ /ОПЛ/			ДЕНТАЛНИ ПРАКТИКИ		
	2009 г.	2013 г.	2009 г.	2013 г.		2009 г.	2013 г.	
				Индивидуални	Групови		Индивидуални	Групови
БЕРКОВИЦА	19 642	18 200	15	15		15	11	
БОЙЧИНОВЦИ	9 915	8 918	8	7		5	5	
БРУСАРЦИ	5 469	4 851	5	4		4	4	
ВЪЛЧЕДРЪМ	10 398	9 534	9	3	1	8	4	
ВЪРШЕЦ	8 605	7 929	6	6		7	5	
Г.ДАМЯНОВО	3 022	2 633	4	4		3	2	
ЛОМ	30 198	27 475	22	14	3	25	30	
МЕДКОВЕЦ	4 310	3 815	3	2	1	3	2	
МОНТАНА	56 086	52 515	37	13	3	40	59	1
ЧИПРОВЦИ	3 719	3 526	4	4		4	3	1
ЯКИМОВО	4 535	4 248	4	4		3	4	
ОБЛАСТ МОНТАНА	155 899	143 644	117	76	8	117	129	2

Източник: РЗИ-Монтана

Таблица 27: Структура на системата за здравно обслужване по общини

ОБЩИНИ	СПЕЦИАЛИЗИРАНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ				БОЛНИЧНА ПОМОЩ		СПЕШНА ПОМОЩ	
	2009 г.	2013 г.			2009 г.	2013 г.	2009 г.	2013 г.
		МК/ДКЦ	Индивидуални	Групови				
БЕРКОВИЦА	МЦ-1, ИПСМП-5	1	3	-	1 МБАЛ с 80 легла	МБАЛ с 60 легла	1 филиал на ЦСМП	1 филиал на ЦСМП
БОЙЧИНОВЦИ	-	-	-	-	-	-	-	-
БРУСАРЦИ	-	-	-	-	-	-	-	-
ВЪЛЧЕДРЪМ	-	-	-	-	-	-	1 филиал на ЦСМП	1 филиал на ЦСМП
ВЪРШЕЦ	МЦ-1; ИПСМП-5	1	5	-	СБР „Св. Мина“ с 120 легла	СБР „Св. Мина“ с 120 легла	1 филиал на ЦСМП	1 филиал на ЦСМП
Г.ДАМЯНОВО	-	-	-	-	-	-	-	-
ЛОМ	ДКЦ-1; МЦ-2; ИПСМП-28; ИПСДП-2; ГПСМП - 1	3	19	1	МБАЛ с 250 легла	МБАЛ с 257 легла	1 филиал на ЦСМП	1 филиал на ЦСМП
МЕДКОВЕЦ	-	-	-	-	-	-	-	-
МОНТАНА	ОМЦ-1; МЦ-4	5	37	14	1 МБАЛ с 420 с	1 МБАЛ с 400 с	1 филиал на ЦСМП	1 филиал на ЦСМП

	ГПСМП- 12 ИПСМП-48; ЦДМ-1				легла; 1 СБАЛ НБ с 60 легла	легла; 1 СБАЛ НБ с 60 легла		
ЧИПРОВЦИ	-	-	-	-	-	-	1 филиал на ЦСМП	1 филиал на ЦСМП
ЯКИМОВО	-	-	-	-	-	-	-	-
ОБЛАСТ МОНТАНА	112	10	64	15	Общо 930 легла	Общо 897 легла	6	6

Източник: РЗИ-Монтана

Изводи:

- Неравномерно разпределена специализирана медицинска помощ спрямо отделните общини в региона - само в големите се осигурява пълен обем дейности с разкрити клинични лаборатории и кабинети за образна диагностика. Повечето от специалистите в малките общини работят с договори за недостатъчност в определени дни от седмицата.
- Няма осигурен постоянен денонощен достъп до медицински услуги, силно изразено в малките общини, поради непривлекателни лекарски практики, които остават незаети; Живеещите в отдалечените селища са с влошен здравен статус – качеството на предлаганите здравни услуги е по-ниско, а достъпът до здравната мрежа е ограничен;
- Характерно е понижаване, както на количеството, така и на качеството на здравните услуги в областта. Демографското остаряване на населението поставя допълнителни изисквания пред структурата на здравните потребности, поради обстоятелството, че възрастните хора са носители на повече от едно хронично заболяване, което води и до по-големи разходи за здравно обслужване.

3.5 Образование

3.5.1 Характеристика на равнището на образованието на населението в област Монтана и отделните общини.

Таблица 28: Брой и териториално разпределение на държавни, общински училища, детски градини, обслужващи звена и колежи

Област	Община	Вид училище по Чл. 10 от ЗНП	Брой училища по вид по Чл. 10 от ЗНП	Брой детски градини
Монтана	Монтана	общинско	15	12
		държавно	4	0
Монтана	Лом	общинско	9	11
		държавно	4	0
Монтана	Вършец	общинско	3	3
		държавно	1	0
Монтана	Чипровци	общинско	1	1
		държавно	0	0
Монтана	Берковица	общинско	8	6

		държавно	1	0
Монтана	Бойчиновци	общинско	5	6
		държавно	2	0
Монтана	Медковец	общинско	2	2
		държавно	0	0
Монтана	Вълчедръм	общинско	6	7
		държавно	0	0
Монтана	Брусарци	общинско	3	3
		държавно	0	0
Монтана	Георги Дамяново	общинско	1	1
		държавно	1	0
Монтана	Якимово	общинско	2	1
		държавно	0	0
ОБЩО:	11	Общински - 55 Държавни - 13	68	53
<ul style="list-style-type: none"> • Обслужващи звена = 5 бр.: ОДК и ЦРД - 4; Ресурсен център - 1; • Частен професионален колеж (филиал) - 1. 				

Източник: РИО, 2014 г.

Защитени училища в област Монтана:

- **Община Монтана**
- ОУ „Васил Левски“, с. Смоляновци
- **Община Чипровци**
- ОУ „ Петър Парчевич“, Чипровци
- **Община Берковица**
- ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, с. Замфирово
- **Община Георги Дамяново**
- ОУ „Отец Паисий“, с. Георги Дамяново
- **Община Якимово**
- ОУ "Св.Св. Кирил и Методий", с.Ковачица

Средищни училища в област Монтана:

- **Община Берковица**
- II ОУ "Христо Смирненски", Берковица
- **Община Бойчиновци**
- СОУ "В. Левски", Бойчиновци
- СОУ "Св. Св. Кирил и Методий", с. Лехчево
- **Община Брусарци**

- СОУ "Христо Ботев", Брусарци

• **Община Вълчедръм**

- ОУ "Хр. Ботев", с. Златия

- I ОУ "Васил Левски", Вълчедръм

- II ОУ "Ив. Вазов", Вълчедръм

• **Община Вършец**

- СОУ "Иван Вазов", Вършец

• **Община Г. Дамяново**

- ОУ "Отец Паисий", с. Г. Дамяново

• **Община Лом**

- I ОУ "Никола Първанов", Лом

- II ОУ "К. Фотинов", Лом

- СОУ "Д. Маринов", Лом

• **Община Медковец**

- СОУ "Отец Паисий", Медковец

- ОУ "Христо Ботев", с. Расово

• **Община Монтана**

- I ОУ "Св.Св.Кирил и Методий", Монтана

- II СОУ "Н. Й. Вапцаров", Монтана

- V СОУ "Христо Ботев", Монтана

- Осмо СОУ "Отец Паисий", Монтана

- ОУ "Васил Левски", с. Смоляновци

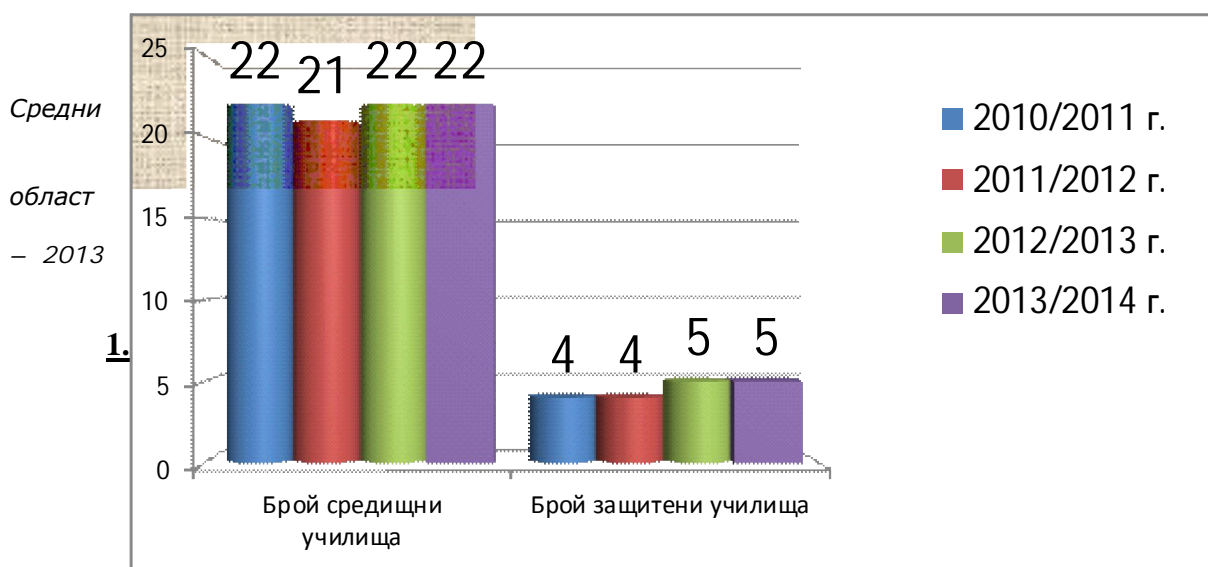
- ОУ "Св.Св. Кирил и Методий", с. Габровница

• **Община Чипровци**

- ОУ "Петър Парчевич", Чипровци

• **Община Якимово**

- СОУ "Д-р П. Берон", с. Якимово

Графика 1:
училища и
защитени
училища в
Монтана за
периода 2010
г.

Специални училища в област Монтана:

Помощни училища:

- Помощно училище „Д-р Петър Берон“, Лом
- Помощно училище „Христо Ботев“, Берковица

Оздравително училище

- Оздравително училище „Н. Й. Вапцаров“, Вършец

3.5.2 **Анализ на проблемите в образованието на областно ниво.**

Специфични за областта проблеми и затруднения, рефлектиращи върху системата на предучилищното възпитание и училищното образование в област Монтана

- слабо развита икономика и то предимно в областния град, докато в по-малките общини почти липсва
- трайна тенденция към изселване на населението от област Монтана към по-развитите региони – предимно в столицата и в чужбина
- сезонна миграция в чужбина на семействата от ромски произход
- висок процент на безработица и висока степен на затруднено препитание на семействата
- тенденция към увеличаване броя на ромското население
- висок процент на непълни семейства и на отглеждане на децата от роднини поради търсенето на препитание в чужбина.

От така формулираните социално-икономически условия в област Монтана, произтичат следните проблеми в образователно-възпитателната сфера: ниска мотивация за учене; намаляват възможностите за партниране на професионалните училища с фирми и предприятия (поради закриване на предприятията); увеличава се броят на децата с поведенчески проблеми в училище; в условията на делегираните бюджети все още малко училища имат педагогически съветници/психолози; трудна издръжка на учениците от семействата - голяма част от учениците от VIII-XII клас не могат да си закупят учебници и учебни помагала; част от учениците от гимназиален етап отпадат от училищно образование, за да се издържат чрез работа; работа в слети паралелки, което създава предпоставки за снижаване качеството на образователно-възпитателната работа; училища, с малък брой ученици, изпитващи недостиг на средства за издръжка на училището, за обезпечаване на учебния процес с правоспособни учители, за мотивиране и стимулиране на персонала и за отделяне на средства за квалификация; ниска степен на усвояване на учебното съдържание поради лошото владение на българския език и ниския образователен ценз на родителите и др.

Положителни страни в областната образователна политика:

На регионално ниво се извършва задълбочен анализ на резултатите от НВО и годишния успех на училищата, на основата на който се набелязват конкретни дейности за контрол и подпомагане за подобряването на резултатите.

Въз основа на направения анализ и определените регионални приоритети са разработени програми, които се реализират от РИО - Монтана и от училищата в областта и позволяват в цялост да се решават най-съществените проблеми за подобряване на качеството на образователно-възпитателния процес.

През учебната 2012/2013 година започна реализирането на 5 регионални програми, които се осъществяват и през учебната 2013/2014 г.

Програма 1 - Осигуряване на надеждна грамотност в начален етап, като устойчива база на образователните и личностните постижения

Програма 2 - Повишаване грамотността на учениците от 5. – 12. клас в широкия смисъл на това понятие, касаещо всички учебни предмети и културнообразователни области

Програма 3 - Превенция на отпадането на учениците от училище

Програма 4 - Квалификация и кариерно развитие на педагогическите кадри

Програма 5 - Противодействие на училищния тормоз и преодоляване на агресията в училище

Продължава процесът на десегрегация на учениците от сегрегирани училища в областта. Обезпечено е обучението на всички ученици от ромски произход, живеещи в обособени ромски квартали, които желаят да се обучават в „приемните училища“ в градовете Монтана, Лом, Берковица и Вършец. В 22 средищни училища, са насочени учениците от закритите училища в областта. Училищата са оборудвани с компютърни кабинети и училищни мебели по проекти. Всички ученици от I до VII клас са снабдени с безплатни учебници и помагала, осигурени от МОН. Осигурено е безплатно обедно хранене, закуски за учениците от I до IV клас, транспорт и целодневна организация на учебния ден в средишните училища. Голяма част от учителите са преминали обучение за работа с ученици в мултикултурна среда. Сформирани са групи за изучаване на СИП „Фолклор на етносите - ромски фолклор“ в 17 базови и пилотни училища в областта, съвместно с Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе“ - Велико Търново.

Училищата работят по проекти и програми на общинско, регионално, национално и международно ниво. Продължава обновяването на материалната база на училищата.

3.5.3 Данни за нивото на училищна посещаемост.

В началото на учебната 2012/2013 година броят на обхванатите в училищата подлежащи на задължително обучение ученици е 14 727. В края на учебната година в задължителна училищна възраст 70 ученици са напуснали училище, от които: поради отсъствия от училище –

21 по социални и семейни причини – 38 и за 11 ученици, които са се преместили – няма потвърждение. Поради слаб успех няма напуснали училище ученици. Общо напуснали ученици от I до XII клас в края на втория учебен срок са 101, т.е. 31 ученици са над задължителната училищна възраст (над 16 г.), като от тях 15 са ученици на СОУ „Св.Св. Кирил и Методий“ към Поправителен дом, гр. Бойчиновци.

Напусналите училище ученици са 0.47% от общия брой ученици, обучавали се в училищата на област Монтана през втория срок на учебната 2012/2013 г. В края на втория срок общият брой ученици в училищата от област Монтана е 14727. Броят на напусналите ученици по семейни и социално-икономически причини е по-голям от броя на учениците, напуснали поради допуснати голям брой неизвинени отсъствия. В преобладаващата част от случаите става дума за деца от социално слаби семейства, с безработни родители, деца на разведени родители и деца от малцинствените групи. Освен липсата на мотивация за учене, има и деца, които са съзнателно отклонявани от училище от техните родители. Същите работят, за да подпомогнат семейния бюджет, гледат по-малките деца в семейството или рано встъпват в брак. Сnižаване се възрастовата граница на децата с противообществени прояви. Заминали в чужбина са 59 ученици, заедно със своите родители, като част от тях са напуснали населеното място без да уведомят училището. Нередовно посещение на учебните часове.

В началото на учебната 2013/2014 година, в дневна форма на обучение, са обхванати 14692 ученици в 68 училища от областта. Децата в детските градини и училищата, в задължителна предучилищна възраст, са общо 1891, обхванати в 97 групи, разпределени както следва:

- 22 подготвителни групи с 394 деца в училищата от област Монтана;
- 85 подготвителни групи в детските градини на територията на областта с общ брой деца - 1891, като 69 от тях са самостоятелни, а останалите 16 са смесени групи.

Изводи:

За ограничаване на негативните тенденции, свързани с броя на учениците, които напускат училище е активизирано взаимодействието с общините, училищните ръководства и социалните служби по общини и на областно ниво, тъй като част от причините за напускане на учениците от училище са свързани с обществено-икономическото развитие, социалните и миграционните процеси и имат обективен характер.

3.6. Жилищни условия

Информацията за жилищните сгради и жилищата на територията на област Монтана е изготвена въз основа на данните публикувани от НСИ след проведеното преброяване на населението и жилищния фонд в Република България през 2011 г.

Съгласно използваната методика обект на наблюдение при преброяването са:

- жилищните сгради, включително тези, които към момента на преброяването не се използват за живеене и

- жилищата, които се използват за живеене и необитаваните жилища.

Към 1.02.2011 г. в област Монтана са преброени 82 183 **жилищни сгради**. В сравнение с 2008 г. жилищните сгради намаляват с 14,6%.

Обитаваните сгради са 45 958 и представляват 55.9% от жилищния сграден фонд в областта. Обитаваните сгради намаляват с 18.0 процентни пункта в сравнение с преброяването през 2001 година, а през 2011г. процентът на необитаваните сгради се е увеличил на 27%.

Таблица 29: Жилищни сгради по години на преброяванията и вид на сградата, 2011 г.

Години	Общо	Вид на сградата				Непоказано
		жилищна обитавана	жилищна необитавана	жилищна за временно обитаване	жилищна за колективно домакинство	
2001	86311	63762	7076	15440	33	-
2011	82183	45958	31695	4499	28	3

От всички жилищни сгради в областта най-много жилищни сгради са преброени в община Монтана - 21.1%, а най-малко - в община Георги Дамяново - 3.5%. Което в съответствие с данните от 2008г. се наблюдава нарастване на необитаемите жилища: 11 332 необитаеми жилища от които 5902 броя са в градовете и 5430 броя се намират в селата на областта.

Преобладаваща част от всички преброени **жилищни сгради** в областта са едноетажни - 60 739, или 73.9%. Сградите на пет и повече етажа са 0.6% от всички жилищни сгради.

Към 1.02.2011 г. в област Монтана най-голям е дялът на масивните сгради - 77.5%, следват сградите, построени от друг материал - 21.3%. Стоманобетонните сгради са 1.2% от сградния фонд на областта.

Графика 1: Структура на жилищните сгради според конструкцията, 2011 г.

Жилища

През 2011 г. **жилищата** в област Монтана са 90 896, като броят им е нараснал с 10 321, или с 12.8% в сравнение с предходното преброяване от 2001 г.

Таблица 30: Основни характеристики на жилищата по години на преброяванията

Години	Жилища - бр.	Стаи - бр.	Полезна площ - кв. м	
			общо	в т.ч. жилищна
2001	80575	243462	5310667	3402950
2011	90896	283651	6721641	4916500

Най-много жилища са преброени в община Монтана - 29 043, или 32.0%, а най-малко - в община Георги Дамяново - 2 574, или 2.8% от всички жилища в областта.

В едно жилище средно за област Монтана живее 1,6 човека.

Средната застроена площ на 1 жилище е 78 кв.м.

Основната част (61.5%) от жилищата в област Монтана са тристайни и двустайни. Жилищата с една стая са 6.8%, като най-голям е техният брой в община Монтана - 2 688, или 43.8% от всички едностайни жилища в областта. Най-много жилища с шест и повече стаи са преброени в община Монтана (794), или 19.4% от тези жилища в областта.

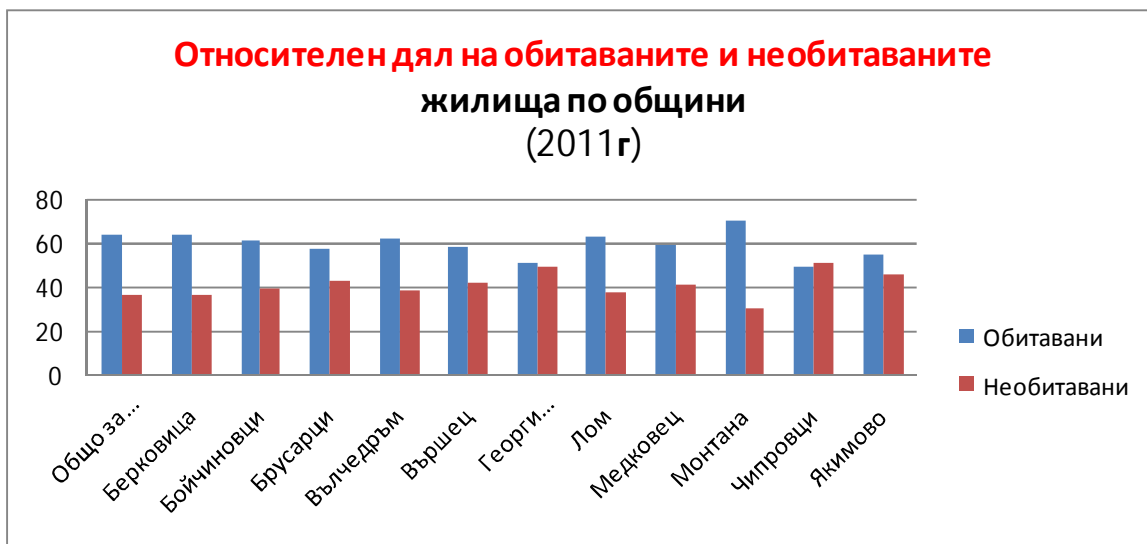
Обитавани жилища

Към 1.02.2011 г. 57 534, или 63.3% от жилищата в област Монтана са обитавани. Делът на обитаваните жилища е най-висок в община Монтана - 70.2%, а най-нисък – в община Чипровци - 49.2% от всички жилища в съответната община.

Графика 1: Необитаеми жилища от обикновен тип към 31.12.2008 г.

Графика 2: Относителен дял на обитаваните и необитаваните жилища по общини към 31.12.2011 г.

След последното преброяването на жилищата през 2011 г. е установено, че свързани с обществена канализация в област Монтана, са 50.3% от всички обитавани жилища, с друг тип канализация - 44.3%, а без канализация - 5.4%. В градовете с обществена канализация са 80.6% от жилищата, а без канализация - 2.3%. В селата основната част от жилищата (63.6%) са свързани с попивна яма, а тези без канализация са 9.8%.

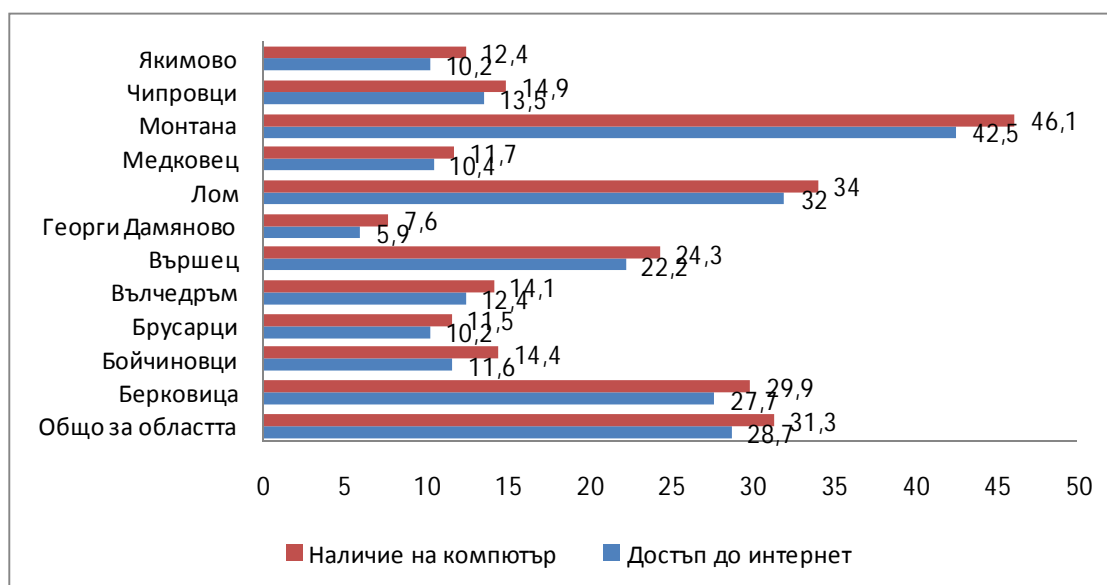
Графика 3: Структура на жилищата по наличие на канализация към 31.12.2011 г.

Делът на жилищата с обществено водоснабдяване е 87.7% от всички обитавани жилища в област Монтана. В градовете 95.3% от жилищата са с обществен водопровод, а в селата - 76.7%. Без източник на вода в областта са 776 жилища (1.3%), като 299 от тях са в градовете и 477 - в селата.

Данните за наличието на компютър и достъп до интернет в област Монтана показват, че 31.3% от обитаваните жилища в областта имат компютър, а с достъп до интернет са 28.7%. Към 1.02.2011 г. с най-висок дял на жилища с наличие на компютър и достъп до интернет е община Монтана -съответно46.1 и 42.5%, а с най-нисък - община Георги Дамяново - 7.6 и 5.9%.

Графика 4: Относителен дял на обитаваните жилища с достъп до интернет и наличие на компютър по общини

В някои от по-големите общини в областта има недостиг на общински жилища, което затруднява задоволяването на потребностите на нуждаещите се хора предимно рискови групи на населението. Ежегодно, с решение на някои общински съвети /т. напр. – Вълчедръм/, се приема списък за категоризиране на наличните жилища по групи - жилища за продажба и резервни жилища.

Общинските съвети на територията на област Монтана приемат с решение Годишна програма за управление и разпореждане с имотите – общинска собственост и Стратегия за управлението и разпореждането с общинската собственост. В тях се съдържа обобщена информация за жилищния фонд, с който общините разполагат. Жилищния фонд на община Берковица се състои от 10 бр жилища, Община Бойчиновци разполага с 9 бр. жилища, Община Вълчедръм – 12 бр. жилища, Община Вършец – 3 бр. жилища, Община Лом – 162 бр. жилища, Община Монтана – 160 бр. жилища и Община Якимово – 10 бр. жилища. Общините Брусарци, Георги Дамяново, Медковец и Чипровци не разполагат с общински жилищен фонд.

Общините нямат финансова възможност за ново жилищно строителство, липсват и механизми, които да стимулират фирми да инвестират в тази посока, което ограничава възможността на общината да провежда адекватна социална политика.

Същевременно се увеличава делът на необитаемите и свободни частни жилища, като част от тях са изоставени и полусъборени, намиращи се в райони с неподдържана пътна мрежа, неблагоустроени.

Жилищата по селата, както и голяма част от тях в по-малките градове са тип къщи. Жилищният фонд е с преобладаващ дял на жилищата от тухли, като част от тях са доста остарели, а някъде и необитаеми. Най-сериозно е остарял жилищният фонд в съставните населени места на малките общини в областта.

Инфраструктурни и благоустройствени проблеми има, както в ромските квартали, така и в останалите квартали на населените места на територията на общините.

При етническите малцинства жилищните проблеми идват от страна на лошите битови условия, липсата на финансови средства за ремонти, наличието на многочленни семейства, живеещи в едно жилище.

В някои от населените места в областта има обособени ромски квартали – такива са с. Септемврийци, с. Черни връх, с. Разград и гр. Вълчедръм – община Вълчедръм,; с.Лехчево, с.Владимирово, с.Мадан, с.Портитовци, с.Мърчево – община Бойчиновци. В много други населени места също се наблюдава висок процент на ромското население /98% в с. Долни Цибър – община Вълчедръм/, но в повечето селища ромските семейства са закупили имоти и са се заселили в различни части на населените места, т. е наблюдава се излизане от тази рамка.

Изводи:

Икономическата ситуация, ниските доходи, необслужваните ипотечни кредити и свободния пазар на жилищното кредитиране, ще поставят все повече населението в областта в ситуация на крайно нуждаещи се от средства за ремонт и поддържане на жилищата през следващите години. Забелязва се нарастване на жилищата в областта, но също така масово обезлюдяване, което повишава процента на необитаваните жилища.

4. Анализ на групите в риск в област Монтана

Извършваното планирането на социалните услуги в област Монтана е залегнало на разбирането за необходимостта от извършването на задълбочен анализ на потребностите на групите от населението, които са най-уязвими от социално изключване.

Съвременните принципи при предоставянето на социални услуги са социалните услуги да предпазват хората от рискове (свързани с тяхната социална интеграция и функциониране) и да подпомагат реинтеграцията в случаи на вече появили се рискове. Социалните услуги се отнасят до: индивиди, групи, общности. В случаите на общности и групи, социалните услуги са по-скоро за превенция, докато при индивидите услугите влизат в действие вече при появил се риск.

Под група се има предвид съвкупност от индивиди, които притежават в една или друга степен определена характеристика, но не е задължително групата да има функционални характеристики – да се осъзнава, определя като група или да действа като такава.

Социалните услуги понякога се явяват заместители на редица нерешени обществени проблеми от сферата на образованието, здравеопазването, жилищната политика и пазара на труда. В резултат на това често се стига до настаняване на деца в домове поради липса на битови и жилищни условия за семейството; настаняване на възрастни хора в домове поради затруднен достъп до здравни грижи; запазване на специализирани институции в малките населени места поради сигурната заетост на трудоспособното население. В този смисъл е извършен прегледа на факторите/обстоятелствата, които създават рискове пред социалната интеграция на индивиди и групи и функциониране на общности.

4.1. Фактори, които пораждат риск за различни групи от населението

В настоящия документ, на базата на извършеното обобщаване на информацията, залегнала в общинските анализи ясно се открояват два основни параметъра - "доходи" и "възраст", които в съчетание с други фактори създават рисковете от социално изключване на индивиди, групи и общности. Рисковите групи от населението са диференцирани на база на определени фактори, които пораждат риск от отдалечаване или изключване на тези групи от начина на живот, който се определя като нормален за основната част от населението.

4.1.1. Фактори, свързани с доходите:

Основополагащ за нормалния стандарт за живот е размерът на доходите, който може да осигури всички останали сфери на живот. Засегнати от този фактор са всички групи от населението, но размерът и периодичността на доходите оказва въздействие върху формирането на рискови групи и уязвимост на индивидите в комбинация със следните други фактори:

1) Безработица

Факторът безработица е свързан със социално-икономическото развитие на общностите и е основна причина за миграцията и емиграцията на активното население. Безработицата може да се приеме за основен рисков фактор, свързан с доходите и стандарта на живот на хората в трудоспособна възраст. В анализа на ситуацията, факторът безработица е разгледан само по отношение на възможностите на хората в трудоспособна възраст да осигурят средства, необходими за основни базови потребности за семействата си.

Към юни 2013 г. броят на регистрираните безработни лица за областта достига до **11 817** души.

От групата на безработните най-засегнати са: хората, които не са завършили основното си образование или са с по-ниско ниво на образование /4 342/; безработни над 55 годишна възраст /3 005/; безработни младежи от 18 до 29 години /2 057/, хора от етнически малцинства и майки с деца.

Безработицата рефлектира директно върху следните групи с ограничени ресурси за автономност, пряко зависими от своите близки:

- Деца, в многодетни семейства;

- Деца на самотни родители;
- Хора с увреждания – деца и възрастни;
- Майки с деца;
- Деца от ромски произход.

2) **Бедност и ниски доходи**

Бедността и ниските доходи влияят върху следните групи в риск:

- Деца, настанени в специализирана институция;
- Родители на деца, настанени в институция;
- Деца и родители от ромски произход;
- Самотни майки;
- Самотни възрастни хора с увреждания;
- Семейства с ниски доходи, живеещи в отдалечени райони;
- Деца с увреждания на самотни родители или в семейство с безработен родител;
- Семейства на хора с увреждания;
- Социално слаби лица и семейства, подпомагани по чл. 9 от ППЗСП.

Във връзка с ниския размер на доходите на хората в пенсионна възраст могат да се изведат следните групи:

- Хора с минимални и близки до минималната пенсия;
- Самотни възрастни хора с ниски пенсии;
- Възрастни хора с безработни деца в домакинството.

3) **Структура на семейството**

От съществено значение за формиране на рисковите групи по отношение на доходите са структурата и броят на членовете на семейството, както и разпределението на разходите между тях. Структурата на семейството е допълнителен фактор и поради факта, че повечето хора със социални проблеми разчитат на близките си, тъй като социалното подпомагане и услугите не решават поставените пред тях проблеми и не компенсират рисковете, пред които са изправени. Структурата и броят на членовете на семейството са от съществено значение при разпределението на разходите между тях и в тази връзка най-засегнати са семействата, в които има повече нетрудоспособни членове.

По отношение на структурата на семейството могат да се оформят следните групи:

- Многодетни семейства;

- Непълни семейства – родители, които сами отглеждат децата си, самотни хора с увреждания и самотни възрастни хора;

4) **Увреждане или тежък здравословен проблем на член от семейството**

Наличието на тежък здравословен проблем или увреждане на член от семейството изисква разходването на непрекъснати допълнителни средства от семейния бюджет. Липсата на подходящи алтернативи за заетост за хора с увреждания поставя в неравностойно положение семействата им по отношение на източниците на доходи и покриване на нуждите. Ако състоянието на партньора/родителя изисква един от трудоспособните членове на семейството да полага грижи в ежедневието, това отново води до допълнително задълбочаване на проблемите, свързани с доходите.

В тази връзка се оформя групата на:

- Семейства, в чийто състав има човек с увреждане или с тежък здравословен проблем.

5) **Липса на жилище**

Липсата на собствено жилище води до отделяне на средства за наем от бюджета на семейството. Това е основен проблем и за младите хора, които обикновено са принудени да живеят със своите родители. Липсата на жилище не е изведено като приоритетен фактор за социалната политика, както на национално, така и на общинско ниво.

Във връзка с липсата на жилище и трудностите за осигуряване на наем, най-засегнати са:

- бездомни хора на различна възраст, които живеят сами;
- хората с тежки съпътстващи проблеми (зависимости, проблемно поведение, напуснали местата за лишаване от свобода);
- семейства от етническите малцинства;
- хора, напускащи специализирани институции за деца или за възрастни;
- самотни майки.

6) **Принадлежност към етнически малцинства**

В ромските общности са налице различни фактори, свързани с ниските доходи и пораждащи бедността. Формират се следните рискови групи:

- Ранно отпаднали от образователната система;
- Лица с ранни бракове;
- Лица с ниско образование и/или липсваща професионална квалификация;
- Трайно безработни лица и без трудови навици;
- Лица с ограничени възможности за заетост;
- Живеещи в лоши битови условия;
- Без или със затруднен достъп до здравни, социални и образователни услуги.

7) **Местоживеене в отдалечени и/или изолирани населени места**

Населението в тези места изпитва затруднения за физически достъп до здравни и образователни услуги. В областта на здравната помощ затрудненията са в достъпа до лекарски практики, специализирана медицинска помощ, спешна помощ. Затрудненията в достъпа до навременна медицинска помощ влошават здравното състояние на населението, което впоследствие води до по-големи разходи за лечение. Често разходите за медицинска помощ могат да доведат до обедняване на домакинствата и да наложат ползване на социални услуги. За децата и младежите от тези населени места това изисква допълнителни разходи, свързани с транспорт или с разходи за квартира, ако децата учат в учебно заведение в друго населено място. Не са редки случаите, когато поради липса на подходящо училище, децата биват настанявани в специализирана институция.

Изолираността на населеното място формира като група в риск:

- Старите хора в селата със специален фокус върху самотните стари хора, живеещи в отдалечени села;
- Деца, не посещаващи учебни заведения;
- Семействата без/с ниски доходи.

Мерки и услуги за преодоляване на рисковите фактори, свързани с доходите:

От съществено значение за превенцията и преодоляването на влиянието на рисковите фактори, свързани с доходите е предприемането на конкретни мерки и услуги по отношение на определените рискови групи.

- Преодоляване на безработицата сред трудоспособното население;
- Подпомагане и услуги на хора в надтрудоспособна възраст с минимални доходи;
- Подпомагане и услуги на хора от многодетни и непълни семейства;
- Подкрепа и услуги за семейства на хора с увреждания;
- Актуализиране на жилищната политика в населените места;
- Оптимизиране на системите на здравеопазването и образованието;
- Актуализиране на политиките за социално включване на уязвимите малцинства.

4.1.2. Фактори, свързани с възрастта

Възрастта е друг основен параметър, който влияе върху уязвимостта на населението, спрямо възможностите за автономност на хората и необходимостта от подкрепа. Характерно за народа психологията в България е споделяната отговорност между членовете на разширеното семейство при предоставяне на грижата за децата и възрастните хора, като това се приема като норма в обществото. При определяне на предпоставките за нормален стандарт за живот се извеждат и възможностите за грижа за близките, които имат нужда – деца или старите хора.

Във връзка с тези фактори се формират две основни рискови групи:

- деца
- стари хора

Както и при доходите, параметърът възраст не формира самостоятелно рискови групи, а само в съчетание с други обстоятелства - в случая наличие или липса на близки и възможностите им да предоставят грижи. Възрастта влияе върху уязвимостта на населението на областта в комбинация със следните фактори:

1) **Отговорности и възможности за предоставяне на грижа за децата**

Отговорността за предоставяне на грижи за децата носят основно техните родители. Роднините, най-често баби и дядовци, са включени активно в отглеждането на децата, като това е широко разпространена практика в семействата от всички социално-икономически слоеве на населението. Грижата за децата традиционно се споделя между различните поколения в рамките на разширеното семейство. Много често родителите реално отсъстват, най-често са на работа в други населени места или в чужбина. Голяма част от трудностите при осъществяване на адекватни политики, мерки и услуги по закрила на детето са свързани с отговорностите по отношение на детето.

Групите, които се формират във връзка с грижата или отсъствието на грижа за децата от страна на биологичните родители са:

- деца, чиито родители имат трудности при отглеждането им – липса на достатъчно възможности (доходи, родителски капацитет);
- наличие на увреждане на детето;
- проблемно поведение на детето;
- деца в риск да бъдат изоставени от своите родители;
- деца, с мярка за закрила – настанени в специализирани институции, настанени в приемни семейства; настанени при близки и роднини;
- деца, без родителски контрол, които не са обект на закрила, отглеждани от свои близки;
- деца, попаднали в зависимости /наркотици, алкохол и др./;
- деца, жертви на насилие и трафик.

2) **Възможности да се предоставят грижи за възрастни и стари хора от техни близки**

Грижата за възрастните хора традиционно се възприема като задължение на техните деца. Тази нагласа започва да се разколебава през последните години, когато все по-рядко различните поколения живеят заедно, не само в различни жилища и градове, а често и в различни държави. В тази връзка развитието на социални услуги в подкрепа на грижите за

възрастните хора се възприема като облекчение и за двете страни. Групите, които могат да се формират във връзка с грижата или отсъствието на грижа са:

- за стари хора, които живеят сами;
- възрастни хора, в т.ч. и хора с увреждания, настанени в специализирани институции.

Мерки и услуги за преодоляване на рисковите фактори, свързани с възрастта:

- Предоставяне на услуги и подкрепа на родители, които имат различни по характер трудности при отглеждането на своите деца;
- Предоставяне на услуги и подкрепа на приемни родители, близки и роднини, осиновители, които осигуряват родителски грижи за децата;
- Подкрепа за израстването и развитието на децата и тяхната пълноценна социална реализация;
- Преодоляване на факторите, свързани с бедността, които водят до настаняване на деца в специализирани институции;
- Предоставяне на услуги от резидентен тип;
- Предоставяне на услуги по деинституционализация;
- Подпомагане и услуги на възрастни хора, които имат нужда от придружаване в ежедневието си.

По отношение на старите хора, мерките би следвало да са насочени изцяло към предоставяне на подкрепа и на услуги, не само за цитираните групи, но и за всички останали, които се нуждаят от подкрепа в ежедневието си, за да могат членовете на техните разширени семейства да се реализират и да изпълняват задълженията си спрямо своите деца.

4.2. Характеристика на рисковите групи в област Монтана

В резултат от анализа на рисковите фактори през 2010 г. бяха обособени няколко ключови рискови групи, които да бъдат обект на въздействието на Областната стратегия за развитие на социалните услуги за област Монтана. Същевременно анализът на групите в риск не цели тяхната пълна квалификация, а набелязването на някои приоритетни потребности от социална защита за групите, както и преценка на необходимостта от конкретни социални услуги за тях.

В този раздел, на базата на обобщената информация от попълнени Таблицы за статистическа информация от компетентните източници е актуализиран подробния „списък“ на рисковите групи и подгрупи с количествени данни за всяка рискова група или подгрупа.

Данните за броя на лицата от съответните групи (с изключение на настанените в специализирани институции) са приблизителни, тъй като рискът от социално изключване е резултат от съчетаване на фактори от различно естество, а не резултат от една единствена

характеристика. Така например, само наличието на много деца в семейството не може да бъде предпоставка за социално изключване, ако към тази характеристика не са включени и други, като продължителна безработица, липса на жилище, ниско образование на родителите.

4.2.1. **Рискови групи деца**

4.2.1.1. *Деца, настанени в специализирани институции*

През 2010 г. децата отглеждани в институции в област Монтана са 210, през 2012 г. – 155, към 30.06.2013 г. децата, отглеждани в институцията са 134. По тези данни е видно, че има силна тенденция на намаляване на броя на настанените деца в институции през 2013 г., в сравнение с тези през 2010 г. По данни на РДСП към 30.06.2013 г. само 2 деца са преместени от една в друга институция.

1) **Деца, настанени в ДМСГД**

На територията на област Монтана функционира една специализирана институция за деца – Дом за медико-социални грижи за деца – гр. Монтана /ДМСГД/ за деца от 0 – 3 години. Преструктурирането на ДМСГД, където децата са изолирани и трайно отделени от семейната среда, е процес, при който извеждането на децата от институцията, налага да им се осигури грижа в семейна или близка до семейната среда в общността. Това е процес, който не се ограничава само до извеждане на децата от институциите, а изиска и предотвратяване на настаняванията на деца в институции и създаване на нови възможности за децата и семействата да получат подкрепа в общността.

Броят на отглежданите деца в ДМСГД за периода 2010 – 2013 г. значително намалява, и докато през 2010 г. в Дома са отглеждани 55 деца, през 2011 – те са 35, през 2012 – 28, а към 31 декември 2013 г. техният брой намалява до 13 деца.

Анализът на причините за настаняване на децата в Дом за медико-социални грижи за деца-гр. Монтана за периода от 01.01.2012 до 31.12.2012 г., осъществен в рамките на проект „ПОСОКА:семејство“, показва следните факти:

- Рискови общности /общности, от които са оставени две и повече от две деца в ДМСГД/ в област Монтана са:
  - град Монтана – 16 /29 %/ изоставени деца /най-много изоставени деца са от ромския квартал на гр. Монтана „Кошарник“, предимно от най-бедните и маргинализирани семейства/;
  - село Медковец – 7 /13 %/ изоставени деца;
  - град Лом – 2 /3.5 %/ изоставени деца.
- Около 80% от новонастанените деца в ДМСГД-Монтана през 2012 г. са от ромската общност.
- 21 деца /37.5 % от преминалите през 2012г. в ДМСГД деца/ са от община Монтана, 35 деца /62.5 %/ са от други населени места на област Монтана.

- Преобладаващ е броят на децата от селата - 37 деца /66 %/ спрямо броя на децата от градовете - 19 деца /34 %/.
- По отношение на здравословното състояние на децата преминали в ДМСГД-Монтана през 2012 г. прави впечатление фактът, че децата с увреждане представляват 52%, а здравите деца - 48%. Изводът е, че не само социалните причини за отделянето на децата от биологичните им семейства са доминиращи, в много от случаите надделяват здравословните причини. Най-често срещана е ситуацията, когато се комбинират и двата фактора – тежко социалното положение на семейството и специфичните медицински потребности на детето.

Тези показатели определят следните нужди:

- Крайно необходимо е развитието на услуги за превенция на изоставянето и подобряване на родителските грижи за децата в уязвимите общности.
- Приоритетни са смесените услуги – здравно-социални, които да разполагат с мобилни екипи.
- Бъдещите услуги трябва да са с широк териториален обхват и да обслужват целия регион.
- За да се гарантира достъпът на рисковите групи от уязвимите етнически общности до новите услуги е необходимо да се развият мобилни компоненти на услугите, които да достигат на място при рисковите групи.

В периода 01.11.2012г. - 10.01.2013г. Мултидисциплинарният екип по деинституционализация, създаден по проект „Посока:семейство“, актуализира оценките на децата, настанени в ДМСГД-Монтана и техните семейства и изготви план за деинституционализация на всяко конкретно дете. За периода от м. ноември 2012г. до м. май 2013г., се предприеха мерки за изпълнение на плановете за деинституционализация и броят на децата в институцията стана 17. От тях 13 деца са на възраст над 3 години със специфични медицински потребности /целева група на проект „Детство за всички“/.

За периода на функциониране на Мултидисциплинарният екип по деинституционализация-Монтана /от ноември 2012г. до октомври 2013г./, броят на изведените деца на възраст до 3 г. е **21 деца:**

- осиновено – 1 дете;
- в приемна грижа – 16 деца;
- реинтегрирани – 3 деца;
- настанено в ЦНСТ-Монтана – 1 дете.
- Броят на децата в ДМСГД-Монтана към януари 2014г. е **13 деца с увреждания /12 деца - навършили 3г. и 1 дете – до 3г./.**
- Броят на децата, за които предстои настаняване **в ЦНСТ по проект „Детство за всички“ е 7 деца.**
- **6 деца /5 - от целевата група на проект „Детство за всички“ и 1 - от целевата група на проект „ПОСОКА:семейство“/ ще останат в новата резидентна услуга към ДМСГД-**

Монтана: Специализирана резидентна грижа за деца с увреждания с необходимост от постоянни медицински грижи. Тези деца са в тежко здравословно състояние и за тях се изискват непрекъснати медицински грижи.

В Актуалния регионален план за деинституционализация на децата от ДМСГД-Монтана (разработен в рамките на дейност 3 и 4 на проект BG051PO001-5.2.10-0001 „ПОСОКА: семейство“, изпълняван от Министерство на здравеопазването в партньорство с Агенцията за социално подпомагане и Държавната агенция за закрила на детето по схема за безвъзмездна финансова помощ „Шанс за щастливо бъдеще“, Компонент 1: „Подготовка за реструктуриране на ДМСГД“, Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“) са заложили следните дейности за ограничаване входа на ДМСГД и постигане устойчивост на реинтеграционния процес, чрез:

Координиране на дейността на всички заинтересовани страни по деинституционализация при:

- Работа по превенция на изоставяне на деца на ниво родилен дом.

Срок - постоянен, отговорник - ДСП/ОЗД-Монтана, НПО, МБАЛ, РЗИ, Община Монтана

- Работа по превенция на изоставяне на деца на ниво общност.

Срок - постоянен, отговорник - ДСП/ОЗД-Монтана, НПО, МБАЛ, РЗИ, Община Монтана

- Настаняване на деца в риск и новородени в приемни семейства и в семейства на близки или роднини.

Срок - постоянен, отговорник - ДСП/ОЗД-Монтана, НПО, МБАЛ, РЗИ, Община Монтана, Проект „И аз имам семейство“

- Устойчивост на реинтеграционния процес.
- Наблюдение на реинтеграционния процес: планират се ежемесечни посещения на семействата, в които децата от целевата група, е подходящо да бъдат реинтегрирани, както и след това, за да може своевременно да се сигнализира за възникнали непредвидени трудности в реинтеграционния процес.

Срок - постоянен, отговорник - ДСП/ОЗД-Монтана, ДСП/ОЗД по местоживееене на детето, Проект „ПОСОКА: семейство“

- Подпомагане на биологичните и приемните семейства, в които децата са реинтегрирани.

Срок - постоянен, отговорник - ДСП/ОЗД-Монтана, НПО „Надежда и домове за децата“

- Подготвителни дейности по реинтеграция на децата във връзка с отчетената актуална най-подходяща семейна среда за живот на всяко дете от целевата група /биологично семейство, осиновяване, приемна грижа/.

Цели се адаптация на децата към семейната среда, понижаване на травматичните преживявания от раздялата и страховете от промяната.

Срок - отговорник, ДМСГД-Монтана

Основни потребности /аргументация за избора на новите здравно-социални услуги, които предстои да се развият след преустройството на ДМСГД-Монтана/:

- 1) Крайно необходими са услугите за превенция на изоставянето и подобряване на родителските грижи за децата в уязвимите общности. Екип от специалисти трябва да работи в насока обучение на майки от рисковите групи по отношение на обгрижване, отглеждане, възпитание на децата. В 66% от случаите на децата, преминали в ДМСГД-Монтана през 2012г., произлизат от семейства, при които липсват адекватни родителски умения.
- 2) Необходим е **Семейно-консултативен център**. Голяма част от постъпилите деца в ДМСГД-Монтана са от семейна среда /39%/. Показателно е, че от Детско отделение на болница са постъпили също голям брой деца /23%/, за които се оказва, че родителите не могат да полагат нужните грижи. Услугите в Семейно-консултативния център трябва да се осъществяват от мобилни екипи, за да обхванат по-голям брой деца и семейства, особено от по-отдалечените от областния център райони, където не се предоставят никакви социални услуги за деца. Много важна е работата на терен, особено с хората от рисковите групи. Екип от специалисти трябва да работи в насока обучение и консултиране на майки от уязвимите групи по отношение на обгрижване, отглеждане и възпитание на децата.
- 3) Приоритетно трябва да се развият **смесените услуги – здравно-социални**. /По-голяма част /52%/ от настанените деца в ДМСГД-Монтана /при преминали през 2012г. - 56 деца/ са с увреждане. Необходими са услуги за подкрепа развитието на деца с увреждания и деца с проблеми в психологичното развитие.
- 4) Трябва да се развие **Център за ранна интервенция**, който да осъществява превантивна дейност за предотвратяването на изоставянето /особено на деца с увреждания/. Тежкото здравословно състояние или увреждане е причина за изоставянето в ДМСГД на 9 деца /16% от общо преминали 56 деца през 2012г./, постъпили от Неонатологично отделение. Заболяването или увреждането, както и нуждата от задължителни оперативни интервенции, е съобщено на майката още при раждането на детето. В Центъра за ранна интервенция ще се извършват дейности по медицинска рехабилитация, информиране и консултиране на родителите. Целта е подкрепа на семейството за ранна диагностика и последващо своевременно лечение на увреждането, както и обучение на семейството за обгрижване на болното дете.
- 5) Трябва да се развие **Център за майчино и детско здраве**, който да разполага с педиатричен кабинет и акушеро-гинекологичен кабинет с медицински услуги за

майките. Тази услуга трябва да е насочена към работа с рисковите групи на терен, тъй като повечето изоставени деца /82%/ са от ромските малцинства, където здравната култура на родителите е много ниска. Детският консултативно-лечебен кабинет е необходим за системно проследяване на здравословното състояние, физическото и психомоторно развитие на кърмачето и малкото дете в риск. Необходими са дейности по лечение и предотвратяване на детската заболяемост, смъртност и negliжиране в семейството. Необходимо е и с майките да се работи по посока намаляване броя на ражданията на деца, които не са желани и поради това са изоставяни в специализирани институции. Услугите в Центъра за майчино и детско здраве трябва да са мобилни, за да достигнат до деца и семейства от отдалечените села, където липсват здравни и социални услуги за деца. /В ДМСГД-Монтана са оставени деца от 8 общини на област Монтана и общо от 34 населени места (главно села) на областта.

- 6) Нужно е **Звено „Майка и бебе“** за временно настаняване /поради изникнали проблеми в семейството – здравословни, битови и други/. Липса на подкрепа от партньор и близки е причина за изоставянето на 7 деца. Липса на жилище е причина за изоставянето на 9 деца. Нежелание да се приеме детето в семейството е причина за изоставянето на 21 деца.
- 7) Необходим е **Дневен център за деца с увреждания** – през 2012г. в област Монтана са родени общо 1160 деца, от тях 10 деца са с увреждания. Факт е, че 52 % от преминалите през 2012г. в ДМСГД-Монтана деца са с увреждане. През 2012г. от ДМСГД-Монтана са изведени в семейна среда 8 деца с увреждане, от 01.01.2013г. до 28.02.2013г. - са изведени в семейна среда 4 деца с увреждане. Тези деца биха могли да ползват услугите в Дневния център. Дневният център за деца с увреждания би дал възможност децата да получават индивидуално внимание, да се работи с тях по посока на личните им възможности и потребности. Един такъв център би бил добра алтернатива за семействата, които отглеждат деца с увреждания в семейна среда, за да могат родителите да упражняват трудова дейност през деня, а с децата да работят специалисти.

8) **Деца, настанени в ДДЛРГ**

На територията на областта действат три институции за деца лишени от родителски грижи - ДДЛРГ "Звънче" от 3-7 год , с. Георги Дамяново, община Георги Дамяново; ДДЛРГ "Люба Тенева", гр. Берковица; ДДЛРГ "Милосърдие" – Лом.

Децата на възраст 3-7 г. се настаняват в ДДЛРГ "Звънче" – с. Г. Дамяново. Липсата на алтернатива за отглеждането на тези деца в семейна среда и липсата на алтернативни услуги в общността и услуги резидентен тип довежда до поставяне на тези деца в социална изолация – а именно настаняването им в дом в малко населено място.

Децата на възраст от 7-18г. се настаняват в ДДЛРГ – Берковица или ДДЛРГ – Лом. Това допълнително затруднява контактите на децата със семейството и членовете на разширения семеен кръг и евентуалната работа по реинтеграцията им.

Общият брой на отглежданите деца в домове за деца лишени от родителски грижи до началото на 2010 г. е 123 деца, по данни на РДСП през 2011 г. техният брой е 106 деца, през 2012 г. – 100, а към 30.06.2013 г. - 97.

Към 30.06.2013 г. децата, отглеждани в институция в област Монтана по институция е, както следва: ДДЛРГ "Милосърдие" – 50, ДДЛРГ "Люба Тенева" – 29 и ДДЛРГ "Звънче" – 18 деца.

По-голяма част от настанените деца са на безработни родители, с много ниско или без образование, живеещи при крайно лоши битови условия, самотни и произхождащи от многодетни семейства и/или от ромски произход., които са с нисък социален статус.

Изводи:

- Поради бедност са настанени половината от децата в дома;
- Почти от половината от децата престояват в дома над 2 години;
- Планът за грижа за почти 80 на сто от децата е реинтеграция;
- Минимален е делът на преместените от друга институция – 2 деца;
- По-голяма част от децата са настанени кризисно. При някои от тях като причина е посочена насиле. Останалите деца са настанени поради бедност и negliжиране, включително лоши битови условия.

Потребности:

- Развитие на връзките с биологичното и/или разширено семейство;
- Подпомагане на семействата за подобряване на взаимоотношенията с децата и развитие на родителски умения;
- Подобряване на качеството на образование на децата;
- Осигуряване на лично пространство и лични вещи;
- Организиране на живота в дома спрямо нуждите на детето, а не спрямо нуждите на институцията;
- Изграждане на умения и навици за самостоятелен живот;
- Реинтеграция на детето в семейството;
- Подкрепа на семействата при решаване на социалните им проблеми.

3) **Деца, настанени в ДДМУИ**

На територията на община Берковица продължава да съществува Дом за деца и младежи с умствена изостаналост, находящ се в гр. Берковица, ул. „Стефан Стамболов“ № 34, капацитет – 90 потребители.

- Капацитет на СИ - 90
- Брой деца към юни 2013 г. – 82 **от тях** /21 – **деца**, 61 – **младежи и лица**/
- Брой изведени към юни 2013 г. – осиновени, приемна грижа, реинтегрирани, настанени в семейства на близки и роднини – **през 2012г. реинтегрирани двама младежи в семейна среда**

- Брой младежи навършили 18г. – 61
- Брой осиновени деца - 0
- Брой деца, настанени в приемни семейства - 0
- Брой реинтегрирани деца и др. – 0.

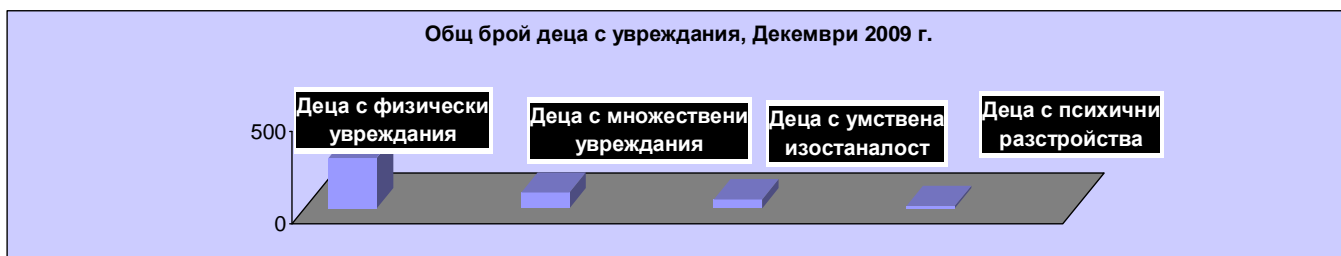
През 2010 г. в Дома са отглеждани 17 деца, а към юни 2013 г. – 21 деца.

В Община Берковица **няма** изградени социални услуги в общността, които да подкрепят процеса на деинституционализация на децата и младежите, оценени по Проект „Детство за всички“.

За децата с и лица умствена изостаналост е има разкрити социални услуги резидентен тип – ЦНСТ и ЗЖ.

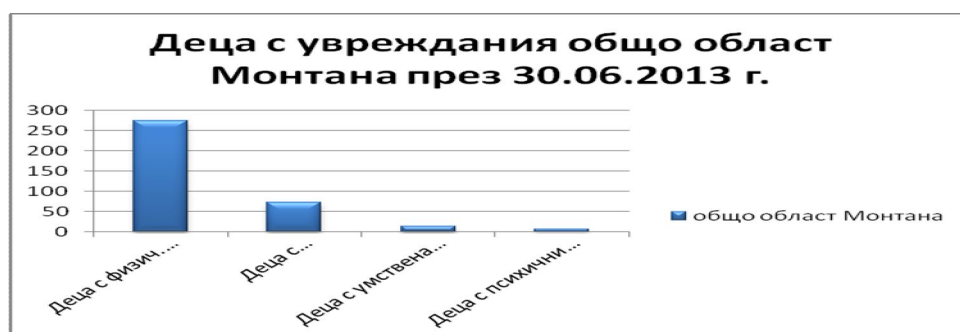
4.2.1.2. Деца с увреждания

Към м. декември 2009 г. на територията на област Монтана са регистрирани 417 деца с установени трайни увреждания. От тях 270 деца са с физически увреждания, 86 са деца с множествени увреждания, 48 са деца с умствена изостаналост и 13 деца с психични разстройства.

Към м. юни 2013 г. на територията на област Монтана са регистрирани по данни на общинските администрации - 368 деца с установени трайни увреждания. От тях 274 деца са с физически увреждания, 73 са деца с множествени увреждания, 14 са деца с умствена изостаналост и 7 деца с психични разстройства.

Забележка: Във посочените данни е възможно да има голяма неточност, поради не

предоставена информация по показателите от всички общини в област Монтана, съответно и поради липсата на такава от

съответните ДСП.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца с увреждания са, както следва: 2010 г. – 485 деца, 2011 г. – 528, а през 2012 г. – 514 деца.

Деца с физически увреждания

Към м. юни 2013 г. на територията на Област Монтана са регистрирани общо 274 деца с физически увреждания, като най-голям брой деца с физически увреждания има в община Монтана – 219. В община Вършец тези деца са 21 деца, следва община Якимово с 14 деца с физически увреждания, община Вълчедръм – 8 деца, община Бойчиновци – 6 деца с физически увреждания, общини Георги Дамяново - 3 и общините Брусарци, Медковец и Якимово - с по 1 дете. За общините Лом и Берковица по този показател няма предоставени данни.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца с физически увреждания са, както следва: 2010 г. – 136 деца, 2011 г. – 175, а през 2012 г. – 155 деца.

Деца с множествени увреждания

Децата с множествени увреждания /към юни 2013 г./, регистрирани на територията на област Монтана от съответните общински администрации са 73, като 23 деца от тях са от населени места на територията на община Бойчиновци, 22 от община Вършец, 14 Якимово, 4 деца от община Чипровци, такива деца няма в общините Брусарци и Медковец и данни по този показател няма за общините – Берковица и Лом.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца с множествени увреждания са, както следва: 2010 г. – 71 деца, 2011 г. – 70, а през 2012 г. – 72 деца.

Деца с умствена изостаналост

На територията на област Монтана, към м. юни 2013 г., са регистрирани 14 деца с умствена изостаналост. Основната група деца с умствена изостаналост са от общините Вълчедръм /6/ и Бойчиновци /5/, 3 са децата в община Вършец, а всички останали общини или са подали че нямат деца с този вид увреждане или изобщо не са подали никакви данни.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца с умствена изостаналост са, както следва: 2010 г. – 37 деца, 2011 г. – 36, а през 2012 г. – 51 деца.

Деца с психични разстройства

Към 30 юни 2013 г. регистрираните деца с психични разстройства са 7 за областта, като 5 са децата регистрирани в община Вълчедръм и 2 в община Бойчиновци. Всички останали общини или са подали, че нямат деца с този вид увреждане или изобщо не са подали никакви данни.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца с психични разстройства са, както следва: 2010 г. – 13 деца, 2011 г. – 15, а през 2012 г. – 9 деца.

Изводи:

Независимо от направените промени през последните години по отношение на подпомагането и предоставянето на услуги на родители, които отглеждат дете с увреждане, направеният анализ показва, че все още основните затруднения на родителите са от финансово естество (осигуряване на лекарства, консумативи, лечение, рехабилитация). В същото време потребностите на децата с увреждания са свързани и с възможностите за включване и реализация.

Анализът показва, че проблемите на децата с увреждания и техните семейства се свеждат до:

- липса на средства за транспорт;
- липса на достъпна среда;
- липса на подходящо училище;
- липса на достатъчно средства за препитание, тъй като повечето родители на такива деца получават заплата като личен асистент, която е недостатъчна ако в семейството се отглеждат повече деца и другият родител е безработен;
- липса на дневен център в общината за такива деца.

Семействата се нуждаят от подкрепа за отглеждането на децата, за да преодолеят проблемите, като е необходимо да се наблегне на ранната намеса в следните направления:

- Достъп до образование в общо образователни училища;
- Осигуряване на достъп до адекватна здравна грижа;
- Придобиване на умения и навици за самостоятелен живот;
- Осигуряване на достъпна архитектурна среда, особено в изолираните малки населени места;
- Осигуряване на възможности за професионална квалификация и реализация;
- Осигуряване на подкрепяща среда за семейството и близките на децата с увреждания;
- Интеграция в общността;
- Разкриване на допълнително дневни центрове за деца с увреждания и увеличаване капацитета на съществуващите.

Дневен център за деца и младежи с умствени увреждания и Център за обществена подкрепа функционират единствено в община Монтана, като работят на пълен капацитет и са крайно недостатъчни, за да покрият нуждите на децата с увреждания.

4.2.1.3. Деца в риск

Деца, изоставени на ниво родилно отделение

За периода 2007 - юни 2013 г. на ниво родилно отделение са изоставени от родителите си 152 деца. През 2007 г. са регистрирани 25 такива случаи, през 2010 г. – 33, през 2011 г. – 23, 2012 г. - 35.

За същият период най-голям е броят на изоставените деца от община Монтана - общо 84 деца или много повече от половината от всички изоставени деца на ниво родилно отделение на територията на областта. От община Лом – 20 деца, от община Бойчиновци – 16, община Вълчедръм – 14, община Берковица – 13, от общините Брусарци – 3 и Медковец – 2. През посочения период няма данни за изоставени деца на родители от община Вършец, Георги Дамяново, Чипровци и Якимово.

Въпреки, че между Отделите „Закрила на детето“, към Дирекции „Социално подпомагане“ – Монтана, Берковица и Лом, и „Родилно отделение“ е била разработена и се прилага процедура за предотвратяване на постъпването на детето в институция, работата по превенция не е достатъчна. На практика в Отделите „Закрила на детето“ постъпват сигнали за бременни в риск от изоставяне на децата си, когато вече са в родилното отделение. На този етап вече е късно за интервенция и периода за работа на социалният работник е много кратък.

През последната година добрата координация между институциите и целенасочената им работа в посока деинституционализация и превенция на изоставянето даде резултат и са постигнати добри резултати по отношение на брой успешни превенции и не изоставянето на новородени бебета в институции.

За времето откакто Мултидисциплинарен екип по деинституционализация - Монтана, създаден по проект „ПОСОКА:семејство“, е започнал дейността си /от м. ноември 2012г. до м. октомври 2013г./ в община Монтана са наблюдавани 34 случая на новородени деца в риск от изоставяне. От тях - 10 деца са настанени директно от Родилно отделение в приемни семейства; 1 дете е настанено в семејство на близки и роднини; 23 деца се отглеждат в родните си семейства, които са получили съдействие и подкрепа.

Факт е, че в 70% от случаите превенцията е успешна и децата се отглеждат в семействата си, а в останалите случаи децата се настаняват в приемни семейства.

Деца, отпаднали от училище

В началото на учебната 2012/2013 година броят на обхванатите в училищата подлежащи на задължително обучение ученици е 14 727. В края на учебната година в задължителна училищна възраст 70 ученици са напуснали училище, от които: поради отсъствия от училище –

21 по социални и семейни причини – 38 и за 11 ученици, които са се преместили – няма потвърждение. Поради слаб успех няма напуснали училище ученици. Общо напуснали ученици от I до XII клас в края на втория учебен срок са 101, т.е. 31 ученици са над задължителната училищна възраст (над 16 г.), като от тях 15 са ученици на СОУ „Св.Св. Кирил и Методий“ към Поправителен дом, гр. Бойчиновци.

Напусналите училище ученици са 0.47% от общия брой ученици, обучавали се в училищата на област Монтана през втория срок на учебната 2012/2013 г. В края на втория срок общият брой ученици в училищата от област Монтана е 14 727. Броят на напусналите ученици по семейни и социално-икономически причини е по-голям от броя на учениците, напуснали поради допуснати голям брой неизвинени отсъствия. В преобладаващата част от случаите става дума за деца от социално слаби семейства, с безработни родители, деца на разведени родители и деца от малцинствените групи. Освен липсата на мотивация за учене, има и деца, които са съзнателно отклонявани от училище от техните родители. Същите работят, за да подпомогнат семейния бюджет, гледат по-малките деца в семейството или рано встъпват в брак. Снижава се възрастовата граница на децата с противообществени прояви. Заминали в чужбина са 59 ученици, заедно със своите родители, като част от тях са напуснали населеното място без да уведомят училището. Нередовно посещение на учебните часове.

По данни на РИО през учебната 2010-2011 г. , броят на децата, отпаднали от училище е 226 бр., а през 2012-2013 г. е 36 или с 81.4 % е намалял броят на отпадналите от училище ученици.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца, за които съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище са, както следва: 2010 г. – 82 деца, 2011 г. – 121, а през 2012 г. – 124 деца.

Изводи:

За ограничаване на негативните тенденции, свързани с броя на учениците, които напускат училище е активизирано взаимодействието с общините, училищните ръководства и социалните служби по общини и на областно ниво, тъй като част от причините за напускане на учениците от училище са свързани с обществено-икономическото развитие, социалните и миграционните процеси и имат обективен характер.

Основните идентифицирани нужди са:

- Ангажиране на свободното време на учениците;
- Увеличаване на привлекателността на училището чрез извънкласни занимания;
- Работа със семейството за развиване на мотивация за образование.

Деца, настанени при близки и роднини

Към 31.12.2010 г. общият брой на настанени деца при близки и роднини общо за област Монтана е 134. Към същия период най-много деца, настанени при близки и роднини със заповед, са съответно 34 деца в община Лом и 33 деца в община Берковица. В общините

Бойчиновци и Вълчедръм – 16, Якимово – 9, в общините Георги Дамяново, Монтана и Вършец – 7, 5 в община Чипровци, а в останалите няма настанени деца при близки и роднини.

През 2012 г. се наблюдава съществен спад на децата, настанени при близки и роднини като към 31.12.2012 г. общият брой на настанени деца при близки и роднини общо за област Монтана е 74. Към същия период най-много деца, настанени при близки и роднини със заповед, са съответно 34 деца в община Берковица. В община Бойчиновци – 10, а в останалите общини или броят на децата е под 10 или няма настанени деца при близки и роднини.

Настаняването на деца при близки и роднини е алтернативна форма на отглеждане на децата. В Република България. Това е мярка на закрила, регламентирана със Закона за закрила на детето. Тя позволява на децата, лишени от родителска грижа, да бъдат поставени в условията на семейство. Целта е децата да бъдат отгледани в семейство и така да получат максимално добра грижа и възможност за развитие.

Проблемите при тази група деца, които могат да бъдат идентифицирани, се отнасят от една страна до потребностите на децата от получаване на адекватни грижи и от друга до потребностите на роднините и близките, които са поели грижа за отглеждането на децата, вместо техните биологични родители, да бъдат подкрепяни при предоставяне на грижите за настанените при тях деца.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца, настанени при близки и роднини са, както следва: 2010 г. – 193 деца, 2011 г. – 186, а през 2012 г. – 214 деца.

Деца на непълнолетни родители и майки под 18 години

За периода 2007-2009 година на територията на Област Монтана са регистрирани 486 раждания от непълнолетни майки или 10,47% от всички регистрирани раждания за периода на територията на областта. При извършения анализ се забелязва тенденция на прогресивно увеличаване на ражданията от непълнолетни майки, през 2007 г. – 155, през 2008 г. – 146, през 2009 г. – 185 брой случай.

Тази тенденция по данни, подадени от РЗИ – Монтана, продължава и през периода 2010-2013 година на територията на област Монтана, като регистрираните случаи през 2010 г. са 234, през 2011 г. – 218, през 2012 г. – 233 брой случаи.

За последния посочен период във всички общини на територията на областта има регистрирани такива раждания, като най-голям е броят на непълнолетните майки в община – Лом – 154 и община Монтана 134 /за тригодишния период/, следва община Берковица - 121 бр. и община Вършец – 70 бр. В общините Бойчиновци – 66 раждания и Вълчедръм – 65. В малките общини Якимово – 25, Брусарци – 21, Медковец – 19, Чипровци – 6 и Георги Дамяново - 4.

За тази група деца е необходимо да се развиват социални услуги в общността, като най-подходящи са Центровете за обществена подкрепа и Звено „Майка и бебе“.

Деца в многодетни семейства

Към м. декември 2009 г. на територията на област Монтана са регистрирани 2366 многодетни семейства. Най – голям брой многодетни семейства са регистрирани на територията на община Бойчиновци – 769, следват общините Монтана – 458, Вълчедръм -305, Медковец – 226, Брусарци – 179, Якимово – 164, Берковица – 123, Лом – 115. Най – малко са многодетните семейства в общините Георги Дамяново – 27 и Чипровци - 22. *Забележка: за община Вършец – няма подадени данни.*

Към 30.06.2013 г. данните по този показател, подадени от РДСП-Монтана и съответната общинска администрация се дублират. Посочените данни, показват – 678 деца общ брой на децата на многодетни семейства, регистрирани в област Монтана, най-голям е броят им в община Монтана – 386, следвана от община Якимово – 230, за общините Бойчиновци, Вълчедръм и Лом – няма данни, а в останалите броят на децата по този показател е под 16, като 5 са децата, подадени за община Вършец, съответно и това е общината с най-малко деца на многодетни семейства.

Няма официални данни каква част от настанените в институции деца са от многодетни семейства. Анализът от 2010 г. на настаняванията обаче показва, че голяма част от децата в домовете имат братя и сестри. Много често децата настанени в ДДЛРГ са в институцията заедно със своите братя и сестри или имат братя и сестри настанени в друга институция или осиновени.

Анализът (от 2010 г.) показва, че това са предимно деца на безработни родители и родители с ниски доходи. Децата в многодетни семейства са част и от групата на нередовно посещаващите училище, както и от ранно отпадащите. Голяма част от тях са от ромски семейства. За да се даде възможност за социално включване и за да имат равен шанс е необходимо на тези деца да им се осигури достъп до качествено образование. Паралелно обхващането на децата на многодетни семейства в ранна възраст в детска градина и в целодневна форма на организация на образованието, ще подпомогне в отглеждането им социално слабите родители. Същевременно обхващането на децата в училище и подпомагането на семействата не трябва да се смесва със записването и настаняването им в учебни заведения от интернатен тип.

Най често срещаните проблеми при многодетните семейства, които пораждат риск за децата в тях са: лоши битови условия на живот, ранно отпадане от училище, влошен психо-социален климат в семейството и криминогенна среда на живот. При тях рискът от институционализиране е изключително висок.

В тази връзка се обуславя необходимостта да се развият допълнителни услуги за подкрепа на семействата и превенция на изоставането на деца от тези семейства.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана,

данните за деца в многодетни семейства са, както следва: 2010 г. – 838 деца, 2011 г. – 754, а през 2012 г. – 472 деца.

Деца на самотни родители

Към 31.12.2009 г. в областта са регистрирани общо 5217 деца на самотни родители (съгласно получаваните сем. помощ по чл.7 от ЗСП). Най-голяма е групата на деца, отглеждани от самотни родители в община Монтана - 1850 деца, съответно 34,6% от всички деца на самотни родители. В община Берковица има 1418 деца на самотни родители. Голям е броят на тези деца и в общините Вършец – 703, Бойчиновци – 513, Лом – 272, Брусарци – 220 и Чипровци - 133. В другите общини техният брой е под 90, като най-малък е в община Вълчедръм – 25 деца на самотни родители.

Към 30.06.2013 г. данните по този показател, подадени от РДСП-Монтана и съответната общинска администрация се дублират, подобно при показателя „Деца в многодетни семейства“, като няма данни за общините: Берковица, Бойчиновци, Вълчедръм, Лом и Монтана. От получената непълна информация е видно, че към 30.06.2013 г. в община Якимово са регистрирани – 580 деца на самотни родители, следвана от 74 деца в община Чипровци, 62 – община Георги Дамяново, 23 – община Брусарци, 18 – община Медковец и 16 – община Вършец.

Необходимо е да се проучи каква част от децата, настанявани в институции, в риск от отпадане от училище и с агресивно поведение се отглеждат от един родител, за да се планират интервенциите според нуждите на семейството.

Деца с противообществени прояви

Децата с противообществени прояви и поведенчески проблеми биха могли да се изведат като отделна целева група. Поведенческите проблеми са: агресия, използване на алкохол и упойващи вещества, кражби, побой.

Факторите, водещи до различни противообществени прояви и поведенчески проблеми на децата са: ниския родителски контрол, раздялата в семейството – при разведени родители или родители в чужбина, бедност, безработица.

По данни на МКБППМН най-често са налагани възпитателни мерки за извършените от малолетните и непълнолетни лица кражби и грабежи, за бягства от училище и от къщи.

Към м. декември 2009 г. 69 са регистрираните деца от областта, извършили кражба, като най-голям брой от тях е от общините Берковица – 26 и Лом – 23, следват общините Брусарци и Георги Дамяновоа с по 6 деца, а в останалите общини техният брой е под 4 или изобщо липсват данни.

Към 30.06.2013 г., по данни на съответните общински администрации, 51 са децата, регистрирани да извършват кражба общо за областта, като към тази дата няма данни от общините Берковица, Бойчиновци, Лом и Монтана. 20 са децата от община Медковец,

попадащи в тази рискова група, 18 от община Вълчедръм, 7 – община Якимово, 2 в общините – Брусарци и Вършец и едно е дете от общините – Георги Дамяново и Чипровци.

Децата, извършили насилие към м. декември 2009 г. са 17, като 5 от тях са от община Брусарци, а по 3 деца са от общините Берковица, Георги Дамяново, Лом и Монтана и едно дете от община Чипровци. На територията на другите общини от областта няма случаи на деца, извършили насилие или данните за такива не са подадени.

Към 30.06.2013 г. има данни само за 2 деца от община Брусарци, извършили насилие.

Приоритет на работещите специалисти с тези две целеви групи, явяващи си подгрупи на групата деца с противообществени прояви е превантивната дейност, индивидуално – възпитателна работа с проявените, с родителите им, с учебните заведения с цел намаляване и ограничаване на противообществените прояви и престъпления. С цел превенция на настаняването в специализирани институции /ВУИ и СПИ/ и ограничаване на противообществените прояви сред малолетните и непълнолетните приоритет се дава на възпитателната мярка „поставяне под възпитателен надзор на обществен възпитател“.

Две децата, проституиращи са подадени през 2009 г., а към 30.06.2013 г. техният брой е нулев.

Тревожен е фактът, че за тези деца, данните или липсват или не са пълни.

В заключение на анализа на тази целева група, като основни фактори за извършените престъпления и противообществени прояви от малолетните и непълнолетните могат да се открият: конфликтите и слабостите в семейното възпитание, големият брой родители заминали в чужбина и оставили децата си без надзор, недостатъчният контрол или липсата на такъв от страна на родителите или лицата, които ги заместват, раздялата в семейството-при разведени родители, ниското културно и образователно ниво на родителите, отрицателното влияние на социалното обкръжение.

Може да се твърди, че системата за закрила на детето не разпознава в достатъчна степен тези деца като деца в риск, т.е. те не са приоритетна група, независимо че социален работник взема участие в работата на Местните комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (МКБППМН). Налице е различен подход към детето от страна на органите, които прилагат ЗЗД и ЗБППМН. Логично за системата за закрила е да възприема проявата на детето като симптом, като сигнал за проблем, който е основание за закрила, а не повод за наказание. Много често проблемите при децата са провокирани от проблеми, свързани с родителския капацитет и липсата на услуги за подкрепа на родителите. Голяма част от случаите са деца с проблеми в училище. В тази връзка, има недостиг на услугите, предлагащи превенция на отпадането от училище, подкрепа в образователния процес и повишаване на мотивацията на децата да учат.

Много от децата попадат в рисковите групи, тъй като родителите им имат трудности при отглеждането им поради:

- Социално-битови проблеми (липса на жилище; липса на постоянни доходи в семейството; многодетни семейства):

Това са проблеми, свързани с обективни трудности при отглеждане на децата, т.е. дадености, които са факт и нямат отношение към личността на родителите, като: липса на жилище; липса на постоянни доходи в семейството; многодетни семейства.

Идентифицираните нужди за превенция на поведенческите проблеми при децата са:

- Осигуряване на подкрепа от родителите и намаляване на агресията в семейната среда;
- Ангажиране на свободното време на децата;
- Осигуряване на подкрепата на психолог при нужда.

Деца, жертви на насилие и трафик и получили полицейска закрила

Общият брой на децата за цялата област, жертва на насилие през 2009 г. е 27 деца. Тревожен е фактът, че само за първите шест месеца на 2010 г. общ брой е 17 деца. Най-голям е техният брой през 2009 г. в общините Лом – 9, Вълчедръм – 7, 4 в община Монтана и 2 в община Берковица. На територията на останалите общини няма регистрирани деца, жертва на насилие или данните за тях не са подадени.

Общият брой на тези деца, общо за областта, по този показател към 31.12.2012 г. се увеличава и той е 40 деца, регистрирани като жертва на насилие. Само 19 са случаите, регистрирани в община Монтана, по 5 деца са регистрираните случаи в общините – Берковица, Вършец и Чипровци, три са децата от община Якимово, две са от община Брусарци и едно от община Медковец. За останалите общини няма регистрирани деца, жертва на насилие или данните за тях не са подадени.

Въпреки увеличеното разкриване и съобщаване на случаи, остава проблем извеждането на светло на домашното насилие и преодоляването на «задругата на мълчанието». За жертвите на насилие остава необходимо осигуряването на сигурност, терапия за преодоляване на травмите, обществена и социална подкрепа.

Като основни причини за извършване на насилие над децата могат да се открият: нисък социален и образователен статус на родителите; влошени взаимоотношения между родителите; занижен родителски контрол и дезаинтересованост на родителите от развитието на детето им.

За децата жертви на трафик, все по актуален става проблема с трафика на деца с цел сексуална експлоатация, принуждаване към проституция и кражби, предимно в държави от Европейския съюз. За съжаление данните за тези деца не са пълни, подадени са само за община Монтана, където техният брой е 6 деца.

Рискът от институционализация за тази група деца е особено висок, ако няма адекватни услуги по превенция. Тази целева група има потребност от предоставяне на комплексни социални услуги свързани с предоставяне на специализирана консултантска помощ за децата и техните родители, осигуряване на подслон, храна, дрехи, лекарства, достъп до здравни и

образователни услуги, адекватна родителска грижа, основана на любов и привързаност, разбиране и предоставяне на закрила, /вместо наказание/ преодоляване на травмите от преживяно насилие.

Основната група деца получили полицейска закрила през 2009 г. е в община Монтана – 12 деца и едно от община Чипровци.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за деца, жертви на насилие са, както следва: 2010 г. – 17, 2011 г. – 34, 2012 г. – 28 деца и деца, жертви на трафик, както следва: 2010 г. – 15, 2011 г. – 16, 2012 г. – 12 деца.

Деца, извършили противообществени прояви и престъпления, регистрирани в ДСП

Деца, извършили противообществени прояви и престъпления, регистрирани в ДСП е сравнително нов показател, изследван след 2010 г. Видно от подадените данни от общинските администрации, а не от съответните ДСП (такива, обаче липсват от общините Берковица, Георги Дамяново, Монтана и Чипровци), е, че броят на тези деца намалява, както следва:

През 2010 г. общият им брой е 173, през 2011 г. – 168, 2012 г. – 149, а към 30.06.2012 г. – 91 деца.

4.2.2. Пълнолетни лица с увреждания

Пълнолетните лица с увреждания са група с висока степен на риск, поради наличието на установено трайно увреждане, което ги поставя в неравностойно положение.

Общ брой пълнолетни лица с увреждания, по данни на РДСП към 30.06.2012 г. (без данни за общините Бойчиновци и Монтана) е 7 205 броя. Съответно най-висок е броят им в община Берковица – 1 482, следван от община Вършец – 1 047, община Вълчедръм – 774 бр., община Чипровци – 746, община Георги Дамяново – 700, Брусарци – 662, Медковец – 428, Якимово – 383, Лом – 306.

Основните проблеми, които са характерни за тази рискова група са:

- Недостиг на здравни услуги и рехабилитация;
- Изолация от пазара на труда за лицата с остатъчна работоспособност, както и на техните близки;
- Социална изолация в общността;
- Недостатъчна финансова подкрепа за лицата и техните семейства;
- Трудно достъпна архитектурна среда;
- Недостатъчен брой социални услуги в общността, а именно: „Личен асистент“, „Социален асистент“ и „Домашен помощник“;
- Липса на социални услуги - резидентен тип;
- Липса на транспорт от селата към общинския център, където се изпълнява услугата и съответно ограничен достъп на живеещите в селата;

- Липса на клинични пътеки за голяма част от заболяванията;
- Ниски доходи на лицата и семействата;
- Много труден достъп до социалните услуги, които се предоставят в специализирани институции извън обичайната домашна среда /като крайна мярка/.

Основните идентифицирани нужди са от:

- Предоставяне на социални услуги в общността, насочени към пряко подпомагане на лицето с увреждане, при задоволяване на неговите основни жизнени потребности, а именно: „Личен асистент“, „Социален асистент“, „Домашен помощник“.
- Предоставяне на услуги за възстановяване и рехабилитация;
- Изграждане на умения за независим живот;
- Обучения за активно включване на пазара на труда;
- Осигуряване на подкрепа за семейството на лицето с увреждане;
- Достъпна архитектурна среда;
- Подкрепа в социално включване в общността;

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за пълнолетни лица с увреждания са, както следва: 2010 г. – 13 701, 2011 г. – 14 062. 2012 г. – 14 675 лица.

4.2.2.1. Пълнолетни лица с физически увреждания

На територията на област Монтана, към 3.06.2012 г. по данни на РДСП са регистрирани 2 377 пълнолетни лица с физически увреждания, като за общините Бойчиновци и Монтана няма подадени данни. Най – голям брой лица с физически увреждания има в община Вълчедръм – 440 лица. След община Вълчедръм, най-големи групи на хора с физически увреждания има в общините Чипровци – 373 и Берковица – 371, Георги Дамяново – 350, като най-малък е техният брой в община Брусарци – 24.

От общият брой лица с физически увреждания, 677 лица са със сензорни увреждания, като най-висок е техният брой в община Берковица – 198 лица, 120 е техният брой в общините Вълчедръм и Вършец, като най-малък е в общините Брусарци – 17.

Тези лица са регистрирани от Дирекции "Социално подпомагане" и получават месечни добавки за социална интеграция по реда на ЗИХУ, както и целеви помощи за покупка и ремонт на технически помощни средства, приспособления и съоръжения, необходими в ежедневието им, според степента на увреждането. Част от тях ползват и социалните услуги в общността, които се предоставят в общността на територията на съответната община.

Основните проблеми, които съпътстват лицата с физически увреждания са горепосочените проблеми, характерни за голямата група лица с увреждания, като спецификата при тях е основно свързана с възможностите за самообслужване и придвижване. Основен

проблем в ежедневието на тази група е труднодостъпната архитектурна среда - при посещения в обществени сгради, при придвижване по улици и тротоари и др.

Друг основен проблем за тази категория лица е настаняването им, при необходимост, като крайна мярка в специализирани институции, в случаите когато са в тежко здравословно състояние и нямат близки, които да поемат грижата за тях.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за пълнолетни лица с физически увреждания са, както следва: 2010 г. – 2392, 2011 г. – 2356, 2012 г. – 2604 лица.

4.2.2.2. Лица с множествени увреждания

Лицата с множествени увреждания са следващата голяма подгрупа от групата на всички пълнолетни лица с трайни увреждания. Към 30.06.2012 г. на територията на областта са регистрирани 3 565 лица с установени множествени увреждания.

В община Берковица към 31.06.2012 г., са регистрирани 630 лица с множествени увреждания. Голям е техният брой и в общините Вършец – 749 и Брусарци - 605 лица. Най-малък е техният брой в община Лом – 14 лица.

Както и лицата от другите подгрупи и те са обхванати от системата на социалното подпомагане - получават месечни добавки за социална интеграция и целеви помощи за покупка и ремонт на технически помощни средства, приспособления и съоръжения по реда на ЗИХУ и ППЗИХУ.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за лица с множествени увреждания са, както следва: 2010 г. – 1118, 2011 г. – 1412, 2012 г. – 1553 лица.

4.2.2.3. Лица с психични заболявания

На територията на областта, към м. юни 2012 г. са регистрирани 389 лица с психични разстройства. Като най-много са тези лица в община Лом – 134 лица. След община Лом, най – голям брой лица с психични разстройства са регистрирани в община Георги Дамяново– 58 лица и Берковица – 57. На територията на останалите общини техният брой е под 40 лица, като най-малък е в община Якимово – 13, а в община Медковец – няма регистрирани лица с психични разстройства.

Основните нужди на лицата с психични заболявания са преди всичко получаването на 24 часови постоянни грижи, в обичайната домашна среда - като близките, които ги полагат, би трябвало да имат приоритетен достъп до дейностите „Личен асистент“, „Социален асистент“ и „Домашен помощник“, което ще ги мотивира да обгрижват лицата в обичайната домашна среда, и да се избегне настаняването им в институции. Когато лицата с психични разстройства нямат

близки, или близките им са в невъзможност да полагат грижи за тях, е необходимо да има развита мрежа от подходящи за тази категория лица, социални услуги резидентен тип.

Проблема с грижите за тази група лица е изключително сериозен предвид специфика на заболяването им, следва приоритетно да се развиват социални услуги в общността и социални услуги резидентен тип за тази категория лица.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за лица с психични заболявания са, както следва: 2010 г. – 162, 2011 г. – 182, 2012 г. – 190 лица.

4.2.2.4. Лица с умствена изостаналост

Лицата с умствена изостаналост за област Монтана към 31.06.2012 г. са 197 лица, като най-голям е броят им в община Берковица - 62 броя. Следва община Вълчедръм с 47 лица, Вършец – 46 лица, в община Лом - 19. На територията на другите общини броят на регистрирани лица с умствена изостаналост е под 10 или липсват данни.

Почти всички лица с умствена изостаналост са обхванати от системата на социално подпомагане - получават интеграционни добавки по ЗИХУ, целеви помощи за покупка и ремонт на технически помощни средства. Ползват и социалните услуги, които се предоставят в общността на територията на съответната Община.

Поради спецификата на увреждането, лицата от тази категория и техните близки имат по труден достъп социалните услуги, които се предоставят в специализирани институции.

Много от тях са лежачо болни или със затруднено придвижване и се нуждаят от постоянни грижи. В общността ползват най-често услугите „Личен асистент“, „Социален асистент“ и „Домашен помощник“, които са алтернатива на настаняване в институции.

Необходимо е разкриването на услуги резидентен тип за тази категория лица с увреждания.

От Информационната карта, ползвана през 2013 г. за целите на Мониторингов доклад за изпълнението на Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана, данните за лица с умствена изостаналост са, както следва: 2010 г. – 158, 2011 г. – 184, 2012 г. – 131 лица.

4.2.3. Лица, настанени в институции

4.2.3.1. Хора с увреждания, настанени в институции

Към 31.12.2010 г. общо 328 лица с увреждания са настанени в специализирана институция, а към 30.06.2013 г. техният брой общо за областта е 243. Най-голям брой на настанените лица с увреждания в специализирани институции през 2013 г. се наблюдава в община Лом - 139 лица, следвана от общините Берковица – 17 лица, Монтана – 15 и 9 лица в община Бойчиновци, 8 – Чипровци, 6 – Медковец, 1 - Вършец. В останалите три общини през

същата година до посочения период няма настанени лица с увреждания в специализирана институция.

Към 31.12.2010 г. 294 лица с увреждания са отглеждани в специализирана институция в същата област, а към 30.06.2013 г., техният брой е 207.

Броят на лицата с увреждания, настанени в друга област в края на 2010 г. общо за областта е 34 лица, а към 30.06.2013 г. техният брой е 36. През 2013 това са 17 лица от община Берковица, 5 лица от община Монтана и от община Лом, 4 от общините Бойчиновци и Вълчедръм и 1 лице от община Вършец.

Тревожен е броят на лицата с увреждания, чакащи за настаняване в специализирана институция, както и фактът, че той се увеличава. Докато през 2009 г. техният брой е 57, общо за областта, през 2010 г. чакащите се увеличават до 114 лица, а към 30.06.2013 г. - 144.

Най-много чакащи към 30.06.2013 г. са лица от общините Берковица – 76 и Монтана – 44, в останалите общини техният брой е или под 6 лица или изобщо няма чакащи.

Общият брой на лицата с психични заболявания, настанени в специализирана институция в област Монтана към 31.12.2009 г. е 4 лица, те са настанени в ДВХПР, с. Говежда, община Георги Дамяново. През същият период в дома е настанено и едно лице от община Лом.

Към 31.06.2013 г. лицата с психични заболявания, настанени в специализирана институция в същата област са 2.

Към 31.12.2009 г. общо за областта има 4 лица, настанени в специализирана институция в друга област. Към 31.06.2013 г. техният брой е 2 лица.

В същото време към 31.06.2013 г. остава голям и броят на лицата с психични заболявания, чакащи да бъдат настанени – по 24 лица, като само 13 лица са от община Медковец, от община Монтана са 4, 3 – Брусарци, 2 – Чипровци и по едно от общините Берковица и Вълчедръм.

За да се планират услуги за деинституционализация на лицата с увреждания, е необходимо да се проучи вида на заболяванията за всеки от тях и да се направи оценка на необходимата грижа, а именно реинтеграция в семейна среда и ползване на социални услуги в общността и развитие на социалните услуги резидентен тип.

4.2.3.2. Стари хора, настанени в институции

На територията на област Монтана функционират три институции за стари хора – Дом за стари хора в гр. Берковица /с капацитет 150 места/, Дом за стари хора в с. Владимирово, община Бойчиновци /с капацитет – 54 места/ и Дом за стари хора, с. Добри дол, община Лом /с капацитет 25 места/.

Общият брой на старите хора, настанени в специализирани институции в областта в края на 2010 г. е 295 лица, от тях 245 лица в същата община и 50 извън общината, към 30.06.2013 г. броят на тези лица е 380, от тях съответно 324 лица в същата област и 56 извън нея.

През м. юни 2013 г. продължава да се повишава броя на чакащите стари хора за настаняване, общо 56 лица /36 лица в община Берковица, 5 за община Монтана, 4 от община Бойчиновци, по 3 от общините Вълчедръм и Лом, по 2 от община Брусарци и Георги Дамяново, 1 от община Чипровци/, при 28 чакащи през 2009 г.

Основните идентифицирани потребности на старите хора, настанени в домове са: нужда от грижа, особено за лежащите, предоставяне на грижа, достъп до медицинско обслужване, осигуряване на възможности за общуване и запълване на свободното време според индивидуалните интереси на клиентите.

4.2.3.3. *Самотно живеещи стари хора*

Общият брой на самотно живеещи стари хора през 2009 г. 6 244 лица. Преобладаващата част от тях, живеят в селата, извън общинските центрове. Техният брой по общини е както следва: в общините Чипровци – 1 215 лица, Георги Дамяново – 1 150 лица, Бойчиновци – 1 025 лица, Лом – 857 лица, Якимово - 798 лица, 580 лица – община Вълчедръм и 566 лица – община Брусарци. Най-малък е техният брой на територията на община Монтана - 24 лица.

Към 30.06.2013 г. техният общ брой е 2 392. Данните са подадени от съответните общински администрации, но със забележката, че такава не е подадена от общините – Лом и Монтана, а за някои данните са нулеви – Георги Дамяново и Чипровци.

Основни насоки при работата с тази група са следните:

- Подкрепа за ежедневните грижи в дома - помощ при самообслужване, поддържане на хигиена, пазаруване, придружаване;
- Осигурен достъп до аптеки и помощ при закупуване на лекарства;
- Достъп до медицинска помощ и здравни услуги;
- Осигуряване на социални контакти и психо-социална подкрепа;
- Компенсиране на изолираността от достъп до социални и здравни услуги на малките населени места в селските райони.

С изолираността на селата и ограниченият достъп до услуги помощта на близките и взаимопомощта остава основен ресурс за хората в напреднала пенсионна възраст за справяне с ежедневните проблеми. Това допълнително поставя в неравностойно положение самотните стари хора, които са лишени от партньор и роднина.

Видно от направеният анализ е, че за област Монтана, тази целева група не е голяма и като се има предвид добре развитата мрежа на социална услуга Домашен социален патронаж и Развитата мрежа от Клубове на пенсионера, стигаме до извода, че развитие на услуги за тази целева група не е на водещо място сред приоритните.

4.2.4. **Общности и групи в неравностойно положение**

4.2.4.1. *Безработни лица*

Регистрираните безработни лица на територията на областта, към 31.12.2010 г. са 11 718, а към 30.06.2013 г. техният брой е 11 817. В сравнение с 2010 г. броят на безработните лица се запазва почти непроменен.

Към м. юни 2013 г. от регистрираните безработни лица на територията на област Монтана най-голям е броят на безработните лица над 1 година – 5 001 лица, следващите големи групи са безработните лица с начално или по-ниско образование – 3 891 лица и безработните лица, на възраст над 55 години – 3 035 лица. Безработните младежи на възраст от 18 до 29 години са 2 477 души. Регистрираните лица с трайно намалена работоспособност са 407 при 350 лица през 2009 г. общо за областта.

Анализът на безработните лица показва, че тези лица са с ниска конкурентноспособност на пазара на труда. Преобладаваща част в тази група са продължително безработните, лица с начално или по-ниска степен на образование, безработните над 55 г.

Доколкото основният ресурс на хората в риск е не подкрепата от социални услуги и подпомагане, а подкрепата от близките и разширеното семейство, като самото семейство е мрежа от взаимопомощ, безработните над 55 години са в утежнена рискова ситуация за себе си и за своите близки в случаите на:

- Семейство с лице с увреждане, в което съкратеният е бил източникът на доходи извън пенсията за инвалидност;
- Родители пенсионери, които са единствен източник на доходи за домакинството, особено в случаите на трайна безработица на по-младите членове на семейството (независимо от тяхната възраст);
- Многодетно семейство;
- Наети в програмите за заетост, членове на домакинство с пенсионери и/или безработен.

4.2.4.2. *Лица/семейства под линията на бедността*

За периода 2007 г. – 2009 г. общият брой за областта на лицата, получаващи целеви помощи за отопление е намалял от 14 772 през 2007 г. на 12 118 лица в края на периода. През 2009 г. най-висок е броят на тези лица в община Монтана – 3 256, следван от община Лом – 2 430 лица, от общините Берковица – 1 685 лица и Вълчедръм – 1 461 лица. В останалите общини техният брой също остава висок, от 941 лица в община Бойчиновци до 140 лица в община Георги Дамяново.

За периода след 2010 г. данни по този показател не са събирани.

4.2.4.3. *Етнически общности в неравностойно положение*

На територията на област Монтана тази група се представлява от ромската общност. В някои от населените места в областта има обособени ромски квартали – такива са с. Септемврийци, с. Черни връх, с. Разград и гр. Вълчедръм – община Вълчедръм,; с.Лехчево, с.Владимирово, с.Мадан, с.Портитовци, с.Мърчево – община Бойчиновци. В много други населени места също се наблюдава висок процент на ромското население /98% в с. Долни Цибър – община Вълчедръм/, но в повечето селища ромските семейства са закупили имоти и са се заселили в различни части на населените места, т. е наблюдава се излизане от тази рамка.

В ромските квартали са налице различни фактори подкрепящи бедността – ранно отпадане от училище, ниско образование и квалификация на голяма част от жителите, трайна безработица и липса на трудови навици за част от тях, ограничени възможности за заетост, лоши битови условия, липса на достъп до здравни, социални, образователни услуги. Допълнителен фактор, затрудняващ развитието на общността е обособяването и в отделни квартали. Обособените ромски квартали и населените места с компактно население от ромския етнос са районите с най-голям относителен дял на непълнолетни майки, деца, настанени в институции, деца, в риск от отпадане от училище. Акумулирането на икономически, образователни и етнокултурни рискови фактори оказва най-силно влияние, когато семейството живее в рамките на собствената компактна малцинствена група.

В тази група попадат семейства в неравностойно положение, чиито децата рискуват да повторят модела на социална изолация на своите родители. За да се разбие затворения цикъл, е необходима комплексна интервенция насочена срещу бедността, която да подпомогне семействата да осигурят шансове за социално включване и развитие на своите деца:

- Наваксване на липсата на професионална квалификация и образование
Допълнителна професионална квалификация и образование за младежите, отпаднали от училище или с основно и по-ниско образование;
- Подкрепа на родителя в случаите на трайна безработица чрез допълнителна професионална квалификация и включване в програми за заетост, при липса на други възможности за заетост;
- Изграждане на родителски капацитет и увереност;
- Включване на децата от ранна възраст в детска градина с цел социализация и овладяване на български език;
- Мотивация на детето и семейството за включване и задържане в образователната система;
- Осигуряване на достъп до качествено образование за децата и конкурентноспособност на пазара на труда;
- Директна работа в общността за подкрепа на семействата в неравностойно положение и за подпомагане на родителите и семейството при реинтеграция на децата, настанени в институции, както и превенция на изоставянето;
- Изграждане на механизъм на междусекторно партньорство между институциите за

използване на техните ресурси в подкрепа на семействата при преодоляване на бедността и социалната изолация.

Свързани групи в риск:

- Деца, настанени в институции;
- Деца, в риск от отпадане от училище;
- Деца и възрастни с увреждания;
- Самотни майки.

Оценка на социалните услуги в област Монтана

Проучването на ситуацията в област Монтана е фокусирано върху нуждите от социални услуги, разглеждани в общия контекст на социално-икономическите проблеми, политики и мерки за социално включване на уязвимите общности и групи от населението в областта.

Оценката на потребностите е основа за планирането – тя е необходима, за да може планирането да отговори на реалните нужди от социални услуги за рисковите групи, да съответства на реалните възможности и капацитет на местните партньори за осигуряване на необходимите услуги, и в по-широк план – да съответства на дългосрочните тенденции в развитието на областта.

Целта на анализа на социалните услуги е да се оценят възможностите на наличните ресурси за предотвратяване на рисковете и тяхното преодоляване.

В областта има 15 специализирани институции предоставящи социални услуги с общо 950 места: 3 дома за стари хора, 2 дома за възрастни с деменция, 2 дома за възрастни с физически увреждания, 1 дом за възрастни с умствена изостаналост, 1 дом за възрастни със сетивни нарушения, 1 дом за възрастни с психически разстройства, 1 дом за деца и младежи с умствена изостаналост, 1 дом за медико-социални грижи за деца на възраст от 0 до 3 години, 3 дома за деца лишени от родителска грижа.

5. Оценка на социалните услуги в област Монтана

5.1. Специализирани институции

5.1.1. Специализирани институции за деца и младежи

На територията на община Монтана функционира една специализирана институция за деца – **Дом за медико-социални грижи за деца /ДМСГД/**. Той се намира на ул. “ 22 септември “ № 46, и е за деца от 0 – 3 години. Домът е на подчинение на Министерство на здравеопазването. Капацитетът на институцията, като брой места към момента е намален на 50. В областта това е единствената по рода си институция, която обслужва всичките единадесет общини. В ДМСГД – Монтана се настаняват деца от цялата област Монтана. ДМСГД разполага с двуетажна сграда, където са разположени жилищния блок за деца и административно

стопанския блок. Дворът е голям и има беседки, открит басейн за децата, катерушки, люлки и манежи за бодърстване на по – малките. Дома е приспособен за деца с увреждания. Към ДМСГД има разкрит Дневен център за деца с увреждания. Спалните помещения са с над 12 легла. В ДМСГД – Монтана няма боксове. Броят на дневните помещения групирани в: Кърмаческо отделение; Млечен офис; Първи кърмачески сектор; Втори кърмачески сектор; Отделение за деца на яслена възраст; Преходна група; Голяма група.

Към настоящия момент настанените деца в ДМСГД са 13 деца. Всички настанени деца са с увреждания. 1 дете е на възраст до 3 години, 12 деца са на възраст над 3 години. 11 деца са вписани в Регистъра за деца за пълно осиновяване.

През 2008 г. броят на настанените в ДМСГД деца е бил 26, като през същата година 13 от тях са реинтегрирани в биологичното семейство, 1 дете е настанено в приемно семейство; 11 деца са осиновени и 14 деца, поради навършени години са преведени в ДДЛРГ.

През 2009 г. броят на децата е бил 80, като от тях: 3 деца реинтегрирани в биологично семейство; 21 деца осиновени, като от тях български граждани – 18 деца и чуждестранни граждани – 3 осиновени деца; 2 деца настанени в приемно семейство, преведени в друг дом 12 деца. 34 деца, които са настанени в ДМСГД са с тежки увреждания.

От м. ноември 2012 г. /когато се създаде по проект „ПОСОКА:семейство“ Мултидисциплинарният екип по деинституционализация за област Монтана/ до м. януари 2014г. **в ДМСГД-Монтана няма настанено нито едно дете**. Децата в риск в област Монтана се настаняват предимно в приемни семейства.

На базата на направените оценки на потребностите на децата /23 броя/ и капацитета на родителите /22 броя/ и данните от анализа на причините за настаняванията на деца в ДМСГД, анализа на състоянието на социалните и здравни услуги в област Монтана, анализа на ресурсите на ДМСГД-Монтана, мултидисциплинарният екип по деинституционализация за област Монтана, създаден по проект „ПОСОКА:семейство“, идентифицирани и планирани следните услуги, които да заместят институционалната грижа:

Таблица 31: Нови услуги в ДМСГД

№	Услуга	Капацитет
1	Дневен център за деца с увреждания от 0 до 3 години	20
2	Семейно-консултативен център	30
3	Център за ранна интервенция	15
4	Звено „Майка и бебе“	4
5	Център за майчино и детско здраве	50
6	Специализирана резидентна грижа за деца до 7 години с потребност от постоянни здравни грижи със заместваща грижа	8 /6+2/

Изводи:

- В община Монтана единствената специализирана институция, предлагаща услуги за деца до 3 години в риск от изоставяне е ДМСГД-Монтана. Предстои преустройство на институцията в шест иновативни здравно-социални услуги за деца и семейства в риск.
- На този етап ДМСГД-Монтана е с ограничен капацитет – постигнати са конкретни резултати по отношение ограничаване на входа на институцията.
- Преобладаващият брой от децата, отглеждани в ДМСГД през последните години, са настанени поради бедност, безработица, лоши битови условия на семействата. Тези рискови групи могат да бъдат подпомогнати успешно с услуги в общността, с което да бъде намален рискът от трайна институционализация на деца.
- Престоят на децата в институцията е голям. Особено висок е този процент при децата с увреждания. Този факт налага необходимостта от разкриването и развитието на нови услуги в общността, насочени към децата с увреждания.
- Грижата за децата през последните години е съобразена по-скоро с потребностите на институцията, а не с детските потребности и не е достатъчно индивидуализирана.
- Състоянието на човешките и материални ресурси на институцията до момента позволяваше основно подкрепа за посрещане на здравните потребности на децата.
- В последно време се наблюдава промяна в нагласите на екипа на ДМСГД-Монтана по отношение на алтернативите за отглеждане на деца.
- Персоналът в институцията получи подкрепа по проект „ПОСОКА:семејство“ – обучение и супервизия /за подобряване на грижата за настанените деца и във връзка с работа по тяхното извеждане от институцията/.
- Настоящата ситуация в дома показва, че всички останали деца в ДМСГД-Монтана са с увреждания. Поради невъзможността да бъдат отглеждани в семейна среда е необходимо те да бъдат изведени в Центровете за настаняване от семеен тип за деца с увреждания, направени по проект „Детство за всички“ или в новата резидентна услуга, която предстои да се развие след преустройството на ДМСГД и целева група, на която ще са деца с тежки увреждания, нуждаещи се от постоянни медицински грижи.

Дом за деца лишени от родителски грижи „Звънче“ с. Георги Дамяново

Услугата е разкрита през 1979 година. Ползватели на услугата са деца от 3 до 7 години. Домът е с капацитет 48 места. Към м. декември 2013 г. броят на децата, настанени за отглеждане е 15 деца, през 2008 г. – 54 деца, 2009 г. – над капацитета. Има предложение за намаляване на капацитета до 25 места. Персоналът на дома към м. декември 2013 г. е 30 бр. И остава непроменен спрямо брой персонал м. април 2010 г.

Условията в ДДЛРГ „Звънче“ са много добри, децата разполагат с лично пространство, осигурено е помещение за контакти на децата с биологични родители, кандидат – приемни родители и осиновители. Дворът е оборудван с различни уреди за игра.

Дома разполага със собствен 20 местен автобус, с който децата пътуват до различни дестинации.

Описание на дейностите за подкрепа, които предлага ДДЛРГ “Звънче”

Отглеждане и възпитание на деца от 3 до 7 години според изискванията и станандартите на международните документи, европейското и българското законодателство в областта на правата на детето. Осигуряване на балансирано, разнообразно и пълноценно хранене, спазвайки всички изисквания за здравословно хранене на децата. Осигуряване на 24 часова специализирана извънболнична медицинска помощ се реализира от ЛЛ, педиатър, фелдшер и медицинска сестра, както и специалист по дентална медицина. Осигуряване на медицинско наблюдение, лечение, хоспитализация и медикаменти при необходимост. Оказване на адекватна подкрепа и закрила на децата със специфични образователни потребности и здравословни нужди. Спомагане за утвърждаване на здравословен начин на живот чрез превантивни възпитателни дейности. Работа за формиране на хигиенни навици. Осигуряване на профилактични медицински прегледи и изследвания, имунизации и реимунизации. Осигуряване на качествено образование на всяко дете. Оказване на помощ при подготовката за училище. Осигуряване на необходимите учебници и учебни материали. Почистване и дезинфекция на всички помещения в институцията. Помагане при извършване на личния тоалет, хранене, къпане, пране на дрехи, гладене, къпане на скъсаните дрехи, подстригване на децата. Подготовка на детето за самостоятелен начин на живот. Организиране на културни и спортни мероприятия, посещения на кино, театър, цирк и др. Осигуряване на летен отдих на море, подкрепа и насърчаване на детето да развива своите умения и таланти през свободното време. Организиране на тържества в институцията и празнуване на рождени и именни дни. Осигуряване на 24 часово медицинско обслужване.

Предприети мерки по социално включване на потребителите на социалната услуга в живота на общността:

- Децата посещават училище и детска градина в село Георги Дамяново.
- Участват в различни мероприятия, организирани от общината. Ходят всяка година на летен лагер на море или на планина. Посещават кино, Детски куклен театър, Зоологическа градина, ако ново след 2010 г. - Цирк, Детски увеселителен център с почерпка по различни поводи, напр. 1 юни, Исторически музеи, Патиланци и други в гр. София. Ходят на увеселителен парк до гр. Враца.
- Традиция е всяка година за Коледа и Великден децата да посетят и поздравят потребителите на социални услуги в с. Горна Вереница. По повод на различни празници при децата идват много гости, с които играят и общуват.

ДДЛРГ сътрудничи с община Георги Дамяново, Основно училище „Отец Паисий“, ЦДГ „Детелина“, ОЗД - гр. Чипровци, ОЗД - гр. Монтана, и РДСП - гр. Монтана, а след 2010 г. и Ресурсен Център - гр. Монтана, ОЗД - гр. Берковица, ОЗД - гр. Лом, ОЗД – гр. Брусарци.

През 2010 г.- 2 осиновени деца, 2 настанени при близки и роднини, 5 реинтегрирани, 1 в приемно семейство;

През 2011г. –2 осиновени деца, 2 настанени при близки и роднини, 7 реинтегрирани, 6 деца са настанени в приемни семейства;

През 2012г. – 3 осиновени деца, 4 настанени при близки и роднини, 6 реинтегрирани, 5 са настанени в приемни семейства, едно дете е настанено в ЦНСТ;

През 2013г. – 4 осиновени деца, 6 реинтегрирани, 6 са настанени в приемни семейства, едно дете е настанено в ЦНСТ.

Дом за деца лишени от родителска грижа “ Люба Тенева “ гр.Берковица се предоставя постоянна институционална грижа за деца на възраст между 7 и 18 години включително или до завършване на средно образование, но не повече от 20 годишна възраст.Основната цел е осигуряване на условия за непрекъснато интелектуално, социално и личностно развитие на всички деца, съобразно техните потребности. Капацитетът е 35 места, към декември 2013 г., а ползвателите са 31.

Настанените деца в ДДЛРГ нямат физически затруднения. Екипът на Дома подкрепя децата чрез пояснение, подсещане, контрол и обяснение на значимостта на действията.

Децата участват активно в почистването на спалните и на общите помещения, учат се да приготвят отделни ястия, да месят хляб, повечето деца могат и сами пускат перални, простират, събират и подреждат дрехите си

В Дома има медицинска сестра, която се грижи и следи здравословното състояние и здравните досиета на настанените деца, тя ги съпровожда за преглед при личен лекар или стоматолог, води беседи с тях за профилактика, всеки ментор също работи за здравна профилактика с поверените си менторски деца;

Децата посещават театрални постановки, концерти, изложби, участват в извънкласни и извънучилищни форми, екипът на дома работи по специално изготвени социокултурна програма, възпитателна програма и програма за обучение и контрол, осигурен е достъп до всякакъв вид информация свързана с образование и възпитание, осигурено е 8-часово медицинско обслужване, при нужда се ползват услугите на Спешна помощ и ОПЛ.

Предприети мерки по социално включване на потребителите на социални услуги в живота на общността.

ДДЛРГ взаимодейства ежедневно с училищата, в които се обучават децата – Помощно училище, Първо ОУ, Трето ОУ, Гимназия „Д-р Иван Панов“, ОУ Бързия, ПГЛП Монтана, чрез консултации с класни ръководители, учители и ментори на децата, участие в екипни срещи по планиране на грижа на децата. Децата от ДДЛРГ участват в извънкласни и извънучилищни

форми, проекти и мероприятия, заедно с връстниците си от общината. Изградили са умения за общуване и доверителни отношения с възрастните.

ДДЛРГ взаимодейства с ЦНСТ, която се намира в същия двор, чрез ежедневни контакти на настанените деца и екипите и съвместни развлекателни дейности.

През 2012г. две деца са напуснали институцията поради навършване на пълнолетие, 3 деца са реинтегрирани, едно дете е настанено в ЦНСТ.

През 2013г. – 5 деца са настанени в приемни семейства, 2 – в ЦНСТ.

Дом за деца лишени от родителска грижа " Милосърдие " гр. Лом се предоставя постоянна институционална грижа за деца на възраст между 3 и 18 години включително или до завършване на средно образование, но не повече от 20 годишна възраст. Капацитета на институцията е намален от 81 места на 50 места. Специализираната институция се намира в централната част на града .Основна сграда -364 кв. м.-масивна, състояща се от сутерен с десет помещения, 1-ви етаж с осем помещения и втори етаж със 7 помещения.Основната цел е гарантиране правото на децата за достъп до качествени грижи и услуги според индивидуалните им потребности, насочени към физическото развитие и израстване и възпитанието на децата, с оглед подготовката им за самостоятелен живот.

В Дома има здравен кабинет, който се обслужва от медицинска сестра /на 8 часов работен ден/ на щат към Община Лом. През останалото време при спешни случаи се ползват практиките на трима лекари от МБАЛ –Лом и екипите на Бърза помощ. За децата се полагат ежедневни грижи за профилактика на тяхното здраве.

Предприети мерки по социално включване на потребителите в живота на общността:

17 деца ползват услугите на Център за социална интеграция и рехабилитация към Община Лом. Те посещават психолог, логопед, музикален педагог, трудотерапевт по график. Участват в културни мероприятия, спортните инициативи и празници, честване на рождени дни и др.

Всички деца участват в проект на спортен клуб „Олимп“ и веднъж седмично тренират акробатика.

През лятото се провеждат тренировки по плуване. Има сформирана мажоретна група. Веднъж седмично се провеждат занятия по компютърна грамотност. Има различни кръжоци по интереси, зоокът.

През юни 2011г. е обособен апартамент за 8 момичета - с три спални, хол, сервизни помещения и кухня. Децата сами се грижат за хигиената в помещенията. Имат възможност да ползват кухнята /под наблюдението на соц.работник/ , която е обзаведена с ел.печка, микровълнова печка, тостер, парти -грил, хладилник. Това спомага за подготовката им за самостоятелен живот

Над 70% от домакуците се включват активно в различни инициативи от живота на общността.

Работи се в тясна връзка с преподавателите от училищата, в които учат децата, със специалистите от Ресурсния център-Монтана /РЦПНОВДУСОП/, понеже голяма част от децата са със СОП, посещават и сензорно-моторна зала на ДЦДМУУ в гр. Монтана. През лятото за тях се организира лятно училище. Всички дейности се осъществяват с подкрепата на:

Спортен клуб „Олимп“ /занимания по акробатика/, Обществен фонд –Лом /проект за мажоретен състав/, БСФДЛРГ – участие в спортни турнири, ЦСРН –Лом /занимания със специалисти/.

През 2012 г. едно дете е напуснало институцията поради навършване на пълнолетие, 6 деца са настанени в приемни семейства, 2 – в ЦНСТ, 2 – в ДДЛРГ – гр. Враца, 1 дете – в СУПЦ.

През първото полугодие на 2013 г. – 8 деца са напуснали институцията – 2 поради навършване на пълнолетие, 1 – реинтегрирано, 3 деца са настанени в приемни семейства, 1 дете – при близки и роднини и едно дете – в друга социална институция.

Дом за деца и младежи с умствена изостаналост гр.Берковица е специализирана институция за социални услуги извън обичайната домашна среда за деца и младежи с различна степен на умствена изостаналост. ДДМУИ е открит през 1959г. ,разполага с двор 30.259 дка, помощно стопанство и 2 основни сгради, в които се помещават спални дневни помещения , медицински и рехабилитационен кабинет , зала за релаксация , складови и сервизни помещения, трудово- терапевтични работилници, бани , пералня тоалетни помещения и кухня. Въпреки положените усилия и извършени частични ремонти от спешен ремонт се нуждаят част от покривната конструкция , фасадата, водопроводни, електрически и парни инсталации на Дома. Основната функция през всички години на неговото съществуване е предоставянето и осигуряването на специализирана социална защита, помощ, обслужване и обгрижване на децата и младежите с умствена изостаналост.

Материална база:

- ДДМУИ разполага с рехабилитационен салон който е добре обзаведен с уреди. Има Сензорна зала за релаксация и музикотерапия , фризьорски салон, логопедичен кабинет, салон за културни мероприятия и празнични програми.
- Трудотерапията е организирана в свещарска работилница, дърводелска работилница, текстилна и шивашка работилници. Помощно стопанство – животновъдство.
- Има изградени игрище за футбол и баскетбол. Спортна площадка и кътове за отдиш в двора на Дома.
- Изградени две детски площадки с люлки, пързалки, катерушки и пясъчник.
- При посещението на близки на домакуците е осигурена стая за родителски посещения.

Домът разполага със собствен превоз за придвижване на домакуците в града и извън него.

Персонал: 60 човека по щатно разписание и 5 човека по 66ПМС

Описание на дейностите за подкрепа, които предлага СУ:

Приготвяне и доставяне на храна, включително и при необходимост пасирана;

Осигурено 24 часово квалифицирано медицинско обслужване, личен лекар и лекар на Дома;

Комплексна рехабилитация – добре оборудван рехабилитационен кабинет;

Помощ при общуване и поддържане на социални контакти, културни развлечения и мероприятия в Дома и извън него;

Терапевтични дейности с подходящи форми съобразно психо-физическото състояние и възможности на потребителя;

Обучение по програма изготвена от РИО гр. Монтана;

Изготвяне на индивидуални програми за потребностите уменията и навиците на ползвателите на социалната услуга и работа в екип за неговото развитие;

Сензорна зала за релаксация и музикотерапи;

Различни кътове за отдих детски и спортни площадки в двора на Дома;

Помощно стопанство – животновъдство;

Осигурено отопление,осветление, изпиране на лично бельо и постелочен инвентар.

Предприети мерки по социално включване на потребителите на социалната услуга в живота на общността:

За първо шестмесечие на 2012 година има върнати в семейна среда 2 лица и 1 лице е настанено в Защитено жилище.

10 деца до 18 години са включени в Проект „ Да направим училището привлекателно за младите хора“ по Проект „Успех„ към МОМН към ПУ „Христо Ботев„ - гр. Берковица.

Всички деца до 18 години са завършили успешно учебната 2011/2012година по индивидуална програма към ПУ „ Христо Ботев „ - гр. Берковица.

Към м. ноември 2013г. ползвателите са 81. Предстои реструктуриране на Дома в Центрове за настаняване от семеен тип и едно ЗЖ, които ще бъдат позиционирани в областния град, гр. Лом и гр. Берковица.

През 2012г. новопостъпили са 3 деца, напуснали институцията – също 3 – 2 деца са реинтегрирани в семейна среда, 1 дете е настанено в Защитено жилище.

За периода 01.01.2013г. – 30.06.2013г. едно дете е настанено в Защитено жилище.

Изводи:

Анализът на настаняванията в специализираните институции за деца и младежи показва, че въпреки намаляващия брой на настанявания, все още има случаи, при които децата се

настаняват поради бедност на семейства, липса или недостатъчен родителски капацитет. Съществуващият проблем би могъл да се реши, чрез развитие на услуги в общността за подкрепа на семейства в риск (деца с един родител, бедни семейства, млади майки), или работа със семейни консултанти за повишаване на родителския капацитет.

Съществува необходимост от подкрепа на работата в специализираните институции за деца по посока на подобряване на работата със семействата и реинтеграция. Подкрепата би могла да се осъществи както с допълнителен персонал от социални работници, с подготовка на екипите за работа със семейства на деца в институции, така и с разкриването на подкрепящи социални услуги в общността. /напр. Центрове за обществена подкрепа, Дневни центрове за деца с увреждания, ЦСРИ и др./

В общинските центрове, където са позиционирани социалните услуги за деца има добре развити свързани сектори, но липсват или работят над капацитета съпътстващи социални услуги за подкрепа на деца и семейства в риск, което ограничава обхвата на всички нуждаещи се.

5.1.2. **Специализирани институции за стари и възрастни хора**

Дом за стари хора с отделение за лежачо болни, гр. Берковица започва да функционира като социално заведение от 1979 г. и дейността му винаги е била свързана с предоставянето на социални услуги за възрастни хора. Капацитетът е 150 места. В дома се настаняват възрастни хора : мъже и жени на пенсионна възраст и лица на пенсионна възраст с намалена работоспособност – трудно подвижни или лежачо болни, ако здравословното състояние по ЕР на ТЕЛК отговаря на профила на специализираната институция. Основната функция е създаване на условия , които гарантират равноправното положение на потребителите и преодоляване на изолираността. Осигуряване на благоприятен микроклимат в съответствие с техните желания и способности , зачитане на личното достойнство, убеждения правото им да вземат решения, засягащи качеството на техния живот.

Домът се нуждае от основен вътрешен ремонт и изграждане на достъпна среда за хора с увреждания. Към м. юни 2010г. чакащи за настаняване в специализираната институция са 20 лица.

Към м. ноември 2013 г. чакащи за настаняване в специализираната институция са 32 лица.

„Дом за стари хора“ с. Владимирово, община Бойчиновци функционира от 1954 г. с капацитет 54 ползватели.

Ползватели на тази услуга са:

- възрастни хора, които нямат близки и роднини;
- възрастни хора, които имат близки и роднини, но същите се намират в трайна невъзможност да полагат необходимите грижи в семейна среда;
- възрастни хора без жилище;

- изчерпани възможности за социално включване и предоставяне на социални услуги в домашна среда;
- възрастни хора, които не са в състояние сами да организират своето ежедневие и да задоволяват основни жизнени потребности;
- възрастни хора с физическо и психическо състояние, съответстващо на социалните услуги предоставяни в дома.

От предоставените данни през 2010 г. за тази услуга няма чакащи за настаняване.

Към м. ноември 2013 г. има чакащо за настаняване в институцията е едно лице.

Предприети мерки за социално включване на потребителите – добро сътрудничество с децата и учениците от Детските градини и училищата в с. Владимирово и с. Лехчево, участие в различни Християнски празници и обичаи, организирани от кметството, организиране на екскурзии, културни мероприятия, достъп до информация, свободен достъп на посетители.

Дом за стари хора с. Добри дол, общ. Лом функционира от 2000г. с капацитет 25 места. Ползватели на услугата са стари хора в пенсионна възраст, неспособни сами да се грижат за себе си или нямат близки и роднини. а също така и възрастни хора с процент намалена работоспособност, установен с ЕР на ТЕЛК/НЕЛК. Основната цел на услугата е морална подкрепа на хората останали сами и нямащи възможност сами да се справят с ежедневните си потребности и осигуряване на спокойни старини. Дома е разположен в една масивна сграда на 1 етаж с 9 помещения /спални помещения и столова/; баня и тоалетни. Състоянието на материалната база е добро, но има необходимост от изграждане на всекидневна и стая за усамотение на потребителите. Към м. юни 2010г. чакащи за настаняване са 7 лица. Към м. ноември 2013г. чакащи за настаняване са 9 лица.

Предприети мерки за социално включване – През 2011г. трима от настанените са изведени и върнати в семейна среда. ДСХ има добро сътрудничество с ДЦСХ – гр. Лом и с. Ковачица, както с общински и областни структури.

Изводи:

- Специализираните институции за възрастни лица се нуждаят от допълнителен специализиран персонал, който да работи за психо-социалната подкрепа на настанените лица.
- Домовете за стари хора, не предлагат разнообразни услуги, които да стимулират активно включване на ползвателите в организиране на ежедневието и поддържане на контакти в общността.
- Отдалечеността на специализираните институции /ДСХ – с. Владимирово и ДСХ – с. Д. Дол/ от общинските центрове, липсата на социални услуги в общността /ДСХ с ОЛБ – гр. Берковица/ обрича потребителите на социална изолация.

5.1.2.1. Специализирани институции за възрастни хора с увреждания

Дом за възрастни хора с физически увреждания – с. Горна Вереница, община Монтана е институция, в която са настанени предимно жители на област Монтана. Капацитетът на институцията е 42 места. Тя е разположена в регулацията на селото и е обезпечена с много добра инфраструктура. Помещава се в една двуетажна сграда и приземен етаж, допълнителни сгради, гараж, сушилно помещение, беседка, и циментирани алеи 1100 кв.м. има изградени подход за инвалиди и асансьор.

Открита на 01.01.1966 год. с капацитет 50 места, лица на преобладаваща възраст над 60 години /50/50 % мъже и жени/, а от 01.01.2010 год. капацитетът е намален на 42, поради разкриване на услугата Преходно жилище за 8 лица с физически увреждания.

Потребителите на услугата са 20% от община Монтана, 64% от област Монтана и 6% от други области на страната. Стаите за потребители са 13 бр., с 42 бр. легла разположени в тях. Потребителите получават квалифицирана грижа, задоволяваща битовите, здравните и културни потребности. Обслужващият персонал има достатъчно опит и квалификация. Повечето от тях са с над 10 години работа в заведението. В институцията е осигурено 24 - часово санитарно и медицинско обслужване, терапевтични и рехабилитационни дейности. Към м. юни 2010г. има 1 лице чакащо за настаняване, а към м. ноември 2013г. има 10 лица, чакащи за настаняване в институцията.

Предприети мерки за социално включване – добро сътрудничество, празнуване на Християнски празници и предаване на българските традиции на децата от ЦНСТ – с. Г. Геново и ДДЛРГ „Звънче“ – с. Г. Дамяново, насочване на потребители към социални услуги резидентен тип.

Дом за възрастни хора с физически увреждания с. Орсоя, община Лом – Институцията е разкрита през 1960г., с капацитет 50 места. Потребителите на услугата са предимно възрастни хора със средна възраст 75 год., с множество заболявания и физически увреждания, за които са изчерпани всички възможности за обгрижване в обичайната домашна среда. Преобладаващи заболявания: диабетици, с ампутирани долни крайници след диабетна гангрена, мозъчни инсулти и заболяване на Паркинсон, коксартрозни заболявания, водещи до пълно обездвижване, болести на опорно-двигателния апарат, нервната и сърдечно – съдовата система. Основната цел на услугата е подобряване качеството на живот на всяко настанено лице с физическо увреждане чрез осигуряване на грижа и подкрепа. Домът се състои от една двуетажна сграда и три фамилни къщи с обща разгърната площ 1022 кв.м., 20 бр. спални помещения, трапезария – столова, дневна и библиотека, медицински и рехабилитационни кабинети, помещение за усамотяване, работилница и кът за гладене. Към всеки 2 спални помещения има самостоятелен санитарен възел /баня и тоалетна/, приспособени за хора с увреждания. Дворът е с цветни лехи и кът за отдих, както и зеленчукова и овощна градина. Състояние на материалната база е много добро, с изключение на кухненския блок, който се

нуждае от цялостен ремонт. Към м. юни 2010г. има 8 лица чакащи за настаняване, а към м. ноември 2013 г. има 9 лица чакащи за настаняване.

Изводи:

- Персоналът на институциите институциите за лица с физически увреждания е предимно обслужващ и не получава достатъчно подкрепа за предоставянето на социални услуги;
- Организацията на работа в институцията и длъжностите на персонала създават предпоставки настанените лица да развият по-скоро зависимост от чуждата помощ, отколкото да придобиват социални умения за по-успешно самостоятелно функциониране в институцията и в общността;
- Подобренията на сградния фонд и условията на живот на настанените възрастни хора в институциите в последните няколко години се променят в положителна насока.
- Отдалечеността на услугите от общинските центрове и от по-големи населени места е предпоставка за задълбочаване на социалната изолация, което води до институционализиране на потребителите с всички негативни последици от това.
- Двата Дома за лица с физически увреждания се обслужват от по един рехабилитатор, което е недостатъчно за качествена ежедневна рехабилитация на потребителите, с което да се подобри физическото им състояние.

“Дом за възрастни хора със сетивни увреждания” (ДВХСУ) – гр. Вълчедръм е специализирана институция за възрастни хора със сетивни увреждания. Доставчик на услугата е община Вълчедръм. Ползватели на услугата са лица от всички региони на страната, като условието е да притежават Експертно решение на ТЕЛК и да са на възраст над 19 години.

Услугата е разкрита през 1969г. в училищна сграда на с. Бъзовец с капацитет 30 места.

На 10.11.2004г. ДВХСУ е пребазиран в нова сграда в гр. Вълчедръм с капацитет 48 места и 24 щатни бройки персонал. Сградата е разположена на 500 метра от центъра на града, в непосредствена близост до Филиал за спешна медицинска помощ (ФСМП) към Център за спешна медицинска помощ (ЦСМП) – Монтана.

“Дом за възрастни хора със сетивни увреждания” е разположен в масивна сграда на три етажа, със застроена площ 375,44 кв.м. На всеки етаж за потребителите са разположени по 8 стаи, с по две легла и собствен санитарен възел към всяка. Специализираната институция е приспособена за хора с увреждане. На лесно достъпни за обслужваните лица места е разположена система за повикване на персонала. В коридорите са монтирани приспособления - водачи, за улесняване придвижването на домуващите. На първия етаж е изградена рампа за инвалидни колички.

“Дом за възрастни хора със сетивни увреждания” гр. Вълчедръм, предлага на настанените лица ползване на следните социални услуги:

1. На всяко лице се осигурява достъп до материалната база на Дома.
2. На всеки етаж има столова за хранене, като храната се подава чрез кухненски асансьор. Осигурява се трикратно хранене - закуска, обяд и вечеря. Предлаганата храна е

разнообразна и съобразена със здравните потребности на потребителите. Осигурява се диетична храна за диабетиците.

3. При закупуване на храни от настанените лица им се предоставя хладилник за съхранение.

4. Осигурено е денонощно наблюдение и обслужване от 10 бр. санитарни с дългогодишен стаж в институцията, запознати с обслужването на незрящи, а именно: почистване на спални помещения, подпомагане за извършване на личен тоалет, хранене, разходки.

5. Прането, изкърпването и гладенето на потребителите се извършва от перач.

6. На настанените лица се осигурява бръснене 2 пъти седмично, а при необходимост и фризьор.

7. Медицинското обслужване е осигурено от две медицински сестри с дългогодишен опит и личен лекар.

8. В района на ДВХСУ се намира стоматологичен кабинет, който лицата могат да посещават винаги, при необходимост от стоматологично лечение.

9. Здравните услуги, които предлага институцията са: извършване на медицински прегледи, прием на лекарства, съдействие за закупуване на лекарства, транспорт до болнично заведение и др.

10. В ДВХСУ се организират и провеждат културни мероприятия и други дейности по организация на свободното време. Потребителите имат осигурен достъп до информация, чрез телевизионни и радиоприемници. Подсигурена е литература от Читалище "Луи Браил" - гр. София.

В социалното заведение не се осъществяват терапевтични и рехабилитационни дейности, поради липса на специалисти.

Персоналът на ДВХСУ – гр. Вълчедръм не получава методическа помощ, но има разработена вътрешна система за повишаване квалификацията на персонала чрез лекции, изнесени от медицински персонал, социален работник и управител.

Персоналът има нужда от подкрепа за предоставяне на услуги за възрастни с увреждане, която да разшири дейностите по отношение на социалната подкрепа за настанените лица.

Домът си взаимодейства със Съюз на слепите, ОУ "Васил Левски", Клуб на пенсионера, библиотека „Луи Браил“ - гр. София

Всеки един от потребителите на услугата има личен лекар и личен стоматолог. При необходимост от хоспитализация или консултиране, потребителите се придвижват до съответното здравно заведение в гр. Лом или в гр. Монтана със служебен превоз.

Материалната база на ДВХСУ е много добра. През 2009-2010г. е извършен ремонт на по проект „Красива България“ - подмяна на дограма, вътрешно боядисване и др., на обща стойност 184 475,13 хил.лв.

Теренът и сградата са общинска собственост.

Брой сгради - 1, брой помещения – 85.

Финансовите средства за последната бюджетна 2009 година са от държавния бюджет и от проект по „Красива България“

Целите които си поставя услугата са :

1. Гарантиране на свободен избор и осигуряване достъп и високо качество на предлаганите услуги, отговарящи на реалните потребности на обгрижваните.

2. Подобряване качеството на предлаганите услуги - здравни и социални, и повишаване удовлетвореността на потребителите.

Изводи:

- Организацията на работа в институцията и длъжностите на персонала създават предпоставки настанените лица да развиват по-скоро зависимост от чуждата помощ, отколкото да придобиват социални умения за по-успешното си функциониране в институцията и в общността.
- Липсата на специалисти лишава потребителите от компетентна и адекватна подкрепа;
- В община Вълчедръм няма съпътстващи социални услуги, от които потребителите да се възползват /напр. ЦСРИ/;
- Персоналът на услугата има нужда от методическа подкрепа, обучение и супервизии.
- Методическата помощ за персонала е ограничена до писмени указания от оторизираните структури.

Предприети мерки за социално включване – двама от потребителите почиват ежегодно по клинични пътеки в Рехабилитационен център – с. Шипково. През лятото на 2012г. две лица са участвали в състезание по риболов. Трима потребителя са взели участие в състезание за „Най-бързо четене на Брайл“, съвместно със Съюза на слепите.

Добро сътрудничество има със Съюза на слепите, ОУ „В. Левски“, Танцов състав и състав за народни песни към читалище „Рало“ – гр. Вълчедръм.

По схемата „Живот в общността“ на Проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“, община Вълчедръм беше поканена да сключи договор за предоставяне на финансова подкрепа за изграждане на ЦСРИ в с. Мокреш, от който да се възползват и потребителите на ДВХСУ – гр. Вълчедръм. В последствие общината се отказа и прецени да се включи в по-нататъшен етап.

Дом за възрастни хора с деменция с. Бистрилица е специализирана институция предоставяща комплекс от социални услуги на лица с деменция, установена с протокол от ЛКК и /или с експертно решение на ТЕЛК / НЕЛК. Институцията е с капацитет 55 места. Домът

разполага с основна двуетажна сграда, в която са разположени стаите на потребителите, кухня, столова, перално помещение, складови помещения, приемна, манипулационна, дневна, баня, рехабилитационен кабинет, кабинет за занимателна терапия и сушилня. Сградата е оборудвана с компютри и наблюдателна система от 12 камери. ДВХД има собствен транспорт – служебен автомобил и линейка, дарение от Марбъл Проджект Англия. Основните дейности в Дома са съобразени с изпълнение на стандартите и критериите за предоставяне на социални услуги и са насочени към организиране на мероприятия по обгрижване и създаване на възможности за нови интервенции за подобряване самочувствието на настанените лица. В ДВХД се предоставят услуги за задоволяване на ежедневните потребности, 24-часово медицинско наблюдение, образователни, рехабилитационни мероприятия, както и потребности в свободното време, от контакти със семейството, приятели и близки.

За предоставяне на качествена услуга в рамките на дома е необходимо да се изградят допълнителни спални помещения и изграждане на вътрешно съоръжение за достъп на хора с увреждания. Към м. юни 2010 г. чакащи за настаняване са 20 лица. Към м. ноември 2013 г. чакащи за настаняване са 78 лица.

Предприети мерки за социално включване – ежеседмично се организират трудотерапевтични, културни и спортни дейности, съобразени с възможностите на потребителите, празнуват се лични, национални и Християнски празници заедно с жители на селото, с деца от ДДЛРГ – гр. Берковица. Провеждат се екскурзии до близки местности и манастири, организират се посещения на подобни домове от близките населени места – Берковица, ДСХ – с. Селаш. Създадена е практика за обмяна на опит и добри практики с други домове в околността – с. Добри дол, гр. Берковица, с. Селаш и др.

Дом за възрастни хора с деменция с Добри дол, общ. Лом – дома е разкрит през 1968г., с капацитет 50 места. Институцията е разположена в една масивна едноетажна сграда с площ от 664кв. м., състояща се от стара и нова част. В старата част са обособени 11 спални помещения за потребителите, 5 бр. административни помещения; мед. кабинет, санитарии, перално помещение; бани и тоалетни; кухня; трапезария; 7 складови помещения; стая за посещения и трудотерапия. Състоянието на материалната база е добро. Основната цел на услугата е подкрепа на хората с диагноза „Деменция“ за осъществяване на ежедневните им потребности и подобряване качеството на живот в среда, близка до семейната. Осигуряване грижа, подкрепа и пълноценни социални услуги.

Домът е разкрит през 1968г., с капацитет 50 места. Институцията е разположена в масивна едноетажна сграда с площ от 664кв.м., състояща се от стара и нова част. В старата част са обособени 11 спални помещения, 5 бр. административни помещения; мед. кабинет, санитарии, перално помещение; бани и тоалетни; кухня; трапезария; 7 складови помещения; стая за посещения и трудотерапия, стая за усамотяване, кабинет за рехабилитация. Във всяко спално помещение осигурен телевизор.

Новата част е изградена през 2011г. чрез архитектурно преустройство на стар кинозал в спални помещения, по проект, финансиран от Американски военноморски флот, на стойност

около 150 000 долара. В новата част са изградени три спални помещения със собствени санитарни възли. Във всяка стая има климатик, телевизор, достатъчно лично пространство и възможност за съхранение на лични вещи.

И в двете части на сградата е монтирана система за повикване с леснодостъпни бутони за алармен сигнал. Състоянието на материалната база е добро.

Основната цел на услугата е подкрепа на хората с диагноза „Деменция“ за осигуряване на ежедневните им потребности и подобряване качеството на живот. Осигуряване на 24-часовасанитарна и медицинска грижа, подкрепа и пълноценни социални услуги. Към м. юни 2010 г. чакащи за настаняване са 32 лица. Към м. ноември 2013г. чакащи за настаняване са 32 лица.

Предприети мерки за социално включване – През 2011 г. четирима от настанените са изведени от институцията и са настанени в ЦНСТ. Други четирима са върнати в семейна среда.

Домът е в добро сътрудничество с ЦСРИ – гр. Лом.

Дом за възрастни с умствена изостаналост гр. Лом – институцията се намира в извънрегулационната част на кадастралният план на гр.Лом, на разстояние 7 км.от града. Домът е разкрит през 1960г., като филиал на Дома за възрастни хора с физически увреждания – с.Орсоя. От 01.06.2006 г. се обособява като самостоятелна специализирана институция и до момента функционира като Дом за възрастни хора с умствена изостаналост. Капацитетът е 35 места, като към м. ноември 2013 г. заетите места са 36. Едно лице е настанено по спешност след постъпил сигнал за насилие над него. Потребители са лица над 18г.с различна степен на умствена изостаналост, установена с ЕР на ТЕЛК/НЕЛК. Основната цел на услугата е предоставяне на социални, медицински и образователни грижи, както и оказване на психологическа помощ и подкрепа на лица с умствена изостаналост. ДВХУИ разполага със стар и нов корпус. Новият корпус не е пуснат в експлоатация, поради необходимост от довършителни строително-ремонтни дейности.В старата сграда – масивна, на един етаж, със застроена площ от 618 кв.метра са обособени 12 бр. обособени спални помещения, обитавани от потребителите; кухня с миялно помещение; трапезария; 3 бр.санитарни възли; 1 бр. баня; медицински кабинет; социален кабинет и счетоводство, кабинет на директора и стая за отпих на персонала., 1 бр. склад за хранителни продукти. Общата квадратура на имота е 4140 кв.м. Екстериора е аранжиран със спортни площадки, игрища и кътове за игра, павилион с тенис на маса, оформени са цветни алеи и озеленяване.Зад старата сграда е новопостроено перално помещение. Има новопостроен параклис и е изграден зоокът. В новият корпус е необходимо да се изгради водопровод за захранване с вода на сградата, както и да се направи хидроизолация на целия покрив, да се постави парапет на вътрешното стълбище, с цел обезопасяването му.

Чакащите за настаняване лица към м. юни 2010 г. са 10.

Чакащите за настаняване лица към м. ноември 2013 г. са 35.

Предприети мерки за социално включване – с потребителите се работи по образователни програми с цел ограмотяване, включват се в различни форми на трудотерапия за развиване на индивидуалните възможности. Всички дейности и мероприятия са насочени към подобряване самооценката и по-малка зависимост от околните, подготовка за самостоятелен живот, реинтеграция или настаняване в резидентен тип услуга.

На потребителите са осигурени ежегодна почивка на море или планина, екскурзии, разходки, пикници, културни мероприятия, фитнес оборудване, развлекателни игри.

През 2012г. четирима потребителя са подготвени, изведени и настанени в Защитени жилища. Практика на Дома е да поддържа контакт с изведените лица.

ДВХУИ си сътрудничи със Защитени жилища, Дневни центрове, Социални домове. С подкрепата на общината се организират изложби с произведения на потребителите.

Дом за възрастни с психични разстройства с Говежда функционира от 2003 г., като услугата е държавно делегирана дейност. Капацитетът на дома е 70 места. Към м. ноември 2013 г. ползвателите са 71, понеже през м. септември 2013 г. едно лице е настанено по спешност поради риск за живота му. Ползватели на услугата са възрастни хора- мъже с психични разстройства, с експертно решение на ТЕЛК/НЕЛК и решение на съда за поставяне под ограничено или пълно запрещение.

Предоставяни услуги в дома са 24-часово медицинско обслужване, постоянна грижа, трудотерапия, информирание и обучение, групова и индивидуална работа.

Чакащи за настаняване към м. юни 2010г. са 30 лица.

Чакащи за настаняване към м. ноември 2013г. са 197 лица.

Изводи:

- Организацията на работа в институцията за лица с увреждания и длъжностите на персонала създават предпоставки настанените лица да развиват по-скоро зависимост от чуждата помощ, отколкото да придобиват социални умения за по-успешното си функциониране в институцията и в общността.
- Персоналът на услугата има нужда от методическа подкрепа, обучение и супервизии.
- Методическата помощ за персонала е ограничена до писмени указания от оторизираните структури.
- Отдалечеността на институциите, липсата на специалисти за работа с лица с психични и умствени разстройства е фактор за задълбочаване на социалната изолация.
- В Домовете са настанени лица от всички региони на страната, което прави невъзможна работата със семействата на ползвателите и затруднява тяхната реинтеграция.
- Ограничени са и възможностите за настаняване в резидентен тип социални услуги за лица с увреждания, които на територията на област Монтана са няколко – две ЗЖ за лица с психични разстройства с общ капацитет 18, едно ЦНСТ за лица с психични разстройства с капацитет 10 места, едно ПЖ и едно ЦНСТ за лица с физически

увреждания с общ капацитет 23 места, едно ЗЖ за лица с умствена изостаналост с капацитет 8 места.

- С потребителите се работи основно в институцията, където са настанени, не се използват услуги в общността, поради липсата им или недостатъчния капацитет. Това води до институционализиране на потребителите и задълбочаване на тяхната изолация.

5.2. **Социални услуги в общността**

В тази група влизат услуги, които се предоставят в семейна среда или в среда близка до семейната. По своя смисъл те представляват алтернатива на настаняването на деца и възрастни в институция и през последните години дават възможност да се реализира държавната политика за деинституционализация. Финансирането на тези услуги се извършва като държавно делегирани дейности и дейности, финансирани от общинския бюджет.

Държавно делегираното финансиране на услугите и размерът на финансовия стандарт се определят с решение на Министерски съвет за всяка бюджетна година. Услуга, финансирана от общинския бюджет е Домашен социален патронаж. Доставчик на услугите са кметовете със средства осигурени от общинските бюджети. Услугата е широко разпространена с най-голям брой ползватели и достига до клиенти в отдалечени места. Нейното развитие е ограничено в известна степен от ограничените финансови възможности на общините да разширяват дейностите, включени в услугата и да подобряват тяхното качество.

Услугите в общността, които са държавно делегирана дейност, се развиват динамично през последните години. Списъкът от социални услуги в общността е включен в Правилника за прилагане на закона за социално подпомагане (ППЗСП). В същото време, той се допълва непрекъснато, както се допуска и развиването на услуги, които не са включени.

За 2010 г. услугите в общността с държавно делегирано финансиране са: Дневен център за деца и младежи с увреждания; Дневен център към ДМСГД; Дневен център за възрастни с увреждания; Дневни центрове за стари хора; Център за социална рехабилитация и интеграция; Центрове за временно настаняване; Център за обществена подкрепа; Защитено жилище; Преходно жилище; Кризисен център; Центрове за настаняване от семеен тип. В цялата област техния брой е 17.

Решението за разкриване на социални услуги се взема от Общинския съвет по предложение на кмета или общинските съветници. Инициативата за разкриването на услугата идва както от общинските власти, така и от неправителствени организации. През последните години се наблюдава засилена активност на общините към развитие на услугите, при която са водещи не само мотивите за оползотворяването на налични сгради и разкриването на нови работни места, но и покриването на актуални нужди на рискови групи в общността.

Управлението на социалните услуги в общността се извършва от общинската администрация или други доставчици – неправителствени организации или частни лица след провеждане на конкурс. В случаите на ръководство от страна на общината се наблюдава

претовареност на общинските служители, които имат възможност да поемат най-вече административно-финансовото управление на услугата.

Регистрираните доставчици на социални услуги в област Монтана към момента са:

Доставчик: № 375 СДРУЖЕНИЕ "ДОСТОЕН ЖИВОТ" БУЛСТАТ - 111588709, адрес: обл. Монтана, общ. Берковица, гр. Берковица, УЛ. "СИНЧЕЦ" № 4

Доставчик: № 44 СДРУЖЕНИЕ "РАЗВИТИЕ И ПОДКРЕПА НА РОМСКИТЕ ЖЕНИ И ДЕЦА" БУЛСТАТ – 111541990, адрес: обл. Монтана, общ. Лом, гр. Лом, УЛ. "СТАРА ПЛАНИНА" № 31

Регистрираните доставчици на социални услуги за деца в област Монтана към момента са:

Сдружение "Развитие и подкрепа на ромските жени и деца"	Наталия Жориева Георгиева Гр. Лом	Център за информиране, консултиране, обучение и подкрепа на деца в риск / от 6- 18 г., в риск, с изяви дарби, в неравностойно положение, застрашени от отпадане от училище/
Сдружение "Обществен съвет по образование – Алтернативна Монтана"	Мария Димитрова Бончева Гр. Монтана	Център за информиране, консултиране, обучение и подкрепа на деца /Деца с нарушения в развитието; Деца с противообществени прояви и агресивно поведение; Родители на деца с нарушения в развитието; Родители на деца с дезадаптивно поведение/

5.2.1. Социални услуги в общността за деца

В област Монтана са развити следните услуги за деца в общността: Дневен център за деца и младежи с увреждания, Център за обществена подкрепа, Център за социална рехабилитация и интеграция и Дневен център към Дома за медико-социални грижи за деца гр. Монтана.

Дневен център за деца и младежи с умствени увреждания – гр. Монтана е открит на 19.03.2001 г., като нов вид услуга на територията на Община Монтана. Капацитетът му е 36 деца на възраст от 3 до 18 г с различна степен на умствени и физически увреждания. Използваемост – 27 потребители. Една от причините за незапълнения капацитет е недостатъчното представяне на услугите в общността, което показва необходимост от работа по разширяване на достъп до услугите чрез насърчаване на потребителите за ползването им.

Центърът предоставя образователни, рехабилитационни и социални услуги за деца и младежи с интелектуални и физически затруднения, дава знания, умения и навици, с които пълноценно да се включат в живота на общността.

ДЦДМУУ разполага с много добре подготвен екип от специалисти, работещ в прекрасна обстановка и може да задоволи голяма част от потребностите на хората с увреждания, като:

- Рехабилитационни процедури – за деца с физически проблеми;
- Логопедични занимания – за деца с говорни нарушения;
- Работа с психолог;
- Трудотерапия – обучават се на готварство, шев и кройка, цветарство, зеленчукопроизводство и др.;
- Арттерапия – рисуване, моделиране, апликация и др.;
- Социална работа – посещения на театър, кино, изложби и др.;
- Сензорна стимулация;
- Организиране на празници и културни мероприятия – празнуване на рождени дни, празници и др.;
- Подпомагане на обучението в помощна паралелка;
- Подготовка за интегрирано обучение;
- Подготовка за интеграция и социализация в обществото и др.

С децата се работи индивидуално в зависимост от възможностите и потенциала на всяко и в зависимост от предпочитанията и желанията му.

Част от тях посещават масово училище, с което процеса на интеграция става още по-полезен и значим за самите деца, защото те навлизат в учебния процес заедно със своите приятели, които са без увреждания.

Дневният център работи и с техните родителите. Той им помага да преодолеят стреса и психическото натоварване от една страна, а от друга им предоставя информация, книги, материали за работа или съвет как да се грижат и да помагат на детето, за да се справи то с трудностите, които му предстоят.

През годините на функциониране на ДЦ през него са преминали голям брой деца с различна степен на умствени и физически увреждания. За съжаление по данни от ОЗД и различни здравни организации, а и проследявайки тенденцията на новозаписани деца, броят на нуждаещите се от социални услуги постоянно се увеличава. Прогресивно нарастват диагностицираните деца с диагнози като: аутизъм, Даун, ДЦП и др. Това налага постоянно търсене на нови методи за пълното задоволяване на нарастващите нужди от социални услуги в общността.

Голям е броят на диагностицираните деца с аутизъм. Те се нуждаят от специализирана грижа, каквато ДЦ не може да им осигури, липсват специалисти за работа с децата с аутизъм.

Ограниченият капацитет на центъра не позволява включването на всички нуждаещи се. Необходимо е да се разшири капацитета на Центъра или да се развият услуги в общността, които да обхванат всички деца с увреждания.

Център за обществена подкрепа гр. Монтана – в центъра се предоставят следните услуги по направление превенция: Социално информиране и консултиране, семейно консултиране, психологическо консултиране, изграждане на родителски умения и семейно планиране, посредничество и застъпничество, практическа подкрепа, работа с разширения

семеен кръг, семейни конференции, директна работа с деца с отклоняващо се поведение, директна работа с деца, преживели насилие, директна работа с деца, в риск от отпадане от училищно обучение.

Сериозен напредък през последната година има в приемната грижа, като алтернатива на настаняване на децата в специализирана институция. Към момента има настанени две деца в доброволни приемни семейства и четири деца в професионално приемно семейство. Като успех отчитаме и подадените две нови заявления за приемни родители, което показва, че обществото започва да се интересува все повече за децата, лишени от родителска грижа.

Добра практика е организирането на периодични кампании с различна тематична насоченост /за набиране на доброволни и професионални приемни родители, за превенция на насилието, за превенция на трафика на хора и др.

Наличието на лицензиран доставчик на социални услуги /КСУ – Монтана/ спомогна за изграждането на междуведомствен екип за работа по превенция, реинтеграция, приемна грижа и осиновяване. Изградената добра координация в работата между екипите на ОЗД – Монтана и КСУ – Монтана, доведе до успешното приключване на 39 случая по превенция на изоставянето на деца в специализирана институция и реинтеграцията на 5 деца в биологична среда и 5 деца в приемни семейства, само на територията на Община Монтана.

От септември, 2008г. ЦОП към КСУ започва работа с 61 случая, по които е работено по време на проектната дейност, както следва:

- превенция – 19;
- реинтеграция – 38;
- приемна грижа – 4.

Към тях през 2009г. е работено по 85 нови случая, както следва:

- превенция – 53;
- реинтеграция – 26;
- приемна грижа – 6.

До м. април през настоящата година се работи по 23 нови случая:

- превенция – 19;
- реинтеграция – 3;
- приемна грижа – 1.

Средномесечно се работи с около 200 потребители на различните видове социални услуги, предлагани от ЦОП.

През 2009г. е повишен капацитета на Център за обществена подкрепа от 60 на 70 потребители.

През 2009г. са обучени 10 приемни семейства, като от гр. Монтана – 6, от гр. Лом – 1, от гр. Видин – 2 и от гр. Белоградчик - 1. В приемните семейства от гр. Монтана са настанени 7 деца.

През м. юни, 2010 г. е проведено обучение на група от 16 кандидати за приемни родители, от областите Монтана и Видин.

По направление деинституционализация се предоставят следните услуги:

Реинтеграция

Директна работа с дете

Срещи и контакти на детето и семейството му

Програма за обучение в родителски умения

Семейно консултиране

Посредничество и застъпничество

Практическа подкрепа

Група за подкрепа на родители с настанени и реинтегрирани деца

Семейна подкрепа след връщане на детето вкъщи

Приемна грижа и осиновяване

Директна работа с дете

Срещи и контакти на детето и биологичното му семейството

Семейно консултиране

Група за подкрепа на приемни родители

Оценяване, проучване и обучение на кандидати за приемни родители

Обучение на кандидат - осиновители

Консултиране на осиновители и осиновени деца

24 - часови услуги за консултиране и подкрепа

Подкрепа при срещи и контакти на детето и биологичното му семейството

Наблюдение на цялостния процес на приемна грижа

Услугите, които предлага ЦОП, посрещат актуалните нужди на рисковите групи. Прави впечатление, че персоналът е ограничен, като брой (7 човека, от които 5 човека специализиран персонал) за предоставянето на този набор от услуги. Персоналът на центъра има нужда от подкрепа при повишаването на квалификацията, чрез надграждащи обучения и провеждане на супервизии. Пространствената организация на центъра е подходяща и предоставя възможности за набора от всички дейности в планираните услуги, но резерви има в провеждането на сесии с по-големи групи от потребители на услуги.

Център за социална рехабилитация и интеграция гр. Лом – центъра е разкрит през 2009г., с капацитет 40 места. Ползватели на услугата са деца и възрастни с увреждания. Към м. юни 2010г. 67 деца и лица с увреждания ползват услугите на центъра. Основните цели на услугата са социална рехабилитация за бъдещо пълноценно участие на потребителите в социалния живот и преодоляване на социалната изолация и придобиване на социални умения за справяне с всекидневни проблеми. Сградата е с архитектурно достъпна среда. Разполага с оборудване и обзавеждане, подходящо за работа с потребителите. Кабинета за двигателна рехабилитация е снабден с уреди за раздвижване – електрическа пътека, кростренажор,

колело, ходеща пътека, гирички. А музикалният кабинет разполага с пиано, йоника, барабани, конгоси и други музикални инструменти. В кабинета по трудотерапия има занимателни игри, конструктори, играчки.

Към м. ноември 2013 г. капацитетът на Центъра е 60 места, но потребителите са 95 – 41 деца и 54 възрастни. Те ползват услугите почасово. Децата и учащите се са освободени от такси, възрастните заплащат 5 % от месечния си доход. Новост в Центъра е т.нар. музикална интеракция, чрез която потребителите създават музика, движейки се. По този начин се стимулират движенията на увредените крайници.

ЦСРИ – гр. Лом е единствен на територията на област Монтана. Персоналът се състои от управител, 2 рехабилитатора, 2 трудотерапевти, 3 соц. работници, 1 музикален педагог, 1 психолог, 1 логопед, 1 меестра, хигиенист и касиер.

Ползвателите на услугата се включват активно в живота на общността – организират изложби, парти, отбелязват национални и Християнски празници.

Дневен център ДМСГД - Монтана

Центърът предоставя “дневна почасова грижа” и рехабилитационни и социални услуги за деца със заболявания на възраст от 0 до 3 години. ДЦ разполага с много добре подготвен екип от специалисти, работещ в прекрасна обстановка и може да задоволи голяма част от потребностите на децата с увреждания. Капацитетът на центъра е 10. ДЦ към ДМСГД има психомоторна зала, където се провеждат необходимите процедури свързани с конкретното заболяване на детето. Екипът на ДЦ работи и с родителите на децата по отношение на обучение в родителски умения за отглеждането и възпитанието на деца със специални нужди.

Изводи:

- Услугите в общността за деца са съсредоточени преди всичко в два от градовете в областта;
- Към момента ЦОП – Монтана работи на пълен капацитет в много добро взаимодействие с ОЗД/ДСП – Монтана и всички институции работещи по проблемите на децата на територията на община Монтана и област Монтана;
- Има развита приемна грижа, но е необходимо разкриване на център по приемна грижа;
- Недостатъчно са използвани ресурсите за отглеждане на деца в разширеното семейство и настаняване в приемни семейства;
- Необходимо е да се продължи за развиването на този тип услуги в ДМСГД.

5.2.2. Социални услуги за деца от резидентен тип

На територията на община Монтана има изграден Кризисен център за деца жертва на насилие и трафик. В общините Монтана, Лом, Берковица и Г. Дамяново са разкрити центрове за настаняване от семеен тип.

Кризисния център в гр. Монтана предоставя 24 часови услуги за деца и семейства в спешна нужда. По време на настаняването, настанените клиенти ползват всички необходими им услуги в ЦОП.

Услуги:

- Психологическо консултиране
- Социално информирание и консултиране
- Семейно консултиране
- Посредничество и застъпничество чрез други служби
- Оценка на нуждите и изготвяне на индивидуален план
- Обучение за родителски умения и семейно планиране
- Практическа подкрепа
- Работа по подкрепящата система на семейството
- Директна работа с дете
- Срещи и контакти на детето и семейството му
- Семейна подкрепа след реинтеграция на детето
- Изграждане на умения за самостоятелен живот;
- Задоволяване на образователни, здравни и др. потребности.

В кризисния център се настаняват деца жертви на трафик и насилие от цяла България. Изградената добра координация на месно ниво между екипа на ОЗД – Монтана и екипа на КЦ – Монтана спомогна за разрешаване на проблемите на много деца в риск от територията на област Монтана и цялата страна. През центъра са преминали и 1 майка и две деца, чужди граждани.

От септември, 2008г. до края на декември, 2008г. са настанени 11 деца, от тях:

- Жертви на трафик – 6;
- Жертви на насилие – 2;
- Риск от изоставяне – 3.

През 2009г. са настанени 24 деца, от тях:

- Жертви на трафик – 6;
- Жертви на насилие – 4;
- В риск от изоставяне – 10;
- Превенция на отклоняващо се поведение – 4;

През 2010г. са настанени 27 деца, от тях:

- Жертви на насилие – 16;
- В риск от изоставяне – 4;
- Превенция на отклоняващо се поведение – 7;

През 2011г. са настанени 20 деца, от тях:

- Жертви на насилие – 13;

- В риск от изоставяне – 5;
- Превенция на отклоняващо се поведение – 2;

През 2012г. са настанени 25 деца, от тях:

- Жертви на насилие – 25;

През 2013г. са настанени 16 деца, от тях:

- Жертви на насилие – 8;
- В риск от изоставяне – 5;
- Превенция на отклоняващо се поведение – 3.

Като успех отчитаме, че от всички настанени през годините деца, само 2 са попаднали в специализирана институция. Това е резултат от индивидуалната работа на екипа с детето, родителите, разширения семеен кръг или приемни родители.

Център за настаняване от семеен тип гр. Берковица – функционира от м. април 2010г. това е най-новата социална услуга на територията на общината. Услугата осигурява условия за пълноценно израстване и развитие на децата лишени от родителска грижа. В центъра е създадена среда близка до семейната при която децата получават необходимата им индивидуална грижа и подкрепа за личностно съзряване и изграждане на умения за самостоятелен и независим живот. Центъра е с капацитет 15 места.

Децата са на възраст 16-18 г. Ако се обучават могат да останат до завършване на средното си образование, но не по-дълго от навършване на 20г. възраст. Ползватели са предимно деца от ДДЛРГ – гр. Берковица, а през последните две години и от Кризисен център – гр. Монтана. С всяко дете работи ментор, който го подкрепя и подготвя за самостоятелен и пълноценен живот.

Център за настаняване от семеен тип с. Г. Геново, общ. Г. Дамяново – е разкрит през 2009г. с капацитет 15 места.

Ползвателите на ЦНСТ са деца, навършили 7 години, трайно лишени от родителска грижа, за които до момента на приемането им в ЦНСТ са изчерпани възможностите за оставане и връщане в биологичното семейство, настаняване в семейството на близки и роднини или в приемно семейство.

Описание на дейностите, които предлага СУ:

Център за настаняване от семеен тип предоставя близка до семейната среда и отношения, при които децата получават необходимата им индивидуализирана грижа и подкрепа за личностно съзряване и изграждане на умения за самостоятелен и независим живот. Организирането на живота и услугите в него са насочени към създаването на условия и нагласи на децата за равнопоставено участие в живота на местната общност.

Задоволяват се основните потребности на децата, осигуряване на здравословно, балансирано и пълноценно хранене. Задоволяване на здравни потребности, осигуряване на

личен лекар и стоматолог, оказва се адекватна подкрепа и закрила на деца със специфични образователни и здравословни нужди.

Спомагане за утвърждаване на здравословен начин на живот чрез превантивни възпитателни дейности.

Осигуряване на качествено образование на всяко дете. Оказване на помощ в подготовката за училище, осигуряване на необходимите учебници и учебни материали.

Осъществяване на консултивна работа при подготовката на домашните работи.

Поддържане на контакт с класните ръководители и педагози. Информирание на родителите за работата с техните деца.

Създаване на условия за удовлетворяване на културните, религиозните, езикови и етнически потребности на децата

Помощният персонал в Центъра се грижи за почистването на помещенията, прането, гладенето и зашиването на дрехите. Помага на децата при къпането, извършването на личен тоалет и хранене.

Организира се празнуването на рождени и именни дни. Всеки един празник се организира и подготвя програма като Коледа, Баба Марта, посрещане на пролетта, Великден, 1-ви юни и др.

Децата имат осигурен личен лекар, който се грижи за тях денонощно. Имаме медицинска сестра и сключен граждански договор с педиатър, който посещава децата един път седмично.

Не се извършват терапевтични и рехабилитационни дейности.

Капацитетът на ЦНСТ – с. Г. Геново към момента е 15 места, заети са всички.

Предприети мерки по социално включване на потребителите на социални услуги в живота на общността - От откриването на Центъра децата всяко лято почиват на море. Посещават цирк в гр. София, Зоологическата градина, увеселителни паркове в гр. София и гр. Враца, 3D кино. Включват се в живота на общността, като вземат участие в организиранията мероприятия от Общината.

ЦНСТ сътрудничи с Община Георги Дамяново, Основно училище „Отец Паисий“ с. Георги Дамяново, ОЗД – гр. Чипровци, РДСП – гр. Монтана.

Център за настаняване от семеен тип „Нов дом – нов шанс“, гр. Лом – е разкрит по Проект на Програма “Фар” през 2009г. Това позволи извеждането на 7 деца от специализирана институция Дом за деца “Милосърдие”. От 01.01.2010 г. е делегирана от държавата дейност с капацитет 9 места. Ползватели на услугата са деца от 7 до 18 години. Основната цел на услугата е подобряване качеството на живот на всяко настанено дете в ЦНСТ чрез осигуряване на грижа и подкрепа. Материалната база е в много добро състояние. Новото оборудване и обзавеждане създават оптимални условия за уют на настанените деца в Центъра.

Към м. ноември 2013 г. ползватели са 9 деца.

Център за настаняване от семеен тип „За по-щастливо детство“ – гр. Лом стартира на 01.01.2011 г. по проект на ОПРЧР с продължителност до 30.04.2012 г. От 01.05.2012 г. социалната услуга е делегирана от държавата дейност с капацитет 12 места за деца от 3 до 7 години.

Описание на дейностите за подкрепа, които предлага СУ - Почистване и дезинфекция на всички помещения, подпомагане при извършване на личния тоалет, хранене, пране на дрехи, изкърпване, гладене, осигуряване на съдействие за получаване на здравни грижи и здравна профилактика, организиране на културни и спортни мероприятия и други дейности по организация на свободното време, наличие на образователни програми и осигурен достъп до информация, осъществяват се терапевтични и рехабилитационни дейности, предоставени от ЦСРИ.

Предприети мерки по социално включване на потребителите на социални услуги в живота на общността:

Три от децата посещават масова детска градина, като две от тях са на ресурсно подпомагане. Едно дете със СОП посещава СОУ като редовен ученик в първи клас.

Екипът на ЦНСТ работи в тясно сътрудничество с екипите на ЦДГ №13, СОУ „Отец Паисий“, МБАЛ „Св. Николай Чудотворец“, МЦ „Ескулап“, Ресурсен център - гр. Монтана, ЦНСТ „Нов дом-нов шанс“, ЦСРИ – гр. Лом.

Към м. ноември 2013г. настанени са 9 деца.

Център за настаняване от семеен тип „Имам дом“, гр. Монтана, е разкрит по Проект на 01.06.2011г. с капацитет 9 места. Ползватели са деца, изведени от ДМСГД – гр. Монтана. От 01.03.2012г. услугата е делегирана от държавата дейност с капацитет 10 места за деца от 3 до 7 години, включително и деца в риск. На децата е осигурено 24 – часово медицинско обслужване. Децата със специфични потребности посещават ДЦДМУУ – гр. Монтана, където почасово получават необходимите им терапевтични и рехабилитационни програми.

Към м. май 2012г. 2 деца посещават ДГ, 5 деца – ДЦДМУУ. Работи се в насока реинтеграция, 3 деца са настанени в приемни семейства, 3 са в процедура за международно осиновяване.

Децата участват активни в организирани културни и развлекателни дейности, екскурзии, пикници, летни лагери.

ЦНСТ има добри взаимодействия с ОЗД, ДМСГД, ДЦДМУУ, КСУ, ЦДГ 10 - Монтана, ЦНСТ – с. Г. Геновои др.

Изводи:

- На територията на Област Монтана предстои да бъдат разкрити 6 **нови социални услуги за деца и младежи с увреждания по Проект "Детство за всички"** – пет **ЦНСТ и едно ЗЖ**. Новоизграждащите се СУ са позиционирани в три от големите общински центрове – гр. Монтана, гр. Лом и гр. Берковица, в **които има добре развити свързани сектори**, с възможности за комуникация, придвижване и адаптирана среда.
- Броят и капацитета на действащите съпътстващи услуги, които биха били в подкрепа на децата и младежите с увреждания е крайно недостатъчен за гр. Монтана и гр. Лом.
- Гр. Берковица не разполага с нито една съпътстваща социална услуга, която да подкрепи процеса на деинституционализация.
- В центровете за настаняване от семеен тип децата живеят в среда близка до семейната, полаганите за тях грижи са адекватни на възрастовите и психоемоционалните им потребности;
- Наблюдавана тенденция от настанените в Кризисния център деца и майки с деца е, че жертвите на трафик намаляват, за сметка на увеличаващите се жертви на домашно насилие във всичките му форми;
- Друга тревожна тенденция е институционализирането на услугата „кризисен център“, в резултат на максимално дългия престой на повечето от случаите на настанените;
- При настаняване на деца от отдалечени краища на страната, професионалистите от ЦОП/КСУ - Монтана не могат да работят с подкрепящата семейна среда на детето;
- Установява се и тенденцията в центъра да се настаняват деца с девиантно поведение, противообществени прояви, употребяващи наркотици и/или деца, за които е предприета мярка /или е предстояща/ по ЗБППМН – настаняване в СПИ или ВУИ, т.е. институции /специални училища/, в които децата се настаняват и пребивават принудително, а не се идентифицират, като жертви, осъзнаващи необходимостта от помощ;
- Резидентните услуги за деца са концентрирани в големите общински центрове, което е предпоставка за по-добро социално включване и по-добри възможности за реализация на потребителите. Като цяло сравнително слабо са развити на територията на областта;
- Необходимо е да се развие социалната услуга ЗЖ и НЖ, където след навършване на пълнолетие лицата, лишени от родителска грижа да се подготвят с помощта на специалисти за преодоляване на изолацията и за самостоятелен живот, да придобият професионални умения и да се включат в трудовия процес.
- Слабо развити и недостатъчни са и съпътстващите социални услуги, които да подкрепят процеса на деинституционализация.

5.2.3. Услуги в общността за възрастни

Социалните услуги за възрастни хора резидентен тип са:

Центровете за временно настаняване в гр. Монтана и гр. Лом;

Преходно жилище за възрастни хора с физически увреждания - с. Горна Вереница, общ. Монтана

Защитено жилище за лица с умствена изостаналост - гр. Берковица

Защитено жилище за лица с психични разстройства – гр. Монтана

Защитено жилище за лица с психични разстройства – гр. Лом

Център за настаняване от семеен тип за лица с психични разстройства – гр. Лом

Център за настаняване от семеен тип за лица с физически увреждания – гр. Вършец

Център за временно настаняване гр. Монтана – комплекс от социални услуги, предоставяни в общността. Възможните ползватели на услугата са рисковата група на бездомници и лица и семейства изпаднали в тежко финансово или битово състояние, измамени, на сираци, завършили СУПЦ или други учебни заведения, насочени към задоволяване на ежедневните им потребности.

Центърът за временно настаняване е разкрит през 1995 г с капацитет 15 места. Към м. юни 2010 г. има настанено 1 лице, което ползва услугите на центъра.

Предоставя следните социални услуги:

- Предоставяне на храна и подслон;
- Съдействие за участие в програми за социална интеграция и ресоциализация;
- Съдействие за получаване на медицинска и стоматологична помощ, както и на други здравни грижи;
- Съдействие за участие в образователни програми в съответствие с възрастта и личния избор. Социалния работник оказва съдействие за достъп до работни места, чрез активни срещи между потребителите и дирекция „ Бюро по труда“;
- Осигуряване на възможност самостоятелно да организира свободното си време, насърчаване за участие в културни, спортни и други дейности.

ЦВН създава условия за подкрепа, чрез превантивна политика, насочена към подобряване качеството на живот.

Социалната работа е на добро ниво, но вероятно е недостатъчна особено в сегашните условия за социална адаптация и реализация на настанените. Разполага с изключително добра материална база, много добри условия за потребители на услугата. Дейностите, които се предлагат на настанените са по-близко до качествена институционална грижа, отколкото до услуга в общността, която предоставя възможност за интеграция.

Персоналът има нужда от подкрепа, като обучения и супервизии.

Не работи с пълен капацитет (15 места и средногодишна използваемост до 5-7 места) при персонал един човек.

Към м. ноември настанените лица са 6. Персоналът се състои от 1 социален работник. Социалната работа с потребителите е насочена предимно към оказване на съдействие при издаване на документи, регистрация в БТ, намиране на квартира или настаняване в дългосрочна социална услуга.

Предложено и одобрено е на Общинска сесия (28.01.2014г.) с Решение 804, на основание чл. 36в, ал. 1, т. 1 и ал. 3 т. 1 от Правилника за приложение на закона за социално подпомагане, чл. 18 /1/ т. 2 от Закона за Социалното подпомагане, капацитетът на Центъра да се намали от 15 на 9 места, считано от 01.01.2014г.

Център за временно настаняване гр. Лом – центъра е разкрит през 1995г. с капацитет 15 места. Ползватели на услугата са лица в неравностойно положение, останали без подслон и храна. Към м. юни 2010г. в центъра са настанени 6 лица. Център за временно настаняване предоставя близка до семейната среда грижа за лица, временно или трайно нуждаещи се от подслон.

Към м. ноември капацитетът е 15, заетостта – 6.

Изводи:

- Услугата е с нисък коефициент на използваемост;
- Условието, които се предоставят са повече от добри;
- Трудно се постига очакван ефект от социалната работа и престоя в центъра, може би, защото нагласата на потребителите е друга;
- Действия в посока реорганизиране за предоставяне на по-ефективна дейност.

Преходно жилище за лица с физически увреждания – с. Г. Вереница, общ. Монтана

Институцията е открита на 01.01.2010 год. с капацитет 8 места, преобладаваща възраст под 60 години 50/50 % мъже, жени.

Потребителите на услугата са предимно жители от община Монтана. Стаите за потребители са 4 бр. с 8 бр. легла. Санитарните възли са два по един на две стаи.

Стаите са обзаведени по последни изисквания, функционално обзаведени и кокетни. На лице са всички необходими условия за водене на самостоятелен и независим начин на живот. Трапезарията, дневната и кътовете за развитие на различни трудови, развлекателни и културни мероприятия са истинско предизвикателство за клиентите.

С помощта на професионално обучен екип те целят да придобият умения и навици с цел извеждане от институция.

Основните принципи при предоставяне на услугата са зачитане и уважение на личността на всеки потребител, както и зачитане правото на мнение по въпроси засягащи интересите им.

Рехабилитационният кабинет дава възможност да се работи съгласно плановете за индивидуална грижа и се използват активно велоергометър, крос тренажор, шведска стена, шведска пейка, легло за масажи.

Към м. ноември 2013г. заетите места са 6 при капацитет 8. Няма чакащи за настаняване.

Изводи:

- Най-новата услуга за Община Монтана, която се нуждае от по-голяма популярност;
- Обслужващият персонал е все още с малък опит, но подхожда амбициозно към задълженията си;
- Комплексните усилия да бъдат насочени към подпомагане, взаимопомощ, ефективна защита и социална интеграция;
- Постигане на социално включване.

Защитено жилище за хора с увреждания гр. Берковица е открито през 2007г.

Защитеното жилище е делегирана от държавата дейност. Основните задачи са подпомагане на потребителите в усилията им да водят независим и пълноценен начин на живот; повишаване качеството им на живот чрез изграждане и поддържане на среда близка до семейната; нормализиране на ежедневието им посредством осигуряване и възможност за участие в различни видове дейност; подпомагане включването им в обществения живот.

Към м. ноември 2013г. заети са всичките 8 места. Няма чакащи за настаняване. ЗЖ е в процес на преместване в областния град.

Изводи:

- Защитеното жилище осигурява добри условия за живот;
- То създава възможност за по-добри услуги за излизащите от институцията, но не изпълнява ролята на превенция, каквато би трябвало да има резидентната услуга в общността.

ЦНСТ за лица с психични разстройства – гр. Лом – функционира от 01.01.2013г. и е с капацитет 15 места. Към м. ноември 2013г. заети са 9 места, чакащи за настаняване са 9 лица.

ЗЖ за лица с психични разстройства – гр. Лом – стартира дейността си от 01.11.2013г. по схемата „Живот в общността“ на ОПРЧР, по Проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“. Капацитетът е 10 места. Специалистите и обслужващия персонал са 6 човека, на 24-часово дежурство.

ЗЖ за лица с психични разстройства – гр. Монтана - стартира дейността си от 01.11.2013г. по схемата „Живот в общността“ на ОПРЧР, по Проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище“. Капацитетът е 9 места. Специалистите и обслужващия персонал са 5 човека.

ЦНСТ за лица с физически увреждания – гр. Вършец – открито е на 21.12.2013г. с капацитет 15 места. Персоналът е 14 човека, на 24-часово обслужване. ЦНСТ предлага на

домуващите среда за живот, близка до семейната, при която лицата с увреждания получават индивидуална грижа и подкрепа за водене на относително самостоятелен и независим живот. Изградена е подходяща инфраструктура.

5.2.4. **Услуги в общността за стари хора**

Социални услуги в общността за възрастни хора на територията на областта се предоставят в Дневен център за възрастни с умствени увреждания - гр. Монтана, Дневните центрове за стари хора в гр. Монтана, гр. Лом, с. Медковец и с. Ковачица, в ЦСРИ – гр. Лом и в ЦОП – гр. Монтана.

Дневен център за възрастни с умствени увреждания гр. Монтана

От 01.04.2004 год., в сградата на ДЦДМУУ, се помещава и Дневен център за възрастни с увреждания. Капацитетът му е 12 места и разполага с различни трудовотерапевтични кабинети – шивашко ателие, кухня, цветарници и др. Пълна използваемост на капацитета.

В Центъра лицата с умствени или физически увреждания се учат на различни трудови навици, които да могат да използват в своето ежедневие или с които да се включат в работен процес. Вървейки стъпка по стъпка в усвояването на различните умения, младежите и девойките стават все по-сигурни и уверени в своите възможности.

Подготвят се за самостоятелен живот и търсят път за трудова реализация, за да се слезат в едно цяло със света, който ги заобикаля, а не зависими от околните.

Посещавайки ДЦВУУ лицата придобиват различни знания и умения, но нямат възможност за реализация, затова е необходимо разкриване на социално предприемачество, в което лицата със съхранен потенциал да развият трудова дейност. По този начин ще им се осмисли живота и ще се чувстват пълноценни.

Изводи:

- Услугата е развита в областния център и обслужва предимно лица от гр. Монтана;
- Характерно за услугите е недостатъчно развитата работа със семействата и общността, което създава рискове за намаляване ефективността на подкрепата след приключването на ползването на услугата; ДЦВУУ е в добро сътрудничество със семействата на потребителите. Контактите между обслужващия персонал, специалистите и семействата е ежедневен. По този начин се осъществява обратна връзка, която е в подкрепа на индивидуалното развитие, напредъка и социализацията на всеки един потребител.
- Услугата е недостатъчна за нуждите на Общината. Не покрива населени места, в които има нуждаещи се;
- Проучването показва, че извън обсега на социалните услуги в общността, в голяма степен остават хората с психични заболявания;
- Персоналът на всички услуги има нужда от методическа подкрепа, обучение и супервизии.

- Проблем за реализацията на лицата с увреждания е липсата на социални предприятия, където да извършват трудова дейност и по този начина да преодоляват социалната изолация, да бъдат полезни на себе си и на обществото.

Дневен център за стари хора гр. Монтана

Дневният център е комплекс от социални услуги, предоставяни в общността, които създават условия за цялостно обслужване на потребителите през деня, свързани с предоставяне на храна, задоволяване на ежедневните, здравните и рехабилитационните потребности, както и на потребностите от организация на свободното време и личните контакти.

Дневният център за стари хора в град Монтана е разкрит през 1977 година с капацитет 24 места. Основните дейности в дневния център целят ограничаване на социалната изолация, в която се намират възрастните хора, насочени са към създаване на условия за социални контакти и възможности, те да се чувстват неразделна част от обществото. Всички мероприятия, свързани със социалната работа са подчинени на:

- възстановяване нарушената социална интеграция на възрастните хора;
- засилване интереса им към колективния живот и адаптирането в него;
- максимално задоволяване на духовните потребности;
- укрепване на психическото равновесие;
- подобряване на физическия статус;
- връщане на интереса на възрастния човек към своето хоби, ако е имал такова и към българските обичаи и нрави.

Чрез разширяване механизма на общуване, чрез неговата връзка с останалите, лицето, ползващо социалните услуги на Дневния център, добива добра личностна характеристика, която е предпоставка за един пълноценен живот изпълнен със самочувствие.

Капацитетът на Центъра към м. ноември 2013г. е 8 места, заети са 7.

Дневен център за стари хора гр. Лом – услугата е разкрита на 01.10.2007 г. по проект на Програма ФАР и от 08.01.2009г. функционира, като делегирана от държавата дейност. Ползватели на услугата са възрастни хора над 60 годишна възраст. Дневния център е с капацитет 40 места, към м. юни 2010г. се посещава от 30 лица. На ползвателите се предоставят социални, образователни, медицински и рехабилитационни услуги – дневна грижа.

Към м. ноември 2013г. ползвателите са 37.

Дневен център за стари хора с. Ковачица , общ. Лом – услугата е разкрита на 01.06.2009 г. по проект на Програма ФАР и от 01.01.2010г. функционира като делегирана от държавата дейност. Центъра е с капацитет 40 места, като от тях заети през м. юни 2010г. са 30. Основната цел на предоставяната услуга е подобряване качеството на живот на възрастни хора

в пенсионна възраст и интегрирането им в обществото и преодоляване на социалната изолация. Материалната база е в отлично състояние след основен ремонт.

От 01.02.2013г. капацитетът е намален на 35 места, потребители са жители на селата Ковачица и Станево. Дейностите, които предоставя Центъра са трудотерапия – изработка на картички, пана, декорации, и готварство. Има сформирана певческа група, която участва в различни празници и чествания. Потребителите се включват в екскурзии, поддържане на двора, осигурени са им занимателни игри – шах, табла, пъзели.

Дневния център за стари хора с. Медковец - е разкрит през 2008г. с капацитет 20 места. Обслужва самотни стари хора, нуждаещи се от интегриране в обществото, чието лично свободно време се запълва с разнообразни занимания, културни развлечения, беседи, трудотерапия, задоволяване на дневни нужди от храна и медицинско обслужване. Услугата се ползва от 20 потребители.

При лицата, посещаващи ДЦСХ се наблюдава положителна промяна в психо-емоционалното им състояние, което е резултат от ежедневните контакти помежду им, обмяна на знания и опит, чувстват се полезни.

Между двата ДЦСХ – с. Медковец и гр. Лом, има добро сътрудничество. Провеждат се взаимни чествания, срещи, посещения на концертни изяви. Обменя се опит в управлението и дейностите.

Изводи:

- Дневните центрове за стари хора покриват много малка част от нуждаещите. И то само в населеното място където функционират.
- Дневните центрове покрива част от нуждите на старите хора, но като организация на работа не създава възможности за посрещане конкретните нужди на потребителите на услугата, които могат да не са свързани с ежедневен престой в центъра и които клиентите могат да ползват в дома си.
- Липсата на квалифициран персонал не позволява да бъдат задоволени потребностите на ползвателите. Проблемът се усеща особено в по-малките и отдалечени населени места.
- В почти всички населени места в областта функционират **Клубове на пенсионера**, които са особено популярни и посещавани от лицата в пенсионна възраст. Клубовете изпълняват и редица социални услуги, близки до услугата Дневен център за възрастни, като преодоляване на социалната изолация и включване в живота на общността.

5.2.5. Общи мерки и политики за социално включване

Домашен социален патронаж е предпочитана услуга от старите хора в цялата област. Услугата е развита във всички общини на територията на област Монтана. През м. юни 2010г. ползватели са 1622 лица и семейства от цялата област. Към м. декември

2013г. ползватели са 1684 лица от цялата област, при капацитет за областта 1700 места. Това е традиционна общинска дейност за предоставяне социални услуги в обичайна домашна среда.

В изпълнение на социалните ангажименти към населението, екипите на ДСП предлагат широка гама от социални услуги:

- доставяне на храна – ежедневно се предлага топла и диетична храна, която е съобразена с изискванията за рационално хранене на хората от третата възраст;
- помощ в общуването и поддържането на социални контакти;
- подпомагане и разширяване на възможностите на потребителите на социални услуги да водят самостоятелен начин на живот;
- осигуряване на съдействие за получаване на медицинска и стоматологична помощ и други здравни грижи;
- съдействие за снабдяване с необходимите технически помощни средства за болни и хора с увреждания;
- поддържане на личната хигиена и хигиената в жилищните помещения, обитавани от ползвателя;
- битови услуги – закупуване на стоки и вещи от първа необходимост, заплащане на електрическа и топлинна енергия, телефон и други със средства на лицето;
- социално консултиране, посредничество и връзка с различни институции, в това число НОИ, Дирекция „Социално подпомагане“, ТЕЛК, ЛКК и други.

С предлаганите социални услуги, извършвани от Домашния социален патронаж, са задоволени ежедневните битови потребности на възрастните хора и хората с увреждания. През годините социалният патронаж се е развивал и вече е с доказани традиции и високо качество на предлаганите услуги, което го прави предпочитана форма на социално обслужване.

Обща тенденция за персонала на Домашния социален патронаж е липсата на методическа подкрепа и обучения.

Изводи:

- Домашният социален патронаж е най-достъпната и традиционна услуга за стари хора в общините от областта. Нейната мобилност я прави още по-популярна и предпочитана. Домашният социален патронаж приоритетно осигурява храна, а социалните услуги са свързани с поддържане на личната хигиена и хигиената на жилищните помещения, обитавани от ползвателя; съдействие за снабдяване с необходимите технически помощни средства при ползватели с увреждане; битови услуги и други са по-слабо застъпени.

Програмата “Предоставяне на социални помощи при прилагане на диференциран подход” цели осигуряване на основните жизнени потребности и допълване на доходите на бедни лица и семейства до диференцирания минимален доход, чрез предоставяне

на месечни, целеви и еднократни помощи, съгласно Закона за социално подпомагане и Правилника за неговото прилагане. Помощите се отпускат след преценка на доходното и имуществено състояние, семейното положение и здравословно състояние на лицата и семействата, като се прилага диференциран подход към всеки отделен случай; осигурява здравните вноски на лицата; предоставя целеви средства за диагностика и лечение в болнични заведения на български граждани с прекъснати здравно-осигурителни права. Приоритетно помощите се предоставят на самотни възрастни хора, хора с увреждания, родители, които сами отглеждат децата си. За тях диференцираният минимален доход за определяне на размера на месечната помощ е в по-голям размер.

През 2009 г. в област Монтана с месечни социални помощи по чл. 9 от ППЗСП са подпомогнати общо 4650 лица и семейства, а през 2013 г. са подпомогнати по данни на РДСП 5350 лица и семейства.

Програма “Целева социална защита за отопление”

За покриване на част от разходите за отопление през зимния период се предоставят целеви помощи за отопление. Основен приоритет са самотно живеещите възрастни хора, хората с трайни увреждания и родителите, които сами отглеждат децата си, като се осигурява облекчен достъп до помощта. Наблюдава се намаление в броя на подпомогнатите случаи и по тази програма. За отоплителен сезон 2008/2009 г., обхващащ периода от 1 ноември до 31 март, в областта са отпуснати целеви помощи за отопление общо на 12 266 лица и семейства, а за 2013/2014 г. – 12 642 лица и семейства.

Част от мерките за “Закрила на детето” се реализират и чрез финансова подкрепа на семейства в съответствие с изпълнение на принципите за детска закрила – отглеждане на децата в семейна среда. Тя е част от работата по превенция на изоставянето, реинтеграция, настаняване на деца в семейства на роднини и близки, настаняване в приемни семейства. За 2009 г. на територията на област Монтана е оказана финансова подкрепа 268 семейства.

През 2013 г. с еднократни помощи за превенция и реинтеграция са подпомогнати 65 семейства. 202 деца, настанени в семейство на роднини и близки са подпомогнати месечно, 137 деца, настанени в приемни семейства от общините Берковица, Лом и Монтана са подпомагани месечно. Като 102 деца са подпомогнати от РДСП, като доставчик на услугата, а 35 деца от общините, отново като доставчици на услугата.

Подкрепата за децата е осъществявана и чрез еднократната помощ за първокласници, като през 2009г. са подпомогнати 754 деца, а през 2013 г. – 1 039 деца.

По **Национална програма “Асистенти на хора с увреждания”** през 2009г. са ползвали 555 лица и деца с увреждания, а до м. юни 2010г. ползватели на услугата са 149 лица. Поради стеснения обхват на програмата през 2010г. много лица и деца с увреждания останах извън обсега на услугата.

По Национална програма “Асистенти на хора с увреждания” през 2009г. в общините Берковица, Бойчиновци, Брусарци, Вълчедръм, Медковец и Монтана е предоставяна услугата

“Социален асистент”, която е обхванала 260 потребители, обслужвани от 104 социални асистента. В община Берковица услугата е предоставяна и по Оперативна програма “Развитие на човешките ресурси”. По оперативната програма през 2009г. са назначени 15 социални асистента, обслужващи 43 нуждаещи се лица.

През 2013 г. и личните асистенти и потребителите са 174, от които 51 деца.

От 01.01.2011 г. във всяка една община в област Монтана започва да се предоставя услугата „Личен асистент“ по проект „Подкрепа за достоен живот“. Личните асистенти по проекта са 467 лица, а потребителите – 537 души.

През 2013 г. в общините Лом и Медковец по проект „Помощ в дома“ са били назначени 50 социални асистенти (20 за медковец и 30 за Лом), 59 домашен помощник (19 Медковец и 40 в Лом) и лични асистенти – 40 (10 за медковец и 30 за Лом).

Изводи:

- В по-голяма част от общините на територията на област Монтана това са единствените социални услуги в общността за хората с увреждания и самотно живеещи хора, които се предлагат в семейна среда;

5.2.6. Реализация на мерките за социално включване в област Монтана:

Към края на 2013 г. са реализирани насърчителни мерки за заетост, обучение и професионална квалификация.

- От социална помощ към осигуряване на заетост;
- Асистенти на хора с увреждания;
- Оперативна програма “Развитие на човешките ресурси”;
- “Старт на кариерата”;
- “Нова възможност за заетост”;
- Националната програма за заетост и обучение на хора с трайни увреждания;
- Националната програма “Мелпомена”;
- Националната програма „Активизиране на неактивни лица”;
- Проектът „Професионалист”;
- Проектът „Шанс за работа 2013”;
- Проекта „Подобряване пригодността за заетост на безработни лица чрез повишени професионални и ключови компетентности”;
- Проекта „Шанс за успех”;
- Насърчителни мерки за заетост - за безработни младежи до 29-годишна възраст; за безработни лица над 50-годишна, за лица с трайни увреждания, самотни родители и/или майки с деца до 3-годишна възраст, за лица с трайни увреждания, наети на временна, сезонна или почасова работа, за майки (осиновителки), за насърчаване на

работодателите да разкриват „зелени работни места“, за стажуване на безработни лица до 29-годишна възраст, за първите пет разкрити работни места от работодатели – микропредприятия, за младежи с трайни увреждания или военноинвалиди, както и от социални заведения, за лица, наети за чиракуване, за продължително безработни лица, за стажуване на безработни лица.

За реализирането на мерки за социално включване работи **и Агенция за регионално развитие и Бизнес инкубатор – гр. Монтана**. Агенцията оказва техническа помощ на местни фирми и предприемачи и подкрепя на представители на малцинства, хора с увреждания, безработни. Текущите проекти към юни 2009г са свързани с повишаване качеството на работната сила – за повишаване на езиковата компетентност и компютърни умения на персонала на малки фирми; за подкрепа капацитета на нестопанските организации за преодоляване изостаналостта на района.

В сферата на образованието в област Монтана през последните години са реализирани проекти, в подкрепа на мерките предприети от РИО на МОН. Те са свързани с развитие на извънкласни форми; подобряване на архитектурната среда; диференцирано заплащане на учители; осигуряване на закуска и топла напитка на ученици от 1 – 4 клас; осигуряване на учебници, компютърни кабинети и училищни автобуси; проекти, насочени към увеличаване привлекателността на училището за младите хора.

По Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ в училищата от областта се реализират следните проекти:

- „Квалификация на педагогическите специалисти“
- „Система за кариерно ориентиране в училищното образование“
- „Нов шанс за успех“
- „Включващо образование“
- „Нова възможност за моето бъдеще“
- „Управление за ефективно професионално образование“
- „Подобряване на качеството на образованието в средищните училища чрез въвеждане на целодневна организация на учебния процес“
- „Да направим училището привлекателно за младите хора“

В Проекта "Подобряване на качеството на образованието в средищните училища чрез въвеждане на целодневната организация на учебния процес", за трета учебна година, са включени 22 средищни училища. От началото на 2013/2014 година дейности по проекта се реализират в 100 полуинтернатните групи от I до VIII клас, като са обхванати 2216 ученици.

През първия учебен срок на 2013/2014 година 4861 ученици от 46 училища от област Монтана са включени в 402 групи в 12 направления по Проект BG051PO001-4.2.05-0001-„Училище за себеутвърждаване и подготовка към европейски хоризонти“, чиято основна цел е да се осмисли свободното време на учениците, включително и на ученици с идентифицирана

нужда от специфична подкрепа, както и на ученици с риск от отпадане и/или прояви на агресия и/или насилие. Дейностите се реализират за трета поредна година.

Училищата от област Монтана са бенефициент и в различни национални програми към МОН:

- „Оптимизация на училищната мрежа“
- „Квалификация“
- „Информационни и комуникационни технологии в училище“
- „Училището - територия на учениците“
- „Създаване на достъпна архитектурна среда“
- „На училище без отсъствия“.

Ресурсен център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности към МОН.

Ресурсният център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности (РЦПИОВДУСОП) – Монтана е държавно обслужващо звено в структурата на МОН. Той е извънучилищна педагогическа структура, която е в системата на образованието. Ресурсният център е открит през м. октомври 2006 година.

Информация за интегрираното обучение на децата и учениците със специални образователни потребности

През учебната 2013/2014 година, на територията на област Монтана, интегрирано обучение на деца и ученици със специални образователни потребности се осъществява в 21 детски градини и 39 общообразователни училища. Три училища от областта - Трето ОУ „Д-р П.Берон“, Монтана, СОУ „Отец Паисий“, Лом и СОУ „Иван Вазов“, Вършец, работят по проект „Включващо образование“, като съответните специалисти - ресурсни учители, логопеди и психолози са назначени към пилотните училища.

Процесите на интегрираното обучение на деца със специални образователни потребности в област Монтана основно обхващат идентифицирането на децата със специални образователни потребности в училищна възраст и тяхното обучение.

Разнородните нарушения в индивидуалното развитие налага учениците със специални образователни потребности да се обучават по индивидуални програми, в които основните цели и задачи на обучението и развитието са свързани с възможностите и потребностите на учениците, съобразени с вида и степента на нарушението.

В началото на учебната 2013/2014 година на ресурсно подпомагане са 254 деца и ученици със специални образователни потребности, в края на първия учебен срок - 266. Те са подпомагани от страна на **Ресурсен център – гр. Монтана**, в който работят 34 специалисти

(ресурсни учители, психолози и логопеди), които оказват консултиране, образователни услуги, социални и интегративни дейности, работа с родители и информиране и посредничество. В трите пилотни училища по проект „Включващо образование“ броят на учениците, които се обучават и възпитават с ресурсно подпомагане е 75.

На територията на област Монтана функционират и три специални училища: ПУ „Д-р П.Берон“, Лом, ПУ „Христо Ботев“, Берковица и Оздравително училище „Н.Й.Вапцаров“, Вършец.

МКБППМН и Детска педагогическа стая - работа с деца с отклоняващо поведение

Местните комисии за борба с противообществените прояви на непълнолетни и пълнолетни (МКБППМН) са орган, който контролира социално-превантивната дейност на територията на всяка община, като издирва деца, които се нуждаят от помощ и взема мерки за тяхната социална защита и развитие. МКБППМН разглежда деяния, взема възпитателни мерки и прави предложения към съда за възпитателни наказания. От комисията се очаква да оказва подкрепа на родителите и да контролира грижата за деца от общината, които са настанени във възпитателни институции.

Местната комисия за борба с трафик на хора, гр. Монтана е създадена през 2009 г., като щатен секретар има от началото на 2010 г. Работи по превенция на трафик на хора и деца с цел сексуална и трудова експлоатация и др. Секретаря работи в тясна връзка с Националната комисия за борба с трафика на хора, с ОЗД, с КСУ и др.

Областният съвет по наркотични вещества има трима назначени – зам. председател, секретар и завеждащ ПИЦ от март 2009 г. Основните дейности са свързани с превенция на зависимости от наркотици, алкохол, тютюнопушене. Работи в тясна връзка с училищата и детските градини, с БЧК, с Областните съвети за наркотични вещества във Видин и Враца.

Проекти, управлявани и предоставени в общността от БЧК – Монтана.

- **Проект “Услуги от и за стари хора с увреждания” - финансиран** от

Испанския Червен кръст проект до юли 2008 г., след което поддържа устойчивост на програмата със собствени средства и с доброволен труд.

Броят на ползвателите /бенефициенти/ на услугата от 2007 г, когато 90 човекът са се ползвали от тази възможност, а в момента те са 44. Изцяло услугата се изпълнява от доброволци в работоспособна възраст с физически увреждания до 75%. Те обслужват бенефициенти с над 90% увреждания.

Целта на тази дейност е решаването на проблеми, свързани със социалната изолация на млади хора с физически увреждания чрез привличането им като доброволци и създаване на условия за активно включване в извършване на социални услуги за интеграция на хората с увреждания.

- **Проект “Грижа в домашна среда” /ДОМАШЕН ПОМОЩНИК, СОЦИАЛЕН АСИСТЕНТ/**

Услугата е разкрита в град Монтана от януари 2005 година с Програма „Домашни грижи“. През 2007 и 2008 година БЧК увеличава капацитета на Услугата за нуждаещи се от град Монтана през първата година, а през втората – стабилизира се нарасналия капацитет от предходната година и се разширява териториално като се развива и в други общини.

Финансирането е смесен тип и включва външно финансиране /проектно/, фондонабиране и средства от такси.

Целевите ползватели на услугата са:

1/болни хора (хронично болни; хора с увреждания, които затрудняват самостоятелния им начин на живот; пациенти във възстановителен стадий след прекарани тежки системни заболявания – инсулт, инфаркт; пациенти, които могат да останат в домашната си среда и имат личен лекар; пациенти в следоперативен стадий с приключено интензивно лечение, неизискващи 24-часово наблюдение);

2/самотно живеещи възрастни хора (без роднини или чиито близки са напуснали дома си в резултат на вътрешна и външна миграция).

Капацитет – 42 души с 6048 посещения в рамките на календарна година.

- **Проект „Младежки информационно – обучителен център“**

Промоция на здравословен начин на живот сред младите хора, превенция на зависимости и рисково поведение, обучение в оказване на първа долекарска помощ и психосоциална подкрепа, възпитание в ненасилие в училище, работа с деца на улицата и с деца в риск.

Смесено финансиране – с най-голям дял е финансирането по проекти.

Ползватели - младежи и ученици от I до XII клас на общообразователните училища в област Монтана; деца и младежи от детски социални заведения; деца в риск в училищата – деца в икономическо неравностойно положение, деца-сираци, деца с родители, работещи в чужбина /оставени без надзор/.

Работи се с добре обучени доброволци – обучители и фасилитатори във всяка община на област Монтана и се покрива първоначалният минимум от нужди на ползвателите, които на територията на Област Монтана към м. април 2010 г. са 476

6. Оценка на ресурсите за развитие на социални услуги в област Монтана

6.1. Персонал за управление на социалната сфера – общини и ДСП

Общини и ДСП Социалното обслужване на населението на общините в областта се планира, организира и координира предимно от по един служител, главно към отдели „Здравеопазване и социални дейности“ към Дирекция „Здравеопазване, социални дейности и евроинтеграция“ или към дирекция „Хуманитарни дейности“. Като в по-малките общини обикновено един служител отговаря за дейностите във всички социални сектори – социални услуги, образование, здравеопазване, култура, младежта и спорта. В по-малки общини, като

община Брусарци заместник кметът по „Хуманитарни и социални дейности и евроинтеграция“ координира дейността на «Домашен социален патронаж» гр. Брусарци, клубовете на пенсионера и други местни дейности, свързани със социалните дейности. Участва в комисии, разглеждащи образователни, културни, здравни, социални и екологични проблеми. Участва в разработването на проекти и програми.

Основните дейности на служителите са: проучване на потребностите, планиране, разкриване и управление на социалните услуги. Участие в изготвяне на проекти за финансиране на социални услуги. Разработка на анализи, стратегии и програми в областта на здравеопазването и социалните дейности.

Служителите получават методическа помощ като консултации в процес на текущата си дейност от експерти на ресорни държавни структури, в рамките на задължително годишно обучение. Изградена е система за повишаване на квалификацията. Всички служители ежегодно участват в курсове и семинари.

Предвид динамично променящата се нормативна база и покачване на ангажиментите и отговорностите на общината по отношение на социалното обслужване и грижа за населението, числеността на служителите, пряко ангажирани в управлението и координацията на социалните дейности е крайно недостатъчна.

Регионалната дирекция за социално подпомагане (РДСП) е териториално структурно звено на Агенцията за социално подпомагане и работи на територията на област Монтана. Дирекциите "Социално подпомагане" са териториални структури на АСП, базирани в общините. В област Монтана има пет дирекции "Социално подпомагане" в гр. Берковица с изнесено работно място в община Вършец, гр. Брусарци с изнесено работно място в община Медковец, гр. Лом с изнесено работно място в община Вълчедръм, гр. Монтана с изнесени работни места в общините Бойчиновци и Якимово и гр. Чипровци с изнесено работно място в община Георги Дамяново. В дирекциите "Социално подпомагане" с численост на персонала над 15 лица са сформирани три отдела - "Социална закрила", "Закрила на детето" и "Хора с увреждания и социални услуги", а в ДСП с численост на персонала под 15 лица два отдела "Социална закрила" и "Закрила на детето".

6.2 Персонал за предоставяне на социални услуги

Прави впечатление, че на места персоналът в услугата е крайно недостатъчен, за да обслужва всички нуждаещи се /ДЦВН и ДЦСХ/, но и че липсва специализиран такъв. В най-добрият случай на места има по един социален работник. Дори и при най-оптимално разпределение на работното време на социалните работници е невъзможно те да провеждат същинска социална работа (индивидуални и групови дейности), и в същото време да водят изискваната документация.

6.3 Включване на НПО, като доставчици на услуги

На територията на област Монтана функционира една социална услуга, управлявана от външен доставчик –Учебен център за младежи, напускащи институции и младежи в риск.

Центърът е открит през м. юни 2011г. Намира в с. Боровци, общ. Берковица и се управлява от фондация "Българско дете". Проекта е реализиран с подкрепата на Фондация "Америка за България", Фондация "Риджуейс - България", дарители и доброволци от САЩ и Холандия.

На площ 18 дка и 2000 кв. м. е изградено модерно пространство с жилищна сграда, кабинети за обучение, двор със зеленчукова и овощна градина, малко стопанство за отглеждане на животни.

Тук младежи, които напускат социални заведения, поради навършване на пълнолетие и такива, които са в риск, получават комплексна грижа за период от 12 до 18 месеца. Те се обучават и придобиват трудови умения в областта на строителството, земеделието, животновъдство, дърводелската работа, готварство, социален асистент и др. Работи се и за тяхното поведенческо развитие и умения за общуване. На желаещите се осигурява възможност за обучение по английски език, компютърна грамотност, шофьорски курсове.

С всеки потребител се сключва договор за ангажираност, свободно време, курсове, работа. Предвиждат се и занимания за свободното време, като фотография, спорт, рисуване, лагери с доброволци и др.

Целта е по този начин да се постигне тяхната самостоятелност и независимост, за да могат след напускането на Центъра, да се справят сами с живота.

Центърът е с капацитет 45 младежи, но първоначално настанените са 15 момчета от различни региони на страната.

На разположение на ползвателите са: социален работник, педагог, психолог, учител по английски език и преподавател по компютърна грамотност, социален помощник, двама възпитатели, 4 пазачи, лекар, обучител за лично и социално израстване и др.

Проектът запълва една ниша в предоставянето на социални услуги в България и е пример за добра практика.

В област Монтана няма все още услуги, които се управляват от външни доставчици /НПО/.

В тази връзка местните власти следва да отворят своето управление за граждани и граждански организации, да позволят и да търсят тяхното участие в процеса на събиране на информация за проблеми и потребности, за анализ на ситуацията, идентифициране на проблемите, както и включването им като доставчици на услуги.

Управлението на местната власт с широко участие на гражданите е както белег за демокрация, така и възможност за формиране на по-добри политики и общоприети възможности за развитие. Тясното взаимодействие между местна власт, граждани, НПО и бизнес е пътят за ефективно, отговорно и демократично управление. Партньорството между местна власт, граждани, НПО и бизнес е дълъг и труден процес, изискващ усилия от всичките страни. Резултатите от подобно партньорство са трайни ползи и просперитет за местната общност.

7 **Заключения и препоръки**

7.1 **Основни изводи от ситуационния анализ и оценката на потребностите**

Анализът на ситуацията и оценката на потребностите идентифицира основните проблеми и формулира основните въпроси, които се отнасят до състоянието и развитието на социалните услуги на територията на област Монтана. В резултат от проучването са очертани основните фактори, които формират рисковите групи, нуждаещи се от социални услуги, както и причините, пораждащи конкретната ситуация на неравнопоставеност на уязвимите групи от населението, на основата на социално-икономически и други неблагоприятия.

Основните заключения в демографските процеси в област Монтана са:

- Населението на областта, продължава с всяка година да намалява.
- Тенденция към обезлюдяване продължава и от 7 населени места с население под 50 броя през 2009 г., през 2013 г. броят на тези населени места се увеличава на 12.
- През 2012 г. в сравнение с 2009 г. се наблюдава намаляване на броя на ражданията и намаляване на равнището на раждаемостта.
- Прегледът на показателите „коефициенти обща и детска смъртност“ за периода 2009 – 2012 г. показва, че и общата и детската смъртност през годините се повишава в област Монтана.
- Наблюдава се негативната тенденция към намаляване на броя на лицата в трудоспособна възраст.

Заключенията в икономическото развитие, жилища и жилищна политика, заетостта и безработицата са:

- Малките селища в областта притежават сходни белези на значителна изостаналост, спрямо условията на градската среда и по-ниско качество на живот;
- Изолирани населени места, следствие на неподдържана пътна мрежа, както и на зле организиран междуселищен транспорт. Пътищата не осигуряват добра комуникация, поради липсата на инвестиции в транспортната мрежа;
- Пазарът на работната сила е дисбалансиран – висока безработица и в същото време - недостиг на квалифицирана работна ръка;
- В структурата на безработицата традиционно е най-голям дялът на ниско квалифицираните и ниско образованите безработни;
- Прогресивно намаление на относителния дял на лицата в трудоспособна възраст;
- Има жилищата, в селата, които са необитаеми и свободни. Разположени са в непривлекателни райони (с неподдържана пътна мрежа, без отходни канали) и са неблагоустроени или полусъборени;
- Липсват механизми, които да стимулират инвестиции в тази насока, което ограничава възможностите на общинските власти да провеждат социална жилищна политика;

При анализа на социо-демографската и икономическа картина на област Монтана се открояват основните фактори, които в съчетание с други фактори създават рисковете от социално изключване на индивидите, формират рискови групи деца, лица, семейства в неравностойно положение и стари хора, нуждаещи се от подкрепа и социални услуги. Такива фактори са:

- равнището на бедност и доходите – трайна липса на собственост и постоянни доходи, безработни, ниски пенсии и недостатъчни доходи на лица в над трудоспособна възраст;
- структурата на семейството – пълно или непълно семейство, многодетни семейства, здравословни и образователни проблеми;
- откъснатост от семейната среда и липса на подкрепа от семейството - деца и самотни стари хора, настанени в специализирани институции;
- увреждане и/или сериозни здравословни проблеми на лицето или на член от семейството;
- ниско образование (включително и неграмотност), липса на професионална квалификация, които водят до неравностойна позиция на пазара на труда;
- социално изключване и принадлежност към уязвими етнически малцинства, които живеят в изолация в обособени квартали и махали;
- местоживеене – отдалеченост и изолираност на населеното място, с нарушени транспортни връзки и комуникация с общинския и областния център;
- възраст – концентрация на пенсионери и стари хора, живеещи в изолираните малки населени места, с крайно ограничен достъп до здравна грижа и услуги.

7.2 Изводи за наличните социални услуги

„Социалното договаряне“ (т.е. възлагането на социални услуги) все още е предизвикателство. В момента е налице неравнопоставеност между общините и доставчиците по отношение на достъпа до финансирането на проектите. Като възложител и доставчик на социалните услуги общините по принцип имат достъп до публичните средства. Като цяло гражданският сектор не е успял да натрупа достатъчно специфични за сектора компетентности, което му пречи да привлече чувствителни социални инвестиции в общината. Нито пък да навлезе активно в местния пазар на социални услуги и по този начин да подпомогне местната власт и социалните служби и институции.

Общи изводи за състоянието на социалните услуги в област Монтана по отношение на:

В област Монтана към настоящия момента функционират 15 специализирани институции и 17 социални услуги в общността. Не се наблюдават изкуствено съществуващи социални услуги.

Видно е, че в последните няколко години броят на социалните услуги в общността достигна броя на специализираните институции предоставящи социални услуги, което е резултат от активността на Общинските администрации.

Таблица 32: Специализирани институции предоставящи социални услуги и социални услуги в общността на територията на област Монтана

Специализирани институции предоставящи социални услуги	Социални услуги в общността
1. Дом за стари хора гр. Берковица	1. Защитено жилище за лица с умствена изостаналост гр. Берковица
2. Дом за стари хора с. Добри дол	2. Защитено жилище гр. Лом
3. Дом за стари хора с. Владимирово	3. Дневен център за стари хора гр. Лом
4. Дом за възрастни хора с деменция с. Бистрилица	4. Дневен център за стари хора с. Ковачица
5. Дом за възрастни хора с деменция с. Добри дол	5. Дневен център за стари хора с. Медковец
6. Дом за възрастни с физически увреждания с. Орсоя	6. Дневен център за стари хора гр. Монтана
7. Дом за възрастни с физически увреждания с. Горна Вереница	7. Център за временно настаняване гр. Лом
8. Дом за възрастни хора с умствена изостаналост гр. Лом	8. Център за временно настаняване гр. Монтана
9. Дом за възрастни хора с психически разстройства с. Говежда	9. Център за временно настаняване с. Лехчево
10. Дом за възрастни със сетивни увреждания гр. Вълчедръм	10. Дневен център за възрастни с увреждания гр. Монтана
11. Дом за медико социални грижи за деца гр. Монтана	11. Преходно жилище с. Горна Вереница
12. Дом за деца лишени от родителска грижа "Люба Тенева" гр. Берковица	12. Център за социална рехабилитация и интеграция гр. Лом
13. Дом за деца лишени от родителска грижа "Милосърдие" гр. Лом	13. Център за обществена подкрепа гр. Монтана
14. Дом за деца лишени от родителска грижа "Звънче" с. Георги Дамяново	14. Кризисен център гр. Монтана
15. Дом за деца и младежи с умствена изостаналост гр. Берковица	15. Дневен център за деца и младежи с увреждания
	16. Дневен център към ДМСГД гр. Монтана
	17. Център за настаняване от семеен тип гр. Берковица
	18. Център за настаняване от семеен тип гр. Лом
	19. Център за настаняване от семеен тип за деца от 7-14 години с. Гаврил Геново
	20. Център за настаняване от семеен тип гр. Монтана
	21. Център за настаняване от семеен тип на лица с физически увреждания гр. Вършец
	22. Център за ранна интервенция гр. Лом

Таблица 33: СОЦИАЛНИ УСЛУГИ, ПРЕДОСТАВЯНИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛАСТ МОНТАНА В ПЕРИОДА 2010 г. – 2013 г.

ВИД УСЛУГА	БЕРКОВИЦА	БОЙЧИНОВЦИ	БРУСАРЦИ	ВЪЛЧЕДРЪМ	ВЪРШЕЦ	Г. ДАМЯНОВО	ЛОМ	МЕДКОВЕЦ	МОНТАНА	ЧИПРОВЦИ	ЯКИМОВО
Личен асистент /НП"АХУ"; ОПРЧР/	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√
Домашен помощник	√	-	-	-	-	-	√	√	-	√	-
Обществена трапезария	√	-	-	√	√	-	√	√	√	√	-
Здравен медиатор	√	-	-	-	√	-	√	√	-	-	-
Социален асистент	-	-	-	-	-	-	√	√	√	√	-
Домашен социален патронаж	√	√	√	√	√	-	√	√	√	√	√
Защитено жилище за лица с умствена изостаналост	√	-	-	-	-	-	√ ¹	-	-	-	-
Дневен център за деца и младежи с умствени увреждания	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-	-
Дневен център за възрастни с умствени увреждания	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-	-
Дневен център за стари хора	-	-	-	-	-	-	√	√	√	-	-
Център за настаняване от семеен тип	√	-	-	-	√	√	√	-	√	-	-
Център за временно настаняване	-	√ ¹	-	-	-	-	√	-	√	-	-
Приемна грижа	-	-	-	-	-	-	√	-	-	-	-

Център за ранна интервенция	-	-	-	-	-	-	√ ¹	-	-	-	-
Клуб на пенсионера	-	-	-	√	-	-	-	-	-	-	-
Клуб на хора с увреждания	-	-	-	√	-	-	-	-	-	-	-
Преходно жилище	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-	-
Център за обществена подкрепа към КСУ	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-	-
Кризисен център към КСУ	-	-	-	-	-	-	-	-	√	-	-
Център за социална рехабилитация и интеграция	-	-	-	-	-	-	√	-	-	-	-

¹Изграждат се

- Материалната база и човешките ресурси на специализираните институции биха могли да се използват за разкриване и развиване на алтернативни форми на социални услуги /Преходно жилище с. Горна Вереница; Защитено жилище гр. Берковица/.
- Предлагащите социални услуги в общността са разнообразни по вид, но все още не покриват нуждите на всички рискови групи.
- Услугите, свързани с оказване подкрепа на родители и деца (училище за родители, училищна подкрепа, информиране на децата за техните права и отговорности, услуги за свободното време на деца) са ограничени.
- Повечето от съществуващите услуги за деца и възрастни лица работят на пълен капацитет. Целят подобряване на качеството на предлаганите дейности в тях.
- Персоналът от услугите се нуждае от обучения и супервизии, системна подкрепа за развитие на услугите и директна работа с клиенти. В малките населени места и общини често липсва или не е достатъчен квалифицираният персонал в системата на социалните услуги.

Общи изводи за услугите за деца:

- Услугите в общността за деца са развити главно в областния център, където е и най-големия брой детско население. Те посрещат приоритетно нуждите на деца с увреждания и деца жертви на насилие. Услугите предлагани в центъра за обществена подкрепа могат да се оптимизират, като конкретизират рисковите групи, с които работят и подкрепата, която им оказват.
- Анализът на настаняванията в специализираните институции за деца показва, че въпреки намаляващия брой на настанявания, все още има случаи, при които децата се настаняват поради бедност на семейства. Съществуващият проблем би могъл да се реши, чрез развитие на услуги в общността за подкрепа на семейства в риск (деца с един родител, бедни семейства, млади майки).
- Услугите за деца с увреждания са развити предимно в два от по-големите градове в областта – гр. Монтана и гр. Лом, където е и най-голяма групата на деца с увреждания. Тяхното функциониране би могло да се подобри чрез предприемане на конкретни организационни мерки по разширяване на достъпа до услугите. Извън подкрепа остават децата с увреждания в по-малките населени места.
- В община Монтана набира скорост услугата приемна грижа. В повечето общини няма социална услуга приемна грижа, която съвместно с възможностите за настаняване при близки и роднини е сериозен ресурс за превенция от настаняване в специализирани институции.
- Няма гарантиран набор от услуги по превенция, които да оказват подкрепа на родители и деца, които да подпомагат отглеждането и възпитанието на децата, като училище за

родители, училищна подкрепа, информиране на децата за техните права и отговорности, услуги за свободното време на деца.

- Извън подкрепа на услугите остават деца с отклоняващо се поведение, деца в риск от отпадане от училище.
- Услугите за превенция на рискови групи (млади майки с риск да изоставят децата си, бедни и самотни родители с нисък родителски капацитет; подкрепа на осиновители, родители на деца с отклоняващо се поведение) са твърде ограничени.
- Съществува опасност броят на децата до 3 години, настанени в специализирана институция, да се запази, тъй като липсват услуги, които да предотвратяват ранното настаняване на деца в институция.

Изводи за услугите за възрастни и стари хора:

- Специализираните институции за възрастни хора с увреждания са със запълнен капацитет, като най-голям е броя на чакащите за настаняване в Дома за възрастни хора с психични разстройства в с. Говежда, Домовете за възрастни с деменция в с. Добри дол и с. Бисрилица.
- Услугите в общността за възрастни с увреждания са развити в общините Монтана, Лом и Берковица, където рисковата група е най-голяма.
- Домовете за стари хора, също са със запълнен капацитет, поради липсата на достатъчно алтернативни социални услуги за тази група хора в малките населени места.
- Персоналът на услугите за възрастни с увреждания е задоволителен като брой, но се нуждае от системна подкрепа по отношение на методическа помощ, обучение и супервизия.
- Домашният социален патронаж е най-достъпната услуга в общността за стари хора, която може да бъде подобрена по отношение на дейностите, включени в услугата. Желанията на потребителите е да бъдат посещавани не само от социални работници, но и от медицинско лице.
- Във всички населени места работят читалища и пенсионерски клубове, които изпълняват много социални функции, близки до услугата Дневен център за възрастни хора.
- На територията на по-малките общини няма развити Дневни центрове, Центрове за рехабилитация и социална интеграция за тази група.

7.3 Препоръки

Препоръки към Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана

- С оглед констатираната необходимост от услуги в общността, свързани с превенция към различни рискови групи – превенция на изоставянето, превенция на отклоняващо се

поведение, превенция на отпадане от училище и др., е необходимо разкриването на ЦОП и по-конкретно в общините Лом и Берковица;

- За задоволяване на потребностите от социално включване и рехабилитация на децата с увреждания от общините Вършец и Берковица се препоръчва разкриването на Дневен център и ЦСРИ в община Вършец, като се предвиди възможността за мобилност на услугата за обхващане на целевите групи от двете общини;
- Да продължат дейностите по извеждането на децата, настанени в специализирани институции и настаняването им в среда, близка до семейната – осиновяване, настанени в семейство на близки и роднини, приемна грижа или като крайна мярка, настаняването им в ЦНСТ;

След обстоен преглед на резултати от изготвени формуляри за оценка на потребностите на лицата от целевите групи по операция „Живот в общността“ (лица с физически увреждания, лица с психични разстройства, лица с умствена изостаналост и лица, навършващи 18г., напускащи институции за отглеждане и възпитание) и обобщения по тях, областните координатори по Проект „Развитие на системата за планиране и предоставяне на социални услуги на регионално равнище са извели следните препоръки:

От единадесетте общини на територията на Област Монтана се идентифицират конкретни населени места за разкриване на нови социални услуги, както следва:

Община Монтана:

- 1.1. **Разкриване на Защитено жилище за лица с психични разстройства.**
- 1.2. **Увеличаване капацитета на съществуващия ДЦВУУ.**

Мотиви

- На територията на общината са оценени едно лице с физически увреждания, 1 лице с умствена изостаналост и 3 лица с психични разстройства;
- Община Монтана разполага и е в готовност да предостави подходящ сграден фонд за нуждите на операция „Живот в общността“, който не се нуждае от ремонт;
- На територията на общината има добре развита мрежа от съпътстващи услуги;
- Общината разполага с квалифициран човешки ресурс, необходим за разкриване на новата социална услуга и разширяване на вече съществуващата;
- Общинското ръководство е мотивирано и изразява готовност да се включи в операция „Живот в общността“;
- Разкриването на услугата „Защитено жилище за лица с психични разстройства“ е предвидено в областната стратегия на област Монтана;
- За увеличаване капацитета на ДЦВУУ е направено писмено предложение към АСП.

Община Лом:

2.1. **Разкриване на Защитено жилище за лица с психични разстройства.**

Мотиви

- На територията на общината са оценени най-голям брой лица от целевата група 9 лица;
- Община Лом разполага и е в готовност да предостави подходящ сграден фонд за нуждите на операция „Живот в общността“;
- На територията на общината има добре развита мрежа от съпътстващи услуги;
- Общината разполага с достатъчен и квалифициран човешки ресурс, необходим за разкриване на новата социална услуга;
- Общинското ръководство е мотивирано и изразява готовност да се включи в операция „Живот в общността“;
- Разкриването на услугата „Защитено жилище за лица с психични разстройства“ е планирано в областната стратегия на Област Монтана и в общинската стратегия на община Лом.

Община Вършец:

3.1. **Разкриване на ЦНСТ за лица с физически увреждания**

Мотиви

- Гр. Вършец е населено място с уникални климатични и балнеоложки дадености, които биха способствали за предоставянето на качествени и ефективни социални услуги за лицата с физически увреждания;
- На територията на общината няма оценени лица от целевата група, но с разкриването на ЦНСТ за хора с физически увреждания в гр. Вършец, би могло да се обхванат нуждаещите се на територията на област Монтана, които към момента са 13 на брой;
- Община Вършец разполага и е в готовност да предостави подходящ сграден фонд за нуждите на операция „Живот в общността“, който се нуждае от минимален ремонт;
- На територията на общината има добре развита мрежа от съпътстващи услуги;
- Общината разполага с квалифициран човешки ресурс /включително рехабилитатори, кинезитерапевти, физиотерапевти/, необходим за разкриване на новата социална услуга;
- Общинското ръководство е мотивирано и изразява готовност да се включи в операция „Живот в общността“;
- **Разкриването на услугата ЦНСТ за хора с физически увреждания, позиционирана в Община Вършец, не е залегнало в областната стратегия на област Монтана. Препоръчва се стратегията да бъде актуализирана.**

Община Чипровци:

4.1. **Разкриване на ЦНСТ за лица с психични разстройства**

Мотиви

- На територията на общината има 2 оценени лица от целевата група. Разкриването на ЦНСТ за лица психични разстройства, би могло да обхване нуждаещите се от този тип услуга на територията на област Монтана;
- Липсата на социални услуги за лицата с психични разстройства на територията на област Монтана ги лишава от подкрепа, наблюдение и обгрижване, от социална интеграция. Нуждаещите се от подобен вид услуги лица са обречени на социална изолация, което е сериозен психологичен проблем за тях и техните близки;
- Община Чипровци разполага и е в готовност да предостави подходящ сграден фонд за нуждите на операция „Живот в общността“, който се нуждае от минимален ремонт;
- На територията на общината има добре развита мрежа от съпътстващи услуги;
- Общинското ръководство е мотивирано и изразява готовност да се включи в операция „Живот в общността“;
- В областната стратегия е предвидено изграждането на 2 бр. защитени жилища за лица с психични разстройства на територията на община Чипровци с капацитет 2 x 10 места. Едно от жилищата е предвидено за лица, изведени от ДВХПР – с. Говежда, общ. Г. Дамяново. Фокус на услугата е предоставянето на подслон и ежедневни грижи, изграждане на умения за самостоятелен живот, социални, здравни и образователни услуги в зависимост от нуждите на потребителите.
- Предвид близостта на ДВХПР - с. Говежда, община Г. Дамяново, чиито капацитет е запълнен, а чакащите за настаняване там са към 70 лица, ново разкритата услуга би могла да поеме изведените от там лица.

Препоръчва се в с. Превала, община Чипровци да бъде разкрита услугата ЦНСТ или Защитено жилище за възрастни хора с психични разстройства.

- **Разкриването на услугата ЦНСТ за лица с психични разстройства, позиционирана в с. Превала, община Чипровци, не е предвидено в Областната стратегия за развитие на социалните услуги в област Монтана. Предвидено е разкриването на две Защитени жилища за лица с психични разстройства. Необходимо е стратегията да бъде актуализирана.**

Община Вълчедръм:

5.1. Разкриване на ЦСРИ

Мотиви

- Въпреки че на територията на общината няма оценени лица от целевата група, разкриването на ЦСРИ би могло да обхване нуждаещите се от съседните общини, както и настанените лица в ДВХСУ – гр. Вълчедръм;
- Към момента ДВХСУ е единствената специализирана институция на територията на община Вълчедръм, функционираща с пълен капацитет. Лицата, настанени в Дома, са изолирани от околната среда, няма нужните специалисти, които да бъдат в полза на потребителите за

преодоляване на социалната изолация. Необходимо е настанените лица със сетивни увреждания да ползват почасови социални услуги извън институцията, което да допринесе за интеграцията им, да разнообрази ежедневието им и да им подпомогне за изграждането на социални умения и контакти;

- Община Вълчедръм разполага и е в готовност да предостави подходящ сграден фонд за нуждите на операция „Живот в общността“ в с. Мокреш, който се нуждае от минимален ремонт;
- На територията на общината има добре развита мрежа от съпътстващи услуги;
- Общинското ръководство е мотивирано и изразява готовност да се включи в операция „Живот в общността“;
- Разкриването на услугата ЦСРИ за лица с увреждания, позиционирана в община Вълчедръм, е залегнало в областната стратегия на област Монтана.

В процеса на изготвяне на оценките и обобщаване на информацията от тях, се наблюдава голяма динамика по отношение броя лица в отделните целеви групи по Проекта. Една част от оценените лица са променили нагласите си по отношение на желанието си за намиране на място на живот в резидентен тип услуга. Друга част са влошили здравословното си състояние, от което следва промяна в нуждите им от конкретна интензивност и продължителност на услугите, които биха желали да получат.

Всичко това дава основание да се препоръча разкриването на горепосочените социални услуги в идентифицираните населени места на територията на област Монтана, въпреки че за някои от тях към момента няма достатъчен брой оценени лица, които да запълнят на 100% капацитета им.

- След преглед на анкетните карти, използвани в процеса на набиране на информация за целите на мониторинга се установи, че ползвателите на ДЦВУУ, гр. Монтана са над капацитета с 2 места и има списък на чакащи. В тази връзка и с оглед на наличието на подходящи условия като персонал и материална база, както и поради навършване на пълнолетие на част от ползвателите на ДЦДМУУ, гр. Монтана, се налага **увеличаването на капацитета на ДЦВУУ, гр. Монтана** с минимум 8 места.

С оглед на това, че **Общинските годишни планове за 2012 – 2013 г.**, разработени в изпълнение на чл. 36б, ал. 4 от ППЗСП, са едни от основните инструменти (документи) на мониторинга, следва да се отбележи, че в същите има заложиени социални услуги, които не са залегнали в Областната стратегия, което от своя страна налага **актуализацията** на последната. Такива услуги са, както следва:

- **Дневен център за възрастни хора, гр. Берковица**, разработване и кандидатстване за финансиране по ОП;
- **Здравен медиатор, община Брусарци**, разработване и кандидатстване за финансиране по ОП;

- **Клуб на хора с увреждания, с. Септемврийци, община Вълчедръм**, финансиране от общински бюджет;
- **ЦРСИ, с. Копиловци, община Георги Дамяново**, Разработване на проект и кандидатстване по ОП за ремонт на сграда и оборудване. Капацитет 20 места за деца и лица с различен тип увреждания; лица с различни заболявания, които ще ползват социални услуги, свързани с извършване на рехабилитация, социално-правни консултации, образователно и професионално обучение и ориентиране, изготвяне и осъществяване на индивидуални програми за социално включване;
- **Хоспис**, медико-социална услуга за лица, нуждаещи се от продължително медицинско наблюдение, поддържащо лечение, специфични грижи за лица с хронични заболявания и медико-социални проблеми, рехабилитация, физиотерапия, **с. Георги Дамяново**, разработване и кандидатстване за финансиране по ОП;
- **Център за ранна интервенция на уврежданията, гр. Лом**. Социална услуга в общността по проект. Одобрено проектно предложение по „Проект за социално включване“ към МТСП с финансиране от Световна банка. Проектът цели превенция на социалното изключване и намаляване на бедността сред децата чрез инвестиции в ранното детско развитие. Чрез подобряване на готовността на децата за включване в образователната система и подкрепата за формиране на родителски умения сред уязвимите групи родители, се цели да се ограничи и предаването на бедността между поколенията. Подпомагане на физическото и психическото здраве на децата от 0 до 7 год. от рискови групи в община.
- **Рехабилитационен център, с. Медковец**, оборудван с апаратура за рехабилитация и фитнес, общински бюджет;
- **Дневен център за стари хора, с. Расово, община Медковец**. Комплекс от дейности: предоставяне на храна; здравна профилактика; организиране на занимания по интереси; провеждане на беседи, дискусии; честване на рождени и именни дни; културни мероприятия, целящи подобряване качеството на живот и интегриране на самотно живеещите хора в обществото. Разработване и кандидатстване за финансиране по ОП;
- **Център за социална рехабилитация и интеграция, с. Железна, община Чипровци**. Разработване и кандидатстване с проект по Оперативна програма „Регионално развитие“ или по друга програма за ремонт и оборудване на сградата на бившата ДГ и училище в с. Железна за изграждане на ЦРСИ с капацитет 20 места. ЦРСИ ще бъде Комплекс от социални услуги, свързани с извършване на рехабилитация, социално-правни консултации, образователно и професионално обучение и ориентиране, изготвяне и осъществяване на индивидуални програми за социално включване;
- **Защитено жилище за лица с психични разстройства, с. Превала, община Чипровци**. Разработване и кандидатстване с проект по Оперативна програма „Регионално развитие“ или по друга програма за ремонт и оборудване на сградата на бившата ДГ в с.

Превала за изграждане на Защитеното жилище с капацитет 6 места. Защитеното жилище е социална услуга за предоставяне на подслон и ежедневни грижи, изграждане на умения за самостоятелен живот; социални, здравни, образователни и други услуги в зависимост от нуждите на потребителя.

Във връзка с **деинституционализацията на деца, настанени в ДДМУИ – гр. Берковица и ДМСГД- гр. Монтана** (деца с увреждания, настанени в посочените институции и навършили 3г.) е необходимо в стратегията да бъдат добавени следните нови услуги:

- Община Монтана – 3 броя ЦНСТ и 1 брой ЗЖ;
- Община Лом – 1 ЦНСТ;
- Община Берковица - 1 ЦНСТ.

На базата на направените оценки на потребностите на децата /23 броя/ и капацитета на родителите /22 броя/ и данните от анализа на причините за настаняванията на деца в ДМСГД, анализа на състоянието на социалните и здравни услуги в област Монтана, анализа на ресурсите на **ДМСГД-Монтана**, мултидисциплинарният екип по деинституционализация за област Монтана идентифицирани и планирани следните услуги, **които да заместят институционалната грижа**:

Таблица 34: Нови услуги

№	Услуга	Капацитет
1	Дневен център за деца с увреждания от 0 до 3години	20
2	Семейно-консултативен център	30
3	Център за ранна интервенция	15
4	Звено „Майка и бебе“	4
5	Център за майчино и детско здраве	50
6	Специализирана резидентна грижа за деца до 7 години с потребност от постоянни здравни грижи със заместваща грижа	8 /6+2/